

ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΣ

Μάης-Ιούνης 2016 Νο116 Τιμή: 4€

ΑΠΟ ΤΑ ΚΑΤΩ

1936-2016
η εργατική έκρηξη
τότε και σήμερα

- Μπορούμε να σπάσουμε τον φαύλο κύκλο των μνημονίων
- Η πικρή εμπειρία της Λατινικής Αμερικής
- Απελευθέρωση των γυναικών και αντικαπιταλιστική ανατροπή
- Η κρίση της ΕΕ • Ευρωκομμουνισμός • Να ακυρώσουμε τη συμφωνία της ντροπής

116 Τεύχος Μάης - Ιούνιος 2016

2 Μπορούμε να σπάσουμε τον φαύλο κύκλο των μνημονίων

Πάνος Γκαργκάνας

8 Να ακυρώσουμε τη συμφωνία της ντροπής

Κώστας Τορπουζίδης

13 Η κρίση της ΕΕ

Νίκος Στραβελάκης

16 Απελευθέρωση των γυναικών και αντικαπιταλιστική ανατροπή

Μαρία Στύλλου

22 Μάης 1936 Από την κρίση στην εξέγερση

Δημήτρης Λιβιεράτος
Λεάνδρος Μπόλαρης

28 Η κληρονομιά του Ευρωκομμουνισμού

Κώστας Βλασόπουλος

33 Η πικρή εμπειρία της Λατινικής Αμερικής

Νίκος Λούντος

37 Βιβλιοκριτική

ΣΥΡΙΖΑ

Μέσα στο λαβύρινθο

Κέβιν Όβεντεν

Μίμνενα από την Πράγα

Μαργκαρέτε Μπούμπερ-Νόουμαν

Για τον Μαρξ

Louis Althusser

Ο Σοσιαλισμός από τα Κάτω είναι το δίμηνο περιοδικό του Σοσιαλιστικού Εργατικού Κόμματος

Ιδιοκτήτης: Εκδόσεις Μαρξιστικό Βιβλιοπωλείο, Υπεύθυνη σύνταξης: Μαρία Στύλλου

Σύνταξη: Κώστας Βλασόπουλος, Αργυρή Ερωτοκρίτου, Θανάσης Καμπαγιάννης, Σωτήρης Κοντογιάννης,
Νίκος Λούντος, Λεάνδρος Μπόλαρης, Κώστας Σαρρής, Εξώφυλλο, σχεδιοποίηση: Παντελής Γαβριηλίδης,

Υπεύθυνη διακίνησης: Εθεάνα Τσώλη, 210 5247140, Κεντρική διάθεση: Μαρξιστικό Βιβλιοπωλείο, Φειδίου 14,
Τηλ. 210 5247584, Περιοδικό «Σοσιαλισμός από τα Κάτω», Τ.Θ. 8161-102 10, Αθήνα, ISSN: 2241-7176

Για επικοινωνία: socialismosapokatato@gmail.com www.socialismfrombelow.gr

Μπορούμε να σπάσουμε τον φαύλο κύκλο των μνημονίων

Για πολλοστή φορά μέσα στα έξι χρόνια από τότε που ο Γιώργος Παπανδρέου ανακοίνωσε από το Καστελλόριζο τη διάσωση της χώρας με τη βοήθεια ΕΕ και ΔΝΤ, η εκταμίευση μιας δόσης από τους διασώστες μετά από αξιολόγηση της εφαρμογής του προγράμματος μετατρέπεται σε θρόιλο.

Το 2010 όλες οι πλευρές που είχαν συνυπογράψει το πρώτο Μνημόνιο συμφωνούσαν στην πρόβλεψη ότι θα ακολουθήσει μια σύντομη οικονομική ύφεση και μετά όλα θα πάνε καλά. Το χρέος ήταν εκτός συζήτησης, για την ακρίβεια η λέξη διαγραφή ήταν ανάθεμα. Ακόμη και το 2011, λίγο πριν από την κατάρρευση της κυβέρνησής του ο ΓΑΠ ανησυχούσε ότι η διάδοχη κυβέρνηση θα κληρονομήσει τα πολιτικά οφέλη από την επιτυχία του πρώτου μνημονίου.

Αυτό που ακολούθησε είναι τώρα γνωστό- εκείνο το πρόγραμμα ποτέ δεν ολοκληρώθηκε, ήρθε το PSI που διαφημιζόταν από τον Παπαδήμο και τον Βενιζέλο ως «η μεγαλύτερη διαγραφή χρέους στην ιστορία» και αμέσως μετά το δεύτερο Μνημόνιο του Σαμαρά.

Ούτε το δεύτερο ολοκληρώθηκε. Παρά τις φιλολογίες για success story που σημάδεψαν όλο το 2014, η αξιολόγηση εκείνης της χρονιάς έμεινε σαν κληρονομιά για την πρώτη κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ τον Γενάρη του 2015 και την οδήγησε στην υπογραφή του τρίτου Μνημονίου ύστερα από τις συνεχείς

Ούτε ενάς χρόνος δεν έχει περάσει από τη συμφωνία Τσίπρα - ΕΕ - ΔΝΤ για το τρίτο Μνημόνιο και ήδη οι όροι του χειροτερεύουν. Ο Πάνος Γκαργκάνας εξετάζει τις δυνατότητες για αριστερή διέξοδο.

υποχωρήσεις του Αλέξη Τσίπρα που έφεραν τη διάσπαση του ΣΥΡΙΖΑ.

Έχουν περάσει οχτώ μήνες από τότε και ήδη η απειλή για νέα έκτακτα μέτρα έχει διατυπωθεί επίσημα με τη φόρμουλα «μέτρα υπό αίρεση». Ο Αλέξης Τσίπρας δηλώνει ότι αποκλείεται μια επανάληψη του 2015. Ίσως. Άλλωστε είναι γνωστό ότι η ιστορία δεν επαναλαμβάνεται ως τραγωδία αλλά ως φάρσα. Παραμένει, όμως, γεγονός ότι ακόμη και οι πιο φιλικόι προς τον ΣΥΡΙΖΑ αρθρογράφοι στα πιο φιλικά του έντυπα διαπιστώνουν ότι υπάρχει πρόβλημα. Γράφει ο Τάσος Παππάς στην Εφημερίδα των Συντακτών στις 28 Απριλίου:

“Η αξιολόγηση σέρνεται. Όλες οι πλευρές, από την επόμενη μέρα της υπογραφής του Μνημονίου, διακήρυσσαν ότι πρέπει να κλείσει γρήγορα, για να βγει η χώρα από την αβεβαιότητα. Μάλιστα, κυβερνητικοί αξιωματούχοι διακινδύνευαν προβλέψεις.

Στην αρχή ο μίηνες-σταθμός ήταν ο Οκτώβριος. Τζίφος. Στη συνέχεια ορίστηκε ο Δεκέμβριος. Νέα αστοχία. Ηο-

θε ο Μάρτιος και πέρασε χωρίς αποτέλεσμα, για να πάμε στον Απρίλιο που ήταν το Πάσχα των Καθολικών. Ούτε τότε βγήκε λευκός καπνός από τις... καμινάδες των Βρυξελλών και της Ουάσινγκτον.

Και φτάσαμε έτσι στο Πάσχα των Ορθοδόξων. Μας είπαν (για να είμαστε δίκαιοι, και οι ξένοι τα ίδια έλεγαν) πως εδώ τερατίζουμε και συνέδεσαν την ανάσταση του Κυρίου με την ανάσταση της ελληνικής οικονομίας.

Το πρώτο θα συμβεί, όπως κάθε χρόνο άλλωστε. Για το δεύτερο θα δούμε τι θα πει το Eurogroup, όποτε συγκληθεί. Νέα προθεσμία, λοιπόν. Μετά; Δεν υπάρχει μετά. Πλησιάζει ο Ιούλιος, πρέπει να πληρώσουμε τις δόσεις, λεφτά όμως δεν υπάρχουν.”

Ο συγκεκριμένος αρθρογράφος αποδίδει ευθύνες στο «βολонταρισμό» της κυβέρνησης που βιάζεται να εκλάβει την επιθυμία της για έναν «έντιμο συμβιβασμό» (όπως τον έλεγε ο όλος ΣΥΡΙΖΑ πέρσι) ως πραγματικότητα. Η κυρίαρχη άποψη μέσα στην Αριστερά,

Οι εκπαιδευτικοί στα “νάγκελα” ενάντια στα σχέδια του Φύλη, 15/4 στο υπ. Παιδείας

ωστόσο, είναι διαφορετική.

Οι πιο πολλοί αναλυτές συγκλίνουν στην ιδέα ότι το «σούρσιμο» της αξιολόγησης είναι συνειδητή πολιτική της Τρόικας με την οποία εξασφαλίζει δυο πράγματα ταυτόχρονα: και την απόσπαση υποχώρησης στο μάλιστα από την ελληνική κυβέρνηση και τη διαιώνιση της εξάρτησης της ελληνικής οικονομίας από τους δανειστές.

Αυτή η δεύτερη προσέγγιση έχει προφανώς μεγαλύτερη σχέση με την πραγματικότητα. Υπάρχει, άλλωστε, και η μαρτυρία από τα Wikileaks που αποκάλυψαν ότι ο Τόμσεν και η Βελκουλέσκου συζητούσαν μεταξύ τους την τακτική της παρώτασης της αξιολόγησης μέχρι την επόμενη πληρωμή χρέους του ελληνικού δημοσίου προς την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα τον Ιούλιο, έτσι ώστε η κυβέρνηση να βρεθεί μπροστά στην απειλή «γεγονότος» χρεοκοπίας.

Υπάρχει, επίσης, η διεθνής εμπειρία. Το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο έχει μια παράδοση από προγράμματα που «σέρνονται». Το Πακιστάν, παραδείγματος χάρι, έχει μπει σε πρόγραμμα του ΔΝΤ 12 φορές από το 1988, όπως μας θυμίζει ο Geoff Brown σε ένα εξαιρετικό άρθρο στο περιοδικό International Socialism.

“Από το 1988, το Πακιστάν έχει δεχθεί 12 προγράμματα του ΔΝΤ, περισσότερα από όσα όλες οι άλλες χώρες της Νότιας Ασίας μαζί. Κανένα δεν κατάφερε να μειώσει το έλλειμμα του προϋπολογισμού ή να διευρύνει τη φορολογική βάση. Το Πακιστάν εξακολουθεί να έχει αναλογία φόρων προς ΑΕΠ κάτω από 9 τοις εκατό, τη μισή σε σύγκριση με την Ινδία και στο ένα τέταρτο από το μέσο όρο του ΟΟΣΑ. Οι πλούσιοι φοροδιαφεύγουν και ο στρατός απορροφά το 35% των δαπανών του προϋπολογισμού».²

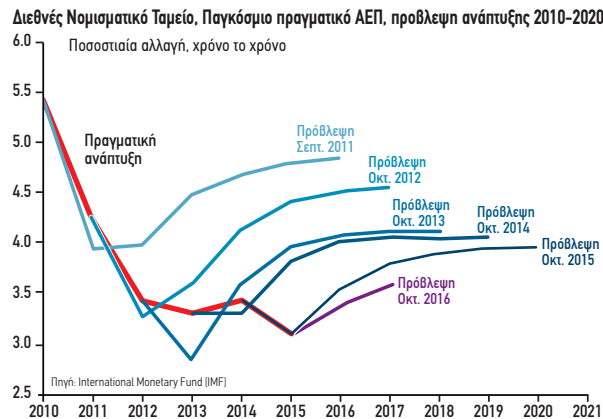
Παρόλο, όμως, που αυτές οι πλευρές της πραγματικότητας είναι υπαρκτές, δεν είναι αρκετές για να εξηγήσουν τι συμβαίνει. Χάνουν την πιο σημαντική διάσταση των εξελίξεων, δηλαδή το γεγονός ότι η κρίση δεν ακουμπά μόνο την Ελλάδα, αλλά και την ίδια την Ευρωπαϊκή Ένωση και το σύστημα διεθνώς. Μια Ελλάδα συνεχώς στα πρόθυρα της χρεοκοπίας δεν είναι πρόβλημα μόνο για την άρχουσα τάξη εδώ, αλλά και για τη σταθερότητα της Ευρωζώνης με όλες τις προεκτάσεις που έχει το σίριαλ του

Grexit μέσα σε ένα περιβάλλον εύθραστο οικονομικά και πολιτικά.

Η κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ δεν είναι απλά ένα θύμα αλληπάλληλων εκβιασμών από πανίσχυρους δανειστές-εκβιαστές. Έχει περιθώρια αντίστασης που δεν τα αξιοποιεί και τα οποία η Αριστερά πέρα από τον ΣΥΡΙΖΑ μπορεί να αναδείξει μέσα από την ανάλυση της ευρύτερης εικόνας για τη σημερινή συγκυρία του καπιταλισμού.

Η πορεία της οικονομικής κρίσης

Το 2010, το ευρωπαϊκό τραπεζικό σύστημα κινδύνευε να τιναχτεί στον αέρα από μια ελληνική χρεοκοπία. Γαλλικές και γερμανικές τράπεζες ήταν εκτεθειμένες στα ομόλογα του ελληνικού δημοσίου και γι' αυτό, όπως όλοι παραδέχονται σήμερα, το πρώτο μνημόνιο είχε σαν κύριο στόχο τη δική τους διάσωση.

Το αίτημα για στάση πληρωμών και διαγραφή του χρέους ήταν ένα πανίσχυρο όπλο το οποίο αρνήθηκε να προβάλει όχι μόνο η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ που υπηρετούσε τα συμφέροντα των τραπεζιτών, αλλά και το μεγαλύτερο μέρος της Αριστεράς με τιμητική εξαίρεση την ΑΝΤΑΡΣΥΑ.

Ήταν, αναμφισβήτητα, μια χαμένη ευκαιρία. Πού βρισκόμαστε, όμως, σήμερα; Έχει κλείσει αυτό το παράθυρο, όπως ισχυρίζονται πολλοί, επειδή το χρέος έχει φύγει από τις ιδιωτικές τράπεζες της Ευρώπης και έχει συγκεντρωθεί στα χέρια της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας; Έχει ξεπεραστεί η κρίση παντού, εκτός από την Ελλάδα που «καθυστερεί τις μεταρρυθμίσεις», όπως λέει η νεοφιλελεύθερη αφήγηση; Κάθε άλλο.

Η οικονομική πορεία διεθνώς τα τελευταία έξι χρόνια είναι η εικόνα μιας ανάκαμψης που διαρκώς αναβάλλεται

και συνεχώς διαφεύδει τις προβλέψεις που την ήθελαν να προβάλλει ορμητικά από χρόνο σε χρόνο. Χαρακτηριστικό είναι το διάγραμμα με τις εκτιμήσεις και τις διαψευδόμενες προβλέψεις που είδε το φως της δημοσιότητας από αφορμή την φετινή εαρινή σύνοδο ΔΝΤ-Παγκόσμιας Τράπεζας στην Ουάσινγκτον. Η προσδοκία ότι η κρίση «έπιασε πάτο» απλά αναβαλλόταν από χρόνο σε χρόνο.³

Με βάση αυτά τα σενάρια (που έπεσαν έξω), το ελληνικό δημόσιο θα ήταν σε θέση να αρχίσει να πληρώνει αυξημένα τοκοχρεολύσια από το 2019, αφού θα είχε εξασφαλίσει ήδη από τα προηγούμενα χρόνια πρωτογενή πλεονάσματα ικανά να καλύψουν τις υποχρεώσεις και να συνδυάζονται με έξοδο στις αγορές. Το 2012, όταν ξεκίναγε το δεύτερο μνημόνιο, το 2019 απείχε επτά ολόκληρα χρόνια, μέσα στα οποία μόνο μια φορά, το 2015, τα τοκοχρεολύσια έφταναν σε δυσθεώρητα ύψη. Σήμερα το ορόσημο για την εκτίναξη των πληρωμών για το «αναθεωρημένο» χρέος πλησιάζει επικίνδυνα, ενώ οι προβλέψεις για το ρυθμό ανάπτυξης της παγκόσμιας οικονομίας έχουν αναθεωρηθεί προς τα κάτω κατά μια ολόκληρη μονάδα μέσα στους τελευταίους 12 μήνες. Το διεθνές οικονομικό περιβάλλον επιδεινώνεται, ενώ τα τοκοχρεολύσια ανεβαίνουν στα 16,5 δις το 2019 και στα 33 δις ευρώ το 2022 (σχεδόν 10% και 20% του σημερινού ΑΕΠ αντίστοιχα).

Δεν υπάρχουν πολλές λύσεις σε αυτό το στρίμωγμα. Είτε το χρέος θα «κουρευτεί», είτε τα πρωτογενή πλεονάσματα πρέπει να εκτιναχθούν σε ύψη που κάνουν τα μέχρι τώρα σφιζίματα του ζωναριού να μοιάζουν «μικρά». Αυτό είναι το υπόβαθρο των διαφωνιών ανάμεσα στο ΔΝΤ και τους Ευρωπαϊκούς «θεσμούς» που δεν έχουν καταφέρει να συμφωνήσουν σε ένα μίγμα νέας αναδιάρθρωσης του χρέους και νέας (τέταρτης;) μνημονιακής διάσωσης και περιορίζονται να μεγαλώνουν τις απαιτήσεις για «έκτακτα μέτρα».

Είναι αυτό απλά ένα «ελληνικό πρόβλημα»; Είναι αδιάφορο για τους άλλους αν η Ελλάδα φτάσει να μην μπορεί να εξυπηρετεί το χρέος, γιατί τότε απλά θα την πετάξουν από την Ευρωζώνη και θα συνεχίσουν απαλλαγμένοι από αυτό το βάρος; Η απάντηση είναι εμφαντικά όχι. Μια τέτοια εξέλιξη θα είναι αποσταθεροποιητική διεθνώς για την οικονομία και ιδιαίτερα για το διεθνές τρα-

πεζικό σύστημα.

Το πρώτο τρίμηνο του 2016 ήταν το χειρότερο ξεκίνημα χρονιάς παντού μετά τη μεγάλη βουτιά του 2009. Ο ρυθμός ανάπτυξης των ΗΠΑ έπεσε στο 0,5% με μείωση των επενδύσεων και πτώση των εξαγωγών. Η αμερικάνικη Κεντρική Τράπεζα, η Fed, που είχε προαναγγείλει ανοδική πορεία των επιτοκίων της αναγκάστηκε να αναβάλει την αύξηση του Μαρτίου επ' αόριστο λόγω των «εύθραυστων συνθηκών» στην παγκόσμια οικονομία. Σε όλους τους τομείς, αναδυόμενες αγορές, ανατολική και δυτική Ευρώπη, λατινική Αμερική, εκτός από την Ασία, οι προοπτικές είναι κάτω από τον ήδη αναιμικό ρυθμό της παγκόσμιας οικονομίας.

Στην Κίνα, που είναι το επίκεντρο της μόνης περιοχής που έχει ανάπτυξη πάνω από το μέσο όρο, οι ανησυχίες για το τραπεζικό σύστημα είναι οι πιο έντονες. Το χρέος έχει εκτιναχθεί εκθετικά, ενώ οι διψήφιοι ρυθμοί ανάπτυξης έχουν γίνει παρελθόν.⁴ Οι πιο μεγάλες κινεζικές επιχειρήσεις έχουν επιδοθεί σε έναν αγώνα δρόμου εξαγωγής κεφαλαίων με εξαγορές επιχειρήσεων όχι μόνο στις αναδυόμενες αγορές αλλά και στην Αυστραλία, ακόμη και στις ΗΠΑ, μια φυγή που οξύνει και τους διεθνείς ανταγωνισμούς αλλά και τα προβλήματα στο εσωτερικό της Κίνας.

Υπάρχουν απόψεις που θεωρούν ότι ένα κινεζικό κραχ μπορεί να αποβεί σε όφελος των ανταγωνιστών της. Πρόκειται για το λείψαν κοινόφθαλμες αντιλήψεις. Το 2008 υπήρχαν πολλοί στην Ευρώπη που θεωρούσαν ότι το σπάσιμο της φούσκας στα στεγαστικά δάνεια των ΗΠΑ ήταν πρόβλημα για τις αμερικάνικες τράπεζες και όχι για τις ευρωπαϊκές. Όλοι ξέρουμε τι ακολούθησε. Σήμερα, μια κινεζική «Λίμαν Μπράδερς» θα προκαλούσε ακόμη χειρότερη επιδείνωση της κρίσης παντού. Το Σίτι του Λονδίνου σήμερα έχει αναδειχθεί στο δεύτερο μεγαλύτερο (μετά το Χονγκ Κονγκ) διεθνές κέντρο συναλλαγών σε κινεζικό νόμισμα. Τράπεζες που συγχρονίστηκαν μέσα στο πρώτο τρίμηνο του 2016, όπως η Ντόιτσε Μπανκ και η Κρεντί Σουίς, το τελευταίο πράγμα που θα ήθελαν είναι ένα νέο τραπεζικό πανικό. Τα αιτήματα για διαγραφή του χρέους και ρήξη με το ευρώ και την ΕΕ παραμένουν πανίσχυρα όπλα απέναντι σε άρχουσες τάξεις που φοβούνται κάθε κρυσάσμο.

Στην πραγματικότητα, οι κεντρικές τράπεζες και οι κυβερνήσεις αναγκάζονται να παραδεχθούν ότι η οικονομία

παντού παραμένει ευάλωτη και ανησυχούν επειδή τα εργαλεία με τα οποία είχαν αντιμετωπίσει τον προηγούμενο γύρο της κρίσης, τα λεγόμενα Μπαζούκας του κάθε Ντράγκι, έχουν εξαντληθεί. Κανένας «παίκτης» δεν είναι σε έλεγχο της κατάστασης, αντίθετα όλοι βρίσκονται σε αδυναμία να κλείσουν ανησυχιακές πηγές αστάθειας. Η αποτυχία και του τρίτου Μνημόνιου στην Ελλάδα και η παρατεινόμενη οικονομική και πολιτική αβεβαιότητα για την τύχη ενός κράτους-μέλους της Ευρωζώνης κατέχει περίοπτη θέση σε αυτές τις εστίες αστάθειας του διεθνούς συστήματος.

Πολιτικά προβλήματα

Το σίριαλ της ελληνικής «διάσωσης» που διαρκώς «αξιολογείται» αλλά δεν καταφέρνει να «ολοκληρωθεί» με επιτυχία, δεν εγκυμονεί μόνο οικονομικούς κινδύνους μέσα στο ασταθές διεθνές περιβάλλον. Έχουν ξεπροβάλει πολύ ορατοί πολιτικοί κίνδυνοι.

Πρώτα απ' όλα υπάρχει η απειλή του Brexit. Μια επιστροφή του Grexit θα μετέτρεπε το δημοψήφισμα στη Βρετανία υπέρ ή κατά της παραμονής στην ΕΕ σε καταστροφική εξέλιξη για τις άρχουσες τάξεις των ισχυρότερων καπιταλιστικών χωρών. Οι μεγαλύτεροι ηγέτες τους έχουν εκφραστεί ανοιχτά και δυναμικά ενάντια στο ενδεχόμενο να επικρατήσει η έξοδος από την ΕΕ στο βρετανικό δημοψήφισμα. Ο Ομπάμα το έδειξε ωμά με το ταξίδι του στο Λονδίνο.⁵

Όσοι είχαν ανταπάτες ότι η ΕΕ αποτελεί αντίβαρο στον αμερικάνικο ιμπεριαλισμό διαφεύστηκαν οικτρά καθώς ο αμερικανός Πρόεδρος έριξε το βάρος του αποφασιστικά υπέρ της παραμονής της Βρετανίας στην ΕΕ. Ούτε οι αμερικάνικες πολυεθνικές, ούτε οι ευρωπαϊκές, ούτε η παγκόσμια οικονομία θα έβγαιναν κερδισμένες αν ο Κάμερον χάσει το δημοψήφισμα. Ακόμη και η κινεζική ηγεσία έχει την ίδια άποψη.

Ο Κάμερον προκλήθηκε το δημοψήφισμα κάτω από την πίεση μιας ενδεχόμενης διάσπασης στο Συντηρητικό κόμμα. Αλλά ένας ελιγμός που σε άλλες συνθήκες θα μπορούσε να θεωρηθεί έξυπνος για την απομόνωση της «ευρωσκεπτικιστικής δεξιάς» (όπως είχε γίνει και παλιότερα), εξελίσσεται σε θρίλερ για τις άρχουσες τάξεις. Το υπόβαθρο γ' αυτό είναι η αδυναμία των παραδοσιακών πολιτικών κομμάτων εξουσίας σχεδόν παντού.

Τα παραδείγματα αυξάνονται και πληθύνονται. Η Ισπανία ετοιμάζεται για

νέες εκλογές γιατί κανένα από τα παραδοσιακά κυβερνητικά κόμματα δεν καταφέρνει να σχηματίσει έστω μια συμμαχική κυβέρνηση γύρω του. Η Ιρλανδία προάγει στην ίδια κατεύθυνση. Το πιο πρόσφατο παράδειγμα είναι η Αυστρία, όπου οι δυο παραδοσιακοί κυβερνητικοί εταίροι βρέθηκαν στις τελευταίες θέσεις στις προεδρικές εκλογές, με πρώτη την ακροδεξιά, δεύτερους τους Πράσινους και τρίτο έναν ανεξάρτητο. Στις ΗΠΑ, το κατεστημένο των Ρεπουμπλικάνων αδυνατεί να σταματήσει έναν ακροδεξιό υποψήφιο που δεν τον θέλει και το Δημοκρατικό κόμμα συγχλονίζεται από το φαινόμενο Σάντερς.

Το κοινό στοιχείο για αυτή τη διάβρωση της εμπιστοσύνης του κόσμου στους παραδοσιακούς πολιτικούς εκπροσώπους του είναι η συσσωρευμένη πικρία που μετατρέπεται σε οργή. Εδώ και δεκαετίες η νεοφιλελεύθερη επίθεση έχει προσπαθήσει να ανορθώσει την καπιταλιστική κερδοφορία με εντατικοποίηση της εκμετάλλευσης σε βάρος της εργατικής τάξης. Ακόμα και σε χρόνια ανάκαμψης της οικονομίας, οι μισθοί έμειναν στάσιμοι ενώ οι συνθήκες εργασίας και κοινωνικών παροχών χειρότερες. Η μακρόσυρτη κρίση μετά το 2008 δίνει τη χαρακτηριστική βολή. (Για μεγαλύτερη ανάλυση αυτής της τάσης και της σημασίας της βλέπε:

Μαρία Στύλλου "Η πτώση της συγκυβέρνησης, η πιο βαθιά κρίση για την άρχουσα τάξη" Σοσιαλισμός από τα Κάτω Νο 108 Γενάρης - Φλεβάρης 2015.

Alex Callinicos Britain and the crisis of the neoliberal state, ISJ 145 Winter 2015).

Οι πιο διορατικοί αναλυτές σε εφημερίδες όπως οι Φαϊνάνσιαλ Τάιμς φτάνουν να συμβουλεύουν τους πολιτικούς ότι πρέπει να χαλαρώσουν τους ρυθμούς των «μεταρρυθμίσεων».⁶

Προφανώς, το προς τα πίσω στρέφεται πολιτικά αυτή η οργή δεν είναι ούτε αυτονόητο ούτε αυτόματο. Στη Γαλλία, όπου για μεγάλο διάστημα η εκλογική λογική έλεγε ότι κυριαρχεί η στροφή προς την ακροδεξιά της Λεπέν, βλέπουμε να ξεδιπλώνεται το πιο μεγάλο κίνημα των εργατών και της νεολαίας ενάντια στην εργασιακή «μεταρρύθμιση» του Ολάντ. Η υποτίμηση των δυνατοτήτων της εργατικής τάξης για άλλη μια φορά αποδεικνύεται το χειρότερο λάθος. Οι επιλογές της Αριστεράς μπορούν να κάνουν διαφορά και αυτό γίνεται ακόμη πιο έντονο μέσα σε συνθήκες όπου η στάση απέναντι στους πρόσφυγες αναδεικνύεται σε μεγάλο πολιτικό ζήτημα.

Το μπλοκ της σχολής Καλών Τεχνών στο αντιρατσιστικό συλλαλητήριο στις 19/3

Όταν το φθινόπωρο του 2015 ένα ογκούμενο κύμα προσφύγων κατάφερε να ξεπεράσει όλα τα εμπόδια, να επιβιώσει από τους πνιγμούς στο Αιγαίο, να ανοίξει τον λεγόμενο «βαλκανικό διάδρομο» και να φτάσει μέχρι τη Βιέννη και τη Γερμανία με τη βοήθεια χιλιάδων αλληλέγγυων σε όλες τις χώρες αυτής της μακράς πορείας, υπήρχαν απόψεις που έλεγαν ότι όλα αυτά αποτελούσαν πλευρές ενός σχεδίου της Μέρκελ που ήθελε να εξασφαλίσει φτηνό εργατικό δυναμικό για τις γερμανικές επιχειρήσεις.

Σύμφωνα με αυτές τις απόψεις οι αλληλέγγυοι ήταν απλά πιόνια σε αυτό το μεγάλο παιχνίδι, είτε επικίνδυνα πιόνια που δούλευαν για ύποπτες ΜΚΟ, είτε αφελή πιόνια που τα ανθρωπιστικά κίνητρά τους δεν μπορούσαν να κατανοήσουν τα πολιτικά επίδικα.

Όπως πάντα, όμως, αναλύσεις που βασίζονται σε θεωρίες συνωμοσίας, έστω και αν συνδέονται με πλευρές της πραγματικότητας, έχουν βραχυβία αντοχή μπροστά στις πραγματικές εξελίξεις.

Οι κυβερνήσεις των χωρών της ΕΕ, αρχίζοντας από την ξενοφοβική της Ουγγαρίας και φτάνοντας στο σύνολο των 28 της ΕΕ, αποφάσισαν ότι οι «προσφυγικές ροές» είναι απειλή και όχι ενίσχυση για την Ευρώπη τους. Σε πείσμα όχι μόνο της Συνθήκης της Γενεύης για τα δικαιώματα των προσφύγων, αλλά και όλων των στοιχείων που αποδεικνύουν ότι οι προσφυγικοί και οι μεταναστευτικοί πληθυσμοί έχουν ενισχύσει τις οικονομίες των χωρών υποδοχής, οι κυβερνήσεις της ΕΕ αποφάσισαν να παίξουν το χαρτί του ρατσισμού.

Την πρωτοχρονιά του 2016, ο κίτρινος τύπος με τη βοήθεια της γερμανικής αστυνομίας «ανακάλυψε» ότι στην Κολωνία ανδρικά κυκλώματα προσφύγων οργάνωσαν βιασμούς γυναικών την ώρα των εορτασμών για το νέο έτος. Στη συνέχεια η κυβέρνηση της Αυστρίας, πα-

ραδοσιακή σύμμαχος της Γερμανίας, έγινε βασιλικότερη του βασιλέως και ξεκίνησε την εκστρατεία για το σφράγισμα του «βαλκανικού διαδρόμου». Και η ΕΕ συνολικά αποφάσισε ότι η Τουρκία είναι μια χώρα στην οποία μπορούν να επιστρέφονται πρόσφυγες την ώρα ακριβώς που ο Ερντογάν ξεκινούσε ξανά τον πόλεμο κατά των Κούρδων.

Την πιο εντυπωσιακή και ξεδιάντροπη στροφή πάντως, την έκανε ο Αλέξης Τσίπρας και η κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ. Όταν η κυβέρνηση της Αυστρίας ξεκίνησε τις πιέσεις για το κλείσιμο των συνόρων, η ελληνική κυβέρνηση έκανε διπλωματικό διάβημα για να διαμαρτυρηθεί. Αμέσως μετά, όμως, ο έλληνας πρωθυπουργός βρέθηκε να διεκδικεί την πατρότητα της συμφωνίας ΕΕ-Τουρκίας και ο Μουζάλας να μοιράζει φυλλάδια στους πρόσφυγες στην Ειδομένη καταγγέλλοντας όσους λένε ότι τα σύνορα θα ανοίξουν! Οι αλληλέγγυοι μπήκαν στο στόχαστρο γιατί «καλλιεργούν ψεύτικες ελπίδες» και «παίζουν ανεύθυνα με τον πόνο των προσφύγων». Στην πραγματικότητα μπήκαν στο στόχαστρο γιατί βοηθούν τους πρόσφυγες να αντισταθούν στο μάντρωμά τους σε κέντρα «προσωρινής φιλοξενίας», δηλαδή κέντρα κράτησης.

Ωστόσο, αυτή η προδοσία δεν είναι ανέξοδη. Για την ακρίβεια, έχει διαστάσεις που συγκρίνονται μόνο με την μετατροπή του μαζικού ΟΧΙ του δημοψηφίσματος σε ΝΑΙ. Τότε ο Αλέξης Τσίπρας ήρθε σε σύγκρουση με το 62% που έδωσε τη μάχη ενάντια στην εκστρατεία φόβου των αφεντικών και όλων των πολιτικών φίλων τους και την κέρδισε. Εκείνη η μεταστροφή του κόστισε τη διάσπαση του ΣΥΡΙΖΑ με την αποχώρηση των δυνάμεων που συγκρότησαν τη ΛΑΕ. Αλλά ένα μεγάλο μέρος των ψηφοφόρων του ΣΥΡΙΖΑ αποδέχθηκε τη δικαιολογία ότι η στροφή έγινε ανα-

γκαστικά μπροστά στην υπέρετηρή πίεση των «εταίρων-δανειστών».

Τώρα μια αντίστοιχη δικαιολογία ούτε καν προβάλλεται. Κυνικά η κυβέρνηση του τρίτου Μνημόνιου διαφημίζει τη ρατσιστική συμφωνία ΕΕ-Τουρκίας ως «ευρωπαϊκή λύση στο προσφυγικό». Έρχεται όχι μόνο πρακτικά, πολιτικά αλλά και ιδεολογικά σε ρήξη με το τεράστιο κύμα αλληλεγγύης για τους πρόσφυγες.

Τσως την καλύτερη αίσθηση για την έκταση αυτού του κύματος την έχει δώσει ο Γιώργος Τσιάκαλος στην ομιλία του στο Δημοτικό Θέατρο της Αλεξανδρούπολης στις 23 Γενάρη:

«Έχοντας ζήσει πολλές δεκαετίες κινήματων στην Ελλάδα ποτέ δεν έχει υπάρξει ένα τέτοιο κίνημα εντελώς αυθόρμητο. Κατάφερε αυτό το αυθόρμητο κίνημα να θρέψει, να ντύσει και να στεγάσει 810.000 ανθρώπους οι οποίοι ήταν κινηγημένοι, διωγμένοι, εγκαταλελειμμένοι μέσα σε ένα εχθρικό περιβάλλον σε ό,τι αφορά το κράτος. Ένα πρωτόγνωρο κίνημα που είπε “εμείς δεν ανεχόμαστε, δεν αντέχουμε ότι οι άνθρωποι οι οποίοι ξεριζώνονται από τις πατρίδες τους δεν θα έχουν καμία άλλη δυνατότητα παρά μονάχα να διακινδυνεύουν τη ζωή τους μέσα στο Αιγαίο και να πνίγονται. Εμείς δε δεχόμαστε να πνίγονται μικρά παιδιά και να τα ακολουθούν οι μητέρες τους”. Και γι’ αυτόν τον λόγο ήταν πάρα πολλές χιλιάδες οι άνθρωποι οι οποίοι συμπαραστάθηκαν. Καμιά φορά ακόμη και εμείς λέγαμε μα πως είναι δυνατόν, πώς το καταφέρνουν στη Λέσβο και στα άλλα νησιά να αντιμετώπισουν τέτοιες φοβερές καταστάσεις οι εθελοντές.

Στην Ειδομένη οι ΜΚΟ με πολλές επιδοτήσεις δεν μπορούσαν να δώσουν ούτε ένα σάντουιτς, εκεί που η χώρα μας έλεγε αφήστε τους να πεινάσουν, δεν τους καλέσαμε, συνεπώς δε χρειάζεται να τους ταϊσουμε. Και όμως οι άνθρωποι μπορούσαν να τραφούν. Φέρονω ένα παράδειγμα. Τα Γιαννιτσά είναι μια μικρή πόλη και έχει γύρω γύρω κάποια χωριά και μία περιοχή που δεν είναι καθόλου “προοδευτική”, το Κιλκίς βγάζει βουλευτή της Χρυσής Αυγής. Κάθε Παρασκευή στις 8 η ώρα το βράδυ είχε βάρδια στην Ειδομένη η Αντιφασιστική Πρωτοβουλία Γιαννιτσών.

Ρώτησα πώς καταφέρνετε και φέροντε πάνω από 3.000 μερίδες φαγητό; Με κοίταξαν και μου είπαν αστειεύσαι. Μαγειρεύουν πολλές οικογένειες την Παρασκευή που ξέρουν ότι εμείς έχουμε

Δευτέρα 25/4, απεργοί των ΜΜΕ μπλοκάρουν την έκδοση απεργοδοσιαστικών φύλλων

στερά πέρα από τον ΣΥΡΙΖΑ.

Το ρεύμα αυτό καταγράφεται και στις εκλογές των συνδικάτων με χαρακτηριστικό παράδειγμα το συνέδριο της ΟΕΝΓΕ που έγινε στις 8-10 Απριλίου. Εκεί, ο ΣΥΡΙΖΑ που βρισκόταν στην πρώτη θέση με 32% των συνέδρων το 2013 έπεσε στην τρίτη με 24,5% και τον προσπέρασαν οι κινήσεις που στηρίχθηκαν από το ΚΚΕ (άνοδος από 16,4% σε 26,5%) και από την ΑΝΤΑΡΣΥΑ (από 16,8% σε 26%).

Ένας παράγοντας που ευνοεί την αριστερόστροφη πορεία είναι η συνεχιζόμενη κρίση στο χώρο της δεξιάς. Η επικράτηση του Κυριάκου Μητσοτάκη στη μακρορύση και οδοντηρή μάχη για την ηγεσία της ΝΔ δεν έβαλε ένα τέλος, κάθε άλλο. Αυτό που ακολούθησε ήταν το φιάσκο στο συνέδριο της ΟΝΝΕΔ, η αποπομπή Παπαμιμίκου (που είχε βοηθήσει τον Μητσοτάκη να νικήσει τον Μείμαρζακη), η αποχώρηση Μπαλάτσου που ενώθηκε με τον Καρατζαφέρη στην αναζήτηση μιας «σοβαρής» ακροδεξιάς. Η τακτική μιας προεκλογικής πλώσης με το αίτημα για εκλογές εδώ και τώρα μπορεί να λειτουργεί σαν άμεση συγκολλητική πίεση αλλά δεν λύνει την αντίφαση της ΝΔ ως κόμματος μνημονιακότερου από τους «νεομνημονιακούς» του Τσίπρα.

Όλα αυτά δεν σημαίνουν ότι η Αριστερά πέρα από τον ΣΥΡΙΖΑ μπορεί να περιμένει αντάρσκα να εισπράξει τις χειρότερες αντιστάσεις του κόσμου. Χρειάζεται υπέρβαση σε δυο βασικά ζητήματα.

Το πρώτο έχει να κάνει με το σπάσιμο του σεχταρισμού και την κατάκτηση μιας ενιαιομετωπικής προσέγγισης. Ο κύριος φορέας σεχταριστικών αντιλήψεων ήταν για χρόνια και παραμένει η ηγεσία του ΚΚΕ. Μετά τα τραγικά λάθη της δεκαετίας του 1980 που κατάληξαν στις συγκυβερνήσεις με τη ΝΔ και το ΠΑΣΟΚ το 1989-90 και τη διάσπαση του 1991, το ΚΚΕ πήγε στο άλλο άκρο με μια πολιτική περιφραξής της επιρροής του και καταγγελίας κάθε άλλης κίνησης με δικαιολογία τους αρνητικούς συσχετισμούς δύναμης μέσα στον «μακρύ συντηρητικό χειμώνα». Ανέκτησε δυνάμεις, αλλά έγινε τόσο σεχταριστικό ώστε όταν έφτασε η ώρα που χιλιάδες κόσμος εγκατέλειπε το ΠΑΣΟΚ, το ΚΚΕ ήταν τόσο ερμητικά κλειστό που

με βάρδια, λένε ότι εκεί που θα κάνουμε έξι μερίδες φαγητό για την οικογένειά μας, κάνουμε 20 και τις πηγαίνουμε, γνωρίζοντας ότι θα πρέπει να τις πάμε κάποια στιγμή γύρω στις 3-4 η ώρα στο δικηγορικό γραφείο του Θέμη. Δύο ταψιά ο ένας, ένα ταψί ο άλλος, μία κατσαρόλα ο τρίτος, μία κατσαρόλα ο τέταρτος. Και αυτό γινόταν σε όλες τις υπόλοιπες περιοχές.

Που πάει να πει ότι εκείνη τη μέρα την Παρασκευή σε περίπου 300 οικογένειες (όχι συγκεκριμένες πολλές φορές και διαφορετικές) λέγανε εκεί που το κράτος είναι εχθρικό, που λείει ακόμη και θα πνιγούν, εμείς θα είμαστε εκείνοι που θα πουν «αυτή η χώρα λείει καλύτερη ήρθατε και σας ευχόμαστε την καλύτερη διαδρομή και το καλύτερο μέλλον».⁷

Σε τέτοιες προσπάθειες υπολογίζεται ότι έχει εκφράσει έμπρακτα τη στήριξη του ένα 80% του πληθυσμού. Σε αυτό το ρεύμα κατείχε ηγεμονική θέση παραδοσιακά ο ΣΥΡΙΖΑ και αυτή τη θέση έχει απεμπολήσει ο Τσίπρας με τη στροφή του. Η εξέλιξη αυτή σε συνδυασμό με την οργή για το σφαγείο του ασφαλιστικού και του φορολογικού ετοιμάζει μια κρίση στον ΣΥΡΙΖΑ μεγαλύτερη από τη διάσπαση του περασμένου καλοκαιριού.

Πώς χτίζουμε αριστερή εναλλακτική;

Η ηγεσία της κυβέρνησης συναισθάνεται αυτόν τον κίνδυνο. Μετά τη συγκλονιστική επιτυχία της Πανεργατικής απεργίας στις 4 Φλεβάρη, έχει προσπαθήσει με τη βοήθεια της συνδικαλιστικής γραφειοκρατίας να εξασφαλίσει ένα πάγωμα των εργατικών κινητοποιήσεων.

Η φόρμουλα που υιοθέτησαν η ΓΣΕΕ και η ΑΔΕΔΥ με την υπόσχεση για κήρυξη 48ωρης Γενικής Απεργίας όταν το νομοσχέδιο για το ασφαλιστικό φτάσει στην Ολομέλεια της Βουλής είχε μέσα

της όλα τα στοιχεία για αναμονή «με το όπλο παρά πόδα». Αντί για δυναμική παρέμβαση του απεργιακού κινήματος στο σίριαλ της ανολοκλήρωτης αξιολόγησης, άφησε την πρωτοβουλία των κινήσεων στην κυβέρνηση. Δυστυχώς, σε αυτή τη θέση παγιδεύτηκαν και οι ηγεσίες του ΠΑΜΕ και των τομέων του ΜΕΤΑ που πρόσκυνται στη ΛΑΕ. Και πάλι η ΑΝΤΑΡΣΥΑ είναι η τιμητική εξαίρεση.

Παρ' όλα αυτά, η επιχείρηση «πάγωμα» δεν σήμανε αποστράτευση. Οι πιέσεις από τα κάτω και από τα αριστερά συνεχίστηκαν και στο απεργιακό μέτωπο και στο κίνημα αλληλεγγύης στους πρόσφυγες. Στις 7 Απριλίου είχαμε 24ωρη απεργία της ΑΔΕΔΥ, στις 8/4 απεργία της ΟΜΥΛΕ και διαδήλωση απεργών λιμενεργατών έξω από τη φιάστα Τσίπρα-Cosco, στις 14/4 τα νοσοκομεία Αγ. Σάββας, Αττικό και Ευαγγελισμός κινητοποιήθηκαν στο πλευρό των καθαριστριών τους, στις 15/4 οι εκπαιδευτικοί «πολιόρκησαν» το υπουργείο Παιδείας και πέτυχαν την απόσυρση τροπολογίας που κλάδευε τους αναπληρωτές. Οι εργαζόμενοι στα ΜΜΕ μπλοκάρησαν εφημερίδες και κανάλια παραμονές του Πάσχα για να σώσουν το ασφαλιστικό ταμείο τους. Η δυναμική για νέα πανεργατική κλιμάκωση παραμένει ενεργή.

Τα πολιτικά χαρακτηριστικά αυτής της κίνησης από τα κάτω φάνηκαν και με τη συμμετοχή σωματείων στις κινητοποιήσεις αλληλεγγύης στους πρόσφυγες στις 19 Μάρτη πανελλαδικά και στη συνέχεια στον Πειραιά με τη στήριξη της ΠΕΝΕΝ, στο Ελληνικό, στη Ν. Φιλαδέλφεια-Ν. Ιωνία-Ν. Ηράκλειο, στην Αγ. Παρασκευή με πρωτοβουλία της ΠΟΣΠΕΡΤ και σε όλες τις πόλεις όπου έχουν ανοίξει κέντρα κράτησης προσφύγων. Η σύνδεση της αντίστασης στα μνημόνια με την αντίσταση στη ρατσιστική συμφωνία ΕΕ-Τουρκίας κάνει βήματα μπροστά και αυτό ευνοεί την αρι-

χάρισε αυτό το ρεύμα προς τα αριστερά στον ΣΥΡΙΖΑ. Η τακτική «το ΠΑΜΕ είναι πάντα χωριστά» από τον κόσμο που απεργεί και διαδηλώνει γιατί δεν πρέπει να «μολυνθεί» από «εκμαυλισμένα» τμήματα της εργατικής τάξης, έγινε ατογκόλ.

Παρ' όλα αυτά, η ίδια τακτική επαναλαμβάνεται με παρόμοιες δικαιολογίες: τα «εκμαυλισμένα» τμήματα που ψήφισαν ΠΑΣΟΚ τώρα ψηφίζουν ΣΥΡΙΖΑ, άρα το ΠΑΜΕ βαδίζει χωριστά και καταγγέλλει την ΑΝΤΑΡΣΥΑ ότι είναι ουρά του ΣΥΡΙΖΑ κάθε φορά που κάνει ένα βήμα ενιαιομετωπικής εργατικής δράσης.

Δυστυχώς, αυτά τα προβλήματα δεν περιορίζονται εκεί. Υπάρχουν ακόμη και ακραίες απόψεις που θεωρούν π.χ. ότι αν κομμάτια από τον ΣΥΡΙΖΑ εμφανίζονται σε αντιρατσιστικές διαδηλώσεις πρέπει να απομακρύνονται με τη βία. Η αντίληψη του χωροταξικού διαχωρισμού σαν απάντηση στη συνδικαλιστική γραφειοκρατία και στον ρεφορμισμό διαχέεται και σε άλλα τμήματα της αριστεράς δυσκολεύοντας την απήχηση των πρωτοβουλιών για κοινή πάλη ενάντια στις κυβερνητικές επιθέσεις.

Η «εύκολη» απάντηση του σεχταριστικού-«χωροταξικού» διαχωρισμού είναι η πίσω όψη της δυσκολίας για χάραξη εναλλακτικής αριστερής στρατηγικής απέναντι στα αδιέξοδα του κυβερνητικού ρεφορμισμού. Ούτε αυτό το πρόβλημα είναι καινούργιο. Στη δεκαετία του 1980, όταν το ΠΑΣΟΚ υποσχόταν «στις 18 Σοσιαλισμό» με τη νίκη του στις εκλογές, η προσπάθεια απάντησης ήταν το «αλλαγή δεν γίνεται χωρίς το ΚΚΕ». Τότε το ΚΚΕ δεν είχε σεχταριστική στάση, αντίθετα στις μεγάλες αντιΝΑΤΟϊκές διαδηλώσεις που συγκλόνισαν όλες τις πόλεις όταν ο «εθνάρχης» Καραμανλής ξαναέβαλε την Ελλάδα στο στρατιωτικό σκέλος του ΝΑΤΟ, τα πανό του ΠΑΣΟΚ και του ΚΚΕ διαδέχονταν τα μεν τα δε. Αλλά στρατηγικά ούτε το ΚΚΕ ούτε πολύ περισσότερο το ΚΚΕ εσωτερικού δεν είχαν απάντηση στον κοινοβουλευτικό δρόμο. Μέσα από αυτό το αδιέξοδο, το ένα τμήμα της αριστεράς έγινε σέχτα και το άλλο τροφοδότησε την επιστροφή του ρεφορμισμού με τη μορφή του ΣΥΡΙΖΑ. Οι δυο όψεις καθρεφτίζονται χαρακτηριστικά στο γεγονός ότι το «αδιάλλακτο» φρασιτικά ΚΚΕ έχει ξανά και ξανά φανερά άκρωτε συμπεριβατικό σε κρίσιμες στιγμές π.χ. το Δεκέμβριο του 2008 ή πιο πρόσφατα όταν ο Δ. Κουτσούμπας δήλωνε ότι η έξοδος από το ευρώ θα ήταν

καταστροφή.

Σήμερα, τα αδιέξοδα του κοινοβουλευτικού δρόμου τα καταγράφει η κυβέρνηση του ΣΥΡΙΖΑ, πάνω από τριάντα χρόνια από τότε που ο κοινοβουλευτικός σοσιαλισμός του ΠΑΣΟΚ μετατράπηκε σε λιτότητα του Σημίτη. Η υπέρβαση είναι υπερύρημη.

Κι όμως, η ΛΑΕ επιμένει ότι θα εφαρμόσει ένα ριζοσπαστικό πρόγραμμα κατακτώντας την κυβέρνηση: «Για τη Λαϊκή Ενότητα η κυβέρνηση δεν είναι αυτοσκοπός- άλλωστε, το απέδειξαν ιδρυτικά στελέχη της όταν εγκατέλειψαν θέσεις εξουσίας για να μην προδώσουν τις αρχές τους. Όπως δεν είναι αυτοσκοπός ο ισόβιος περιορισμός στην αντιπολίτευση. Οι αντιστάσεις του λαού θα μείνουν κατακερματισμένες, αν δεν έχουν προοπτική την πολιτική ανατροπή. Την ανάδειξη μιας κυβέρνησης της μαχόμενης Αριστεράς, μιας εξουσίας των εργαζομένων, με ένα ριζοσπαστικό πρόγραμμα δημοκρατίας, εθνικής ανεξαρτησίας, παραγωγικού μετασχηματισμού, οικονομικής ανόρθωσης, κοινωνικής δικαιοσύνης και οικολογικής προστασίας».⁸

Η ταύτιση της ανάδειξης της μαχόμενης Αριστεράς στην κυβέρνηση με την εξουσία των εργαζομένων είναι παλιά αμαρτία. Οι παλιότεροι θυμούνται το αλχημικό «Το ΠΑΣΟΚ στην κυβέρνηση, ο λαός στην εξουσία». Οι νεότεροι έχουν νωπές τις διακηρύξεις του ΣΥΡΙΖΑ του 2012. Κι όμως η Διακήρυξη της ΛΑΕ συνεχίζει παρακάτω περιγράφοντας ως εξής τις δυνάμεις που θα συμπαραταχθούν για να πάρουν την κυβέρνηση: «Αγωνιζόμαστε για ένα ευρύτατο μέτωπο όλων των ανυπότακτων δημοκρατικών, αντιιμπεριαλιστικών, πατριωτικών, αντιιμνημονιακών δυνάμεων, πρώτα απ' όλα στο κοινωνικό, αλλά και στο πολιτικό πεδίο, με τη συμμετοχή όλων των φορέων, ρευμάτων και συλλογικότητων, που υπάρχουν σήμερα ή θα δημιουργηθούν αύριο». Ούτε τους αυριανούς «πατριωτικούς, αντιιμνημονιακούς» Καμμένους δεν έχει διδαχτεί ότι θα έπρεπε να αποφύγει μέσα από την εμπειρία του ΣΥΡΙΖΑ.

Εγκαταλείποντας τη στρατηγική του κοινοβουλευτικού δρόμου δεν βάζουμε σαν αυτοσκοπό τον ισόβιο περιορισμό στην αντιπολίτευση. Βάζουμε σαν στόχο μια Αριστερά επαναστατική που οικοδομεί τη μόνη δύναμη που μπορεί να υλοποιήσει τις αναγκαίες αντικαπιταλιστικές ανατροπές, την οργανωμένη εργατική τάξη. Η Γ' Συνδιάσκεψη της

ΑΝΤΑΡΣΥΑ δεν πρόσφερε «μόνο» την ανασύνταξη των δυνάμεών της καθώς η συμμετοχή στις διαδικασίες της ξεπέρασε τις 3.000 μέλη της προηγούμενης συνδιάσκεψης. Πρόσφερε επίσης μια συμβολή στο στρατηγικό προσανατολισμό ξεκαθαρίζοντας ότι «Σήμερα που σε όλο και πιο πλατιά τμήματα εργαζομένων δυναμώνει η συνείδηση ότι δεν μπορούν να καταργηθούν τα μνημόνια χωρίς ρήξη με την αστική τάξη, χωρίς επιλογή ρήξης - εξόδου από την ΕΕ και χωρίς ριζική αμφισβήτηση του καπιταλιστικού μονόδρομου απαιτείται μια αριστερά που να παλεύει για τη βαθύτερη σύνδεση του «αντιιμνημονιακού» με τον αντιΕΕ, αντιιμπεριαλιστικό και αντικαπιταλιστικό αγώνα, με κρίκο την ανατροπή της επίθεσης του κεφαλαίου στην εργατική τάξη και τον λαό. Μια αριστερά αντικαπιταλιστική, έξω από τα όρια της ρεφορμιστικής διαχείρισης και της αδιέξοδης πολιτικής των «σταδίων», που να συνδέει τους οικονομικούς και πολιτικούς αγώνες, τα άμεσα και ζωτικά αιτήματα της ζωής και της επιβίωσης με τους πολιτικούς στόχους της επαναστατικής ανατροπής του συστήματος και της εξουσίας των εργαζομένων».⁹

Το Σοσιαλιστικό Εργατικό Κόμμα δεν θεωρεί ότι η ΑΝΤΑΡΣΥΑ έχει λύσει όλα αυτά τα κρίσιμα ζητήματα που έχει ανάγκη σήμερα η Αριστερά για να αξιοποιήσει τις δυνατότητες της περιόδου και να εξασφαλίσει ότι η εργατική τάξη θα βγει ενισχυμένη από τη σύγκρουση με τις προδοσίες του ΣΥΡΙΖΑ. Προσφέρει, όμως, την καλύτερη αφετηρία για να υπερβούμε τις αμηχανίες της ρεφορμιστικής αριστεράς και το ΣΕΚ καλεί όλους και όλες να συστρατευτούμε σε αυτή την προσπάθεια. n

Σημειώσεις

1. <http://www.efsyn.gr/arthro/volontarismos-se-megales-doseis>
2. <http://isj.org.uk/pakistan-failing-state-or-neoliberalism-in-crisis/>
3. Βλέπε σχετικά την Εργατική Αλληλεγγύη No 1219, 13/4/2016. http://sekonline.gr/images/general/p02_1219.jpg
4. <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/acd3f2fc-084a-11e6-876d-b823056b209b.html>
5. <https://socialistworker.co.uk/art/42613/The+Tories+are+in+crisis+over+the+EU++dont+rescue+them%2C+exploit+their+crises>
6. π.χ. ο Βόλφγκανγκ Μύνχαου στο www.ft.com/intl/cms/s/0/a4bfb89a-0885-11e6-a623-b84d06a39ec2.html
7. όπως δημοσιεύτηκε στην Εργατική Αλληλεγγύη <http://ergatikl.gr/article.php?issue=1209&id=13159>
8. http://laiki-enotita.gr/index.php?option=com_k2&view=item&id=1187:diakiriksi-tis-laikis-enotitas&Itemid=179
9. <http://antarsya.gr/node/3653>

Να ακυρώσουμε τη συμφωνία της ντροπής

Η φετινή διεθνής μέρα αντιρατσιστικής και αντιφασιστικής δράσης στις 19 Μάρτη υπήρξε από πολλές απόψεις ελπιδοφόρα. Μια μόλις μέρα μετά την απάνθρωπη και ντροπιαστική συμφωνία που υπέγραψαν οι ηγεσίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης με την Τουρκία, οι εργαζόμενοι και η νεολαία με μαζικές συγκεντρώσεις σε μια σειρά χώρες και πόλεις της Ευρώπης, τις περισσότερες από κάθε άλλη φορά, είπαν ηχηρό ΟΧΙ στην Ευρώπη των φραχτών. Μια πλατιά συμμαχία συνδικάτων μαζί με οργανώσεις νεολαίας και αλληλέγγυων στέκονται απέναντι στις κυβερνήσεις και τους μηχανισμούς καταστολής της ΕΕ και του ΝΑΤΟ. Και έχουμε πολλούς λόγους να αισιοδοξούμε ότι, όπως εδώ

Ο Κώστας Τορπουζίδης δίνει τον οδικό χάρτη του κινήματος αλληλεγγύης με τους πρόσφυγες στη σύγκρουσή του με την ΕΕ-φρούριο.

και ένα χρόνο που ξεκίνησε η τελευταία μαζική έφοδος των προσφύγων ενάντια στην Ευρώπη-φρούριο, αυτή η οργανωμένη δύναμη θα μπορέσει να αντιμετωπίσει πετυχημένα και την εξελισσόμενη επιχείρηση επανοχύρωσης της ΕΕ ενάντια στα θύματα των πολέμων και των διεφθαρμένων καθεστώτων, που και η ίδια έχει στηρίξει όλα τα προηγούμενα χρόνια. Για να συμβάλλουμε αποτελεσματικά σ' αυτή την προσπάθεια είναι κρίσιμο να εξετάσουμε τόσο την κίνηση

των ίδιων των προσφύγων όσο και το ρόλο που έχει να παίξει το εργατικό μαζί με το αντιρατσιστικό κίνημα, ξεκαθαρίζοντας ταυτόχρονα τα μέτωπα σύγκρουσης που διαμορφώνει η συμφωνία της 18ης Μάρτη.

Οι πρόσφυγες μαζί με τους εργάτες

Στην Ελλάδα, απ' όπου η ΚΕΕΡΦΑ απεύθυνε το κάλεσμα του αντιρατσιστικού ξεσηκωμού, οι κινητοποιήσεις τις 19 Μάρτη σε οχτώ μεγάλες πόλεις χαρακτηρίστηκαν από τη στήριξη δεκάδων συνδικάτων και τη μαζική συμμετοχή της νεολαίας, αλλά και από ένα νέο ελ-

*Χίος, 2 Απρίλη.
Τα προσφινγόπουλα διεκδικούν την ελευθερία τους*

πιδοφόρο στοιχείο. Στα συλλαλητήρια σε Αθήνα και Θεσσαλονίκη πρόσφυγες από τα στρατόπεδα-καταυλισμούς, όπου προσπαθεί να τους γκετοποιήσει η κυβέρνηση, έδωσαν οργανωμένα και μαζικά το παρόν. Στη Θεσσαλονίκη εκατοντάδες πρόσφυγες με αυτοσχέδια πλακάτ ενάντια στην ισλαμοφοβία, με συνθήματα «Ελευθερία», «Ανοίξτε τα σύνορα» διαδήλωσαν, τραγούδησαν, χόρεψαν στο κέντρο της πόλης. Και κατάφεραν να ξεσηκώσουν την αυτοπεποίθηση και τον ενθουσιασμό της διαδήλωσης, αλλά και την αποδοχή όλου του κόσμου που παρακολούθησε τη δυναμική παρουσία των προσφύγων.

Οι εξελίξεις των αμέσως επόμενων ημερών ήρθαν να αναδείξουν το γεγονός ότι δεν επρόκειτο για μια εφήμερη κίνηση από τη μεριά τους. Στη Θεσσαλονίκη πάλι, στις 24 του Μάρτη διακόσιοι πρόσφυγες ξεκίνησαν από το στρατόπεδο των Διαβατών και διανύοντας μια πορεία τεσσάρων ωρών έφτασαν στο κέντρο της πόλης για να οργανώσουν, αγνοώντας τις πιέσεις των διοικητών του στρατοπέδου, διήμερη κατασκήνωση διαμαρτυρίας στο Αγ. Βενιζέλου διεκδικώντας ανοιχτά σύνορα, άσυλο και ανθρώπινες συνθήκες διαβίωσης.

Άμεση συνέχεια ήταν η οργανωμένη συμμετοχή τους στην απεργιακή συγκέντρωση της ΕΔΟΘ στις 7 του Απρίλη. Αυτή τη φορά τα συνδικάτα των εκπαιδευτικών χρηματοδότησαν τη μεταφορά τους στο χώρο της συγκέντρωσης, έδωσαν βήμα στους ίδιους τους πρόσφυγες για να ακουστούν τα αιτήματά τους και να γίνουν η «ψυχή» της ίδιας της διαδήλωσης. Εκείνη τη μέρα πρόσφυγες και από το στρατόπεδο του Κατσιά στα Γιάννενα κατεβαίνουν στην εκεί απεργιακή διαδήλωση.

Η ανταπόκριση που συνάντησε η κινητοποίηση των προσφύγων υπήρξε από την πρώτη στιγμή ενθαρρυντική και επιβεβαιώθηκε από πετυχημένες πρωτοβουλίες και εκδηλώσεις που δημοσιογήθηκαν σε μια σειρά μέρη ανά την Ελλάδα, ενάντια στην εντεινόμενη προσπάθεια εγκλεισμού και απομόνωσης τους στα στρατόπεδα-δήθεν κέντρα φιλοξενίας.

Στα νησιά ο κόσμος της αλληλεγγύης μαζί με τα συνδικάτα παλεύει ενάντια στη φυλάκιση και εξαθλίωση των προσφύγων δίνοντας και τη μάχη να σταματήσει τη βιομηχανία απελάσεων, που προσπαθούν να στήσουν εκεί κυβέρνηση και ΕΕ με βάση τη ρατσιστική συμφωνία της 18ης Μάρτη. Είναι η άμεση

και μαζική απάντηση όλου αυτού του κόσμου στους προκλητικούς πανηγυρισμούς του Τσίπρα αμέσως μετά τη συμφωνία, ότι κατάφερε να μετατρέψει το προσφυγικό σε ευρωπαϊκή υπόθεση. Από τη μεριά τους οι πρόσφυγες που φτάνουν σε ελληνικό έδαφος μετά τις 20 του Μάρτη – οπότε ξεκίνησε η ισχύς της συμφωνίας - κινούνται σε τροχιά ανοιχτής εξέγερσης.

Τις πρώτες κιόλας μέρες, 1 του Απρίλη, είχαμε τη μαζική διαφυγή εκατοντάδων προσφύγων από το στρατόπεδο κράτησης της ΒΙΑΛ στη Χίο, οι οποίοι αποφάσισαν συλλογικά και ταξίδεψαν με πλοία για τον Πειραιά. Και στις 26 Απρίλη ήρθε η εξέγερση των προσφυγόπουλων στο κλειστό πλέον στρατόπεδο της Μόρια στη Λέσβο, ενάντια στον ίδιο τον υπουργό μεταναστευτικής πολιτικής Γ. Μουζάλα, ο οποίος και φυγαδεύτηκε από τις αστυνομικές δυνάμεις. Οι δηλώσεις του κ. υπουργού στο Αθηναϊκό Πρακτορείο Ειδήσεων το επόμενο πρωί, είναι αποκαλυπτικές για την πλήρη ρατσιστική υποχρηματοδότηση της κυβέρνησης, αλλά κυρίως για το σημείο στο οποίο έχει φτάσει πλέον η σύγκρουση της με τους πρόσφυγες: *«χρησιμοποιήθηκε και βία, διότι έπρεπε να χρησιμοποιηθεί. Το αν υπήρξε λίγο παραπάνο ή λίγο παρακάτω θα φανεί.... Περιμένουμε τέτοιες εκρήξεις.... Εμείς θα τους φερθούμε, με βάση τους νόμους του κράτους και τις επιταγές της Ευρωπαϊκής Ένωσης»...*

Στον Πειραιά η εργατική τάξη με τα συνδικάτα της χτίζει ασπίδα προστασίας των προσφύγων ενάντια στους νεοναζί δολοφόνους της Χρυσής Αυγής, αναδεικνύοντας ως αποκλειστικά υπεύθυνους για το θράσος των φασιστών να επιχειρήσουν ρατσιστικό πογκρόμ, πέρα από την για μια ακόμη φορά κάλυψη που τους παρείχε η ΕΛΑΣ, και την εξοργιστική συλλογή της κυβέρνησης του ΣΥΡΙΖΑ στην προσπάθεια σφραγίσματος των συνόρων και γκετοποίησης των προσφύγων.

Ταυτόχρονα, μια σειρά συνδικάτα στις 20 Απρίλη στο λιμάνι του Πειραιά και στις 26 Απρίλη στο Ελληνικό οργανώνουν μαζί με την ΚΕΕΡΦΑ συγκεντρώσεις αλληλεγγύης βάζοντας την εργατική τάξη μαζί με τους πρόσφυγες σε τροχιά σύγκρουσης με την προσπάθεια της κυβέρνησης να συκοφαντήσει και να διαλύσει την οργανωμένη απάτηση των προσφύγων να ανοίξουν εδώ και τώρα τα σύνορα και όχι στρατόπεδα συγκέντρωσης. Αλλά και στην Ειδομένη, χι-

λιάδες πρόσφυγες στέκονται όρθιοι και πεισιμωμένοι ενάντια στη βαρβαρότητα των κλειστών συνόρων, των γκλοπς και των χημικών χάρη στην συνεχή αλληλεγγύη σωματείων, συλλόγων και αλληλέγγυων σε κόντρα με την καμπάνια συκοφάντησης και εκφοβισμού τους.

Στη Θεσσαλονίκη οι πρόσφυγες από το στρατόπεδο των Διαβατών και το Λιμάνι και στην Ξάνθη οι πρόσφυγες από το στρατόπεδο του Χαλκερού Καβάλας αποκτούν βήμα, μέσα από τις εκδηλώσεις της ΚΕΕΡΦΑ, για να συζητήσουν και να οργανώσουν την πάλη τους για ελευθερία και αξιοπρεπή ζωή.

Τα συμπεράσματα που προκύπτουν απ' αυτές τις εξελίξεις είναι κρίσιμα για την συνέχεια τόσο του αντιρατσιστικού όσο και του εργατικού κινήματος και δεν πρέπει να τα υποτιμήσουμε. Το πρώτο που πρέπει να σημειώσουμε είναι ότι δεν πρόκειται για κάποιου είδους εν θερμό ακτιβισμό διαμαρτυρίας των προσφύγων, αλλά για συνειδητή προσπάθεια ενός σημαντικού κομματιού, που έχει αρχίσει να διαμορφώνεται ανάμεσα τους, και επιδιώκει να αποκτήσουν φωνή και δύναμη συνδεόμενοι με το εδώ εργατικό κίνημα.

Πρόκειται για κόσμο που κουβαλάει μαζί του τις εμπειρίες από την Αραβική Άνοιξη και την αντίσταση τόσο στα αυταρχικά καθεστώτα των χωρών του όσο και στους καταστροφικούς πολέμους των ιμπεριαλιστικών δυνάμεων. Αυτή η πολιτική εμπειρία εκφράζεται και μέσα από τη συλλογική διεκδίκηση και την αυτοργάνωση τους εδώ. Ένα τέτοιο παράδειγμα είναι η επιτροπή που έχουν συγκροτήσει οι πρόσφυγες στο στρατόπεδο των Διαβατών μετά από εκλογές μέσα στις κοινότητες Σύριων, Αφγανών και Κούρδων, που συμβιώνουν εκεί. Η στήριξη και η συνεργασία των συνδικάτων και συνολικά του αντιρατσιστικού κινήματος με αυτά τα μαχητικά κομμάτια, είναι αυτή που μπορεί να ενισχύσει και να πολλαπλασιάσει αυτές τις προσπάθειες οργάνωσης από τη μεριά των προσφύγων.

Το δεύτερο ζήτημα που αναδεικνύουν οι εξελίξεις αυτές είναι ότι το κίνημα αλληλεγγύης πρέπει άμεσα να κινηθεί ώστε να προσθέσει στην μάχη του για ανοιχτά σύνορα και άσυλο, τη μάχη για αξιοπρεπή διαβίωση με ελευθερία, στέγαση, υγεία και παιδεία για όλους τους πρόσφυγες. Η προσπάθεια της κυβέρνησης να εμφανίσει τα στρατόπεδα συγκέντρωσης ως κέντρα φιλοξενίας των προσφύγων πρέπει να βρει απέναντι της

Τετάρτη 20/4 Πειραιάς, εκδήλωση αλληλεγγύης στους πρόσφυγες από την ΚΕΕΡΦΑ και συνδικάτα

άμεση και κατηγορηματική καταδίκη. Στην μεγάλη εκδήλωση που οργάνωσε η ΚΕΕΡΦΑ στο σινέ Αλέξανδρος στις 16 Απρίλη ένας Σύριος πρόσφυγας στην τοποθέτηση του το εξέφρασε χαρακτηριστικά: «Δεν ήρθαμε μετά από τόσες κακουχίες για να μείνουμε σε ένα στρατόπεδο με αστυνομία και στρατό. Θέλουμε να φύγουμε άμεσα από κει!». Τα ίδια αγωνιστικά μηνύματα διεκδίκησης ελευθερίας και αξιοπρεπούς ζωής στέλλουν όλο και περισσότεροι πρόσφυγες, από το Χαλκικό της Καβάλας μέχρι το Ελληνικό και τον Πειραιά, σε κάθε ευκαιρία που τους δίνεται βήμα για να ακουστούν.

Και πραγματικά, δεν μπορούμε να επιτρέψουμε να σπίνουν στο περιθώριο των πολέων και των χωριών καταυλισμούς αθλιότητας γεμάτους φίδια, χωρίς επικοινωνίες, πολλές φορές χωρίς ηλεκτρικό, με ανθυγιεινή στέγαση και σίτιση και μάλιστα κάτω από την επιτήρηση σήμερα, την καταστολή αύριο, του στρατού και της αστυνομίας. Τα φιλονικιστικά αισθήματα που εκδηλώνονται στους κόλπους της τελευταίας κάθε άλλο παρά αποτελούν διαπιστευτήρια για ανθρωπινή και δημοκρατική μεταχείριση των προσφύγων. Και μόνο γι' αυτό το λόγο, η αστυνομία θα πρέπει να απομακρυνθεί άμεσα από κάθε χώρο φιλοξενίας και διαβίωσης των προσφύγων.

Το τρίτο είναι ότι πρέπει να απορρίψουμε κάθε συντηρητική αντιμετώπιση που βλέπει σ' αυτήν την κίνηση των προσφύγων κινδύνους να προκληθούν τα δήθεν ρατσιστικά και ισλαμοφοβικά «αντανακλαστικά της κοινωνίας», υποτιμώντας τις εμπειρίες ενός πλειοψηφικού κινήματος αλληλεγγύης που έδωσε μάχες επί ένα ολόκληρο χρόνο στο πλευρό των προσφύγων. Πάνω σ' αυτές

ακριβώς τις εμπειρίες μπορούμε να χτίσουμε την πιο πλατιά συνειδητοποίηση για την ανάγκη της διεθνιστικής αλληλεγγύης με γνώμονα τα κοινά μας ταξικά συμφέροντα ενάντια στον πόλεμο και τη νεοφιλελεύθερη καταστροφή.

Η εμφάνιση των προσφύγων στο προσκήνιο του κινήματος υπήρξε καλοδεχούμενη από τον κόσμο των συνδικάτων και της νεολαίας. Τα αιτήματα τους για αξιοπρεπή στέγαση και σίτιση μέσα στις πόλεις, για περίθαλψη και εκπαίδευση για τα παιδιά είναι συνέχεια των αγώνων που έδωσε όλα τα τελευταία χρόνια η εργατική τάξη για ανατροπή των μνημονιακών πολιτικών που οδηγούν σε διάλυση ή ιδιωτικοποίηση όλων των κοινωνικών υπηρεσιών. Ένα πολιτικοποιημένο κίνημα που συνεχίζει τη μάχη για να σταματήσει τη βαρβαρότητα των σχεδόν καθημερινών δολοφονιών στα τείχη της Ευρώπης-φρούριο, έχει τη δυνατότητα να αποκτήσει νέες δυνάμεις και δυναμική επιβάλλοντας τις δικές του λύσεις για τις ανάγκες των προσφύγων, οργανώνοντας στην κυριολεξία και ένα προσφυγικό κίνημα ανατροπής των μνημονίων, τσακίζοντας ταυτόχρονα την ισλαμοφοβική εκστρατεία κυβερνήσεων και ΜΜΕ και την προσπάθεια να διαχωριστούν οι ανάγκες και οι αγώνες των εργαζόμενων και των φτωχών με απάνθρωπα κριτήρια όπως η καταγωγή, το χρώμα και η θρησκεία.

Τη δυνατότητα να συνδέσουμε και να δώσουμε αποτελεσματικά αυτές τις μάχες, μας τη δίνουν ισχυρά και μαζικά συνδικάτα, όπως αυτά των ναυτεργατών και των λιμενεργατών του Πειραιά που παλεύουν εδώ και χρόνια ενάντια στην ιδιωτικοποίηση του λιμανιού, όπως των νοσοκομειακών γιατρών, της ΠΟΣΠΕΡΤ, των εκπαιδευτικών, των εργα-

ζόμενων του Μετρό που έχουν συγκροτήσει σκληρά με τις μνημονιακές πολιτικές και δίνουν σήμερα τη μάχη των προσλήψεων. Είναι αυτά ακριβώς τα συνδικάτα που βρέθηκαν στις 20 και 26 Απρίλη στο λιμάνι του Πειραιά και στο Ελληνικό για να στηρίξουν και να κάνουν δικά τους, κομμάτι του προγράμματος πάλης τους, τα αιτήματα των προσφύγων. Στον Πειραιά, η αποφασιστικότητα αυτών των εργατικών κομματιών ήταν που αύρωσε και τις απόπειρες της κυβέρνησης να στήσει σκηνικό απαγόρευσης της συγκέντρωσης αλληλεγγύης στις 20/4. Η προσπάθεια της να αποθαρρύνει και να μπλοκάρει από τα πρώτα της βήματα, τη σύνδεση της οργανωμένης εργατικής τάξης με τα αιτήματα και τις μάχες των προσφύγων, έπεσε στο κενό και είχαμε ίσως την πρώτη διεθνιστική εργατική συγκέντρωση που διεκδίκησε ανοιχτό και δημόσιο λιμάνι, ανοιχτά σύνορα, ανοιχτές πόλεις και γειτονιές για τους πρόσφυγες, ή όπως πολύ χαρακτηριστικά το διατύπωσε στη συγκέντρωση ο Γιώργος Μακρυνός, πρόεδρος του Συμβουλίου Ένταξης Μεταναστών του Δήμου Κορυδαλλού, «*χρειάζεται να προχωρήσουμε ένα βήμα παραπέρα. Πλέον η Ελλάδα δεν είναι χώρα τράνζιτ. Το "open the borders" χρειάζεται να μετατραπεί σε "open the cities" και "open the societies". Να ανοίξουμε τις πόλεις και τη κοινωνία.*»

Αντίπαλο στρατόπεδο

Στο αντίπαλο στρατόπεδο, τα επιτελεία της ΕΕ αλλά και η κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ έχουν να αντιμετωπίσουν επιπλέον δυσκολίες και αδιέξοδα στην εφαρμογή της ρατσιστικής πολιτικής που έχουν συμφωνήσει με την Τουρκία.

Καταρχήν, η επιχείρηση φτιασιδώματος του σφραγίσματος των συνόρων ως χτύπημα των λαθρεμπόρων δεν μπορεί να πείσει κανέναν, αποκαλύπτοντας την υποκρισία και την ουσιαστική σύμπλευση των ευρωπαϊκών ηγεσιών με τις πιο σοταδοιστικές δυνάμεις της ακροδεξιάς. Πολεμώντας τους πρόσφυγες οι ευρωπαϊκές κυβερνήσεις διακινδυνεύουν το βάθεμα της πολιτικής κρίσης στο εσωτερικό των χωρών τους πολώνοντας μεγάλα τμήματα του πληθυσμού στα άκρα του πολιτικού φάσματος και διαλύοντας τα παραδοσιακά κόμματα διαχείρισης. Τα αποτελέσματα των εκλογών στην Αυστρία, η οποία πρωτοστατεί στο κλείσιμο του βαλκανικού διαδρόμου, και με ένοπλες δυνάμεις που έχει στείλει στα σύνορα Ελλάδας-Δημοκρατίας της Μα-

κεδονίας, είναι η πιο πρόσφατη επιβεβαίωση αυτών των εξελίξεων.

Επιπλέον, τα κύματα των κατατρεγμένων δεν πρόκειται να σταματήσουν να χτυπάνε τα τείχη της σιδηρόφρακτης Ευρώπης, είτε στο Αιγαίο, είτε σε κάποιο άλλο σημείο διέλευσης στη Μεσόγειο. Ήδη, η προσπάθεια τους να ανοίξουν νέους δρόμους διαφυγής από τα πεδία του πολέμου και της δυστυχίας στοιχίζει κι άλλες καραβιές αδικοχημένων ανθρώπων. Ένα τέτοιο ναυάγιο ήταν αυτό στις 18 Απριλίου με τους σχεδόν 500 νεκρούς στο ταξίδι τους από την Αίγυπτο στην Ιταλία. Ακόμη και μ' αυτό το βαρύ φόρο αίματος, που μόνο με την φρίκη της Λαμπεντούζα ένα χρόνο πριν μπορεί να συγκριθεί, οι πρόσφυγες στέλνουν ηχηρό μήνυμα ότι δεν πρόκειται να εκφοβιστούν από φράχτες, νατοϊκές περιπολίες, γκλοπς και φυλακίσεις. Οι καλοθρεμμένες ελίτ των ευρωπαϊκών σαλονιών αδυνατούν να αντιληφθούν ότι και οι χειρότερες απειλές τους δεν μπορούν να συγκριθούν με την καταστροφή και τη διάλυση που έχουν προκαλέσει στη ζωή εκατομμυρίων ανθρώπων σε μια απέραντη ζώνη ερειπίων που αφήνουν πίσω τους οι συνεχιζόμενοι ιμπεριαλιστικοί πόλεμοι και τα προγράμματα του ΔΝΤ, από τη βόρεια Αφρική μέχρι μακριά στο Πακιστάν.

Γι' αυτό, οργή και μόνο μπορούν να προκαλούν δηλώσεις σαν της Μέρκελ στις 24 Απριλίου από τον προσφυγικό καταυλισμό-βιτρίνα του Νισόιπ στην περιοχή Γκαζιαντέπ της Τουρκίας: «Ζήτη-

16/4, σινέ Αλέξανδρος, Θεσσαλονίκη, κεντρική εκδήλωση της ΚΕΕΡΦΑ για τους πρόσφυγες. Στην ένθετη φωτο το πάνελ των ομιλητών.

σα και πάλι τη δημιουργία ζωνών στις περιοχές όπου τηρείται ιδιαίτερος η εκκενρία και όπου μπορεί να υπάρξει εγγύηση για υψηλό επίπεδο ασφαλείας». Στην πραγματικότητα, θα πρόκειται για ζώνες εξαθλίωσης και τρόμου κάτω από τις κάγκες Άσαντ, Τουρκίας και ISIS. Αυτό το γνωρίζουν πολύ καλά οι πρόσφυγες και γι' αυτό δεν πρόκειται να πειστούν από τις «ζώνες ασφαλείας» της Μέρκελ.

Η αποτυχία στην προσπάθεια πειθαναγκασμού των προσφύγων είναι ο λόγος που η επιχείρηση «ξεπλύματος» της Τουρκίας γίνεται τόσο κομβική στην προσπάθεια εγγλωβισμού τους μακριά από τα ευρωπαϊκά σύνορα. Είναι τέτοιο το άγχος των ιθυνόντων της ΕΕ, που φτάνει να εξελίσσεται σε κωμικοτραγική παράσταση. Και ακριβώς τέτοιες είναι οι δηλώσεις που έκανε ο πρόεδρος του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου Ντόναλντ

Τουσκ στην κοινή συνέντευξη Τύπου της 24/3 με τον πρωθυπουργό της Τουρκίας Αχμέτ Νταβούτογλου, την Άνγκελα Μέρκελ και τον αντιπρόεδρο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Φρανς Τίμερμανς: «Σήμερα η Τουρκία είναι το καλύτερο παράδειγμα στον κόσμο για τον τρόπο με τον οποίο οφειλουμε να μεταχειρισόμαστε τους πρόσφυγες!»

Το πρόβλημα για την ηγεσία της ΕΕ είναι ότι η Τουρκία δεν φαίνεται να ικανοποιείται με τέτοιες υποκριτικές φιλοφρονήσεις. Ούτε αρκούν τα 6 δις ευρώ που της υποσχέθηκαν, για να ικανοποιηθούν οι στρατηγικές επιδιώξεις της τουρκικής άρχουσας τάξης για ενίσχυση του ρόλου της στους ανταγωνισμούς και τις ανακατατάξεις της περιοχής. Στην ίδια συνέντευξη, ο πρωθυπουργός της Τουρκίας Αχμέτ Νταβούτογλου δεν έχασε την ευκαιρία ενώπιον όλων να προειδοποιήσει ότι «η συμφωνία Ευρω-

26/4, μαζική εκδήλωση για τους πρόσφυγες στο Ελληνικό

παίκης Ένωσης-Τουρκίας για την επανεισδοχή προσφύγων, δεν μπορεί να εφαρμοσθεί χωρίς την φιλελευθεροποίηση από την ΕΕ του καθεστώτος της βίζας για τους τούρκους πολίτες».

Εξίσου, επισφαλής είναι η υπογραφή που μπήκε από την άλλη πλευρά των συνόρων, από τη μεριά της κυβέρνησης ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ. Όχι φυσικά επειδή πρόκειται ποτέ οι υπουργοί του ΣΥΡΙΖΑ να επανέλθουν στις διακηρύξεις του για γκρέμισμα του φράχτη στον Έβρο και ανθρώπινη υποδοχή των προσφύγων. Όπως και στο ζήτημα του χρέους και των μνημονίων, το ρατσιστικό μνημόνιο της 18ης Μαρτίου δεν αφήνει κανένα περιθώριο ούτε για «παράλληλο πρόγραμμα» για τα δικαιώματα των προσφύγων. Η ελληνική κυβέρνηση δεσμεύτηκε για κοινές περιπολίες του ΝΑΤΟ για «αποτροπή» των προσφύγων, δηλαδή για κλείσιμο μετά τον Έβρο και των θαλάσσιων συνόρων, δέχεται αδιαμαρτύρητα το κλείσιμο της βαλκανικής οδού στην Ειδομένη, φυλακίζει τους πρόσφυγες που καταφέρνουν να φτάσουν στα νησιά και προετοιμάζει βιομηχανία απέλασής τους με διαδικασίες εξ-πρές 15 ημερών για την τελεσίδικη κρίση των αιτημάτων ασύλου. Στην ηπειρωτική Ελλάδα οι σχεδόν 50.000 πρόσφυγες κινδυνεύουν να βρεθούν γκετοποιημένοι σε άθλιους καταυλισμούς, μετατρεπόμενοι σε εύκολο στόχο της ακροδεξιότητας και των φασιστών.

Διεθνιστικό κίνημα ανατροπής

Τα όποια τεχνικά προβλήματα, όπως για παράδειγμα οι χιλιάδες υπάλληλοι που χρειάζονται οι υπηρεσίες ασύλου για να υλοποιηθεί ο στόχος των γρήγορων μαζικών απελάσεων, δεν είναι τα πιο σημαντικά που έχει να αντιμετωπίσει η κυβέρνηση. Το κίνημα αλληλεγγύης, που εξελίχθηκε όλη την προηγούμενη χρονιά δεν είχε μόνο ανθρωπιστικά κίνητρα, αλλά κινήθηκε σε εντελώς αντίθετη ρότα απ' αυτήν της κυβέρνησης τόσο στο ζήτημα του ανοίγματος των συνόρων όσο και στην υποδοχή των προσφύγων. Και έδωσε παντού μαζική και άμεση απάντηση σε κάθε προσπάθεια της ακροδεξιότητας να στοχοποιήσει τους πρόσφυγες. Επιμένοντας σ' αυτήν την κατεύθυνση έχει όλες τις δυνατότητες να αποτελέσει το πραγματικό εμπόδιο στο ρατσιστικό της κατήφορο και να πετάξει στα σκουπίδια τις απαράδεκτες δεσμεύσεις της στα συμφέροντα των ελληνικών καπιταλιστών και τις βάρβαρες πολιτικές της ΕΕ.

Πρωτοβουλίες όπως αυτή στην εργατοϋπολή της Νίκαιας στον Πειραιά, που ενώνουν όλη την αριστερά σε κοινές δράσεις για υπερασπιστούμε τη ζωή και τα δικαιώματα των προσφύγων μπορούμε να τις απλώσουμε σε κάθε γωνιά της Ελλάδας. Το ότι ο συγκεκριμένος δήμος αποτελεί ένα από τα προπύργια του ΣΥΡΙΖΑ στην Αττική δεν μπόρεσε να σταθεί εμπόδιο για να συνασπισθούν δυνάμεις από τη ΛΑΕ μέχρι την αντικαπιταλιστική αριστερά για να προωθήσουν τα αιτήματα και τις λύσεις του αντιρατσιστικού κινήματος. Το ψήφισμα-κάλεσμα που εξέδωσε το δημοτικό συμβούλιο Νίκαιας-Ρέντη θέτει στην ημερήσια διάταξη όλα τα κρίσιμα ζητήματα της επόμενης περιόδου: «*Διαφωνούμε με την μετατροπή του Σχιστού σε κλειστό κέντρο κράτησης – φυλακή. Διεκδικούμε να ανοίξουν τα κλειστά κτίρια σε όλη τη χώρα και να μετατραπούν σε χώρους φιλοξενίας για τους πρόσφυγες (κλειστά σχολικά κτίρια, νοσοκομεία, εργοστάσια, ξενοδοχεία, πρώην Ολυμπιακά ακίνητα και ακινητοποιημένα πλοία), με τη σύμφωνη γνώμη της Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Για αυτό το λόγο αναζητούμε ακίνητα στην πόλη μας που θα μπορούσαν να φιλοξενήσουν ένα ανάλογο αριθμό προσφύγων. Να αναλάβουν η Περιφέρεια, οι Δήμοι και τα νοσοκομεία τη σίτιση των προσφύγων με έκτακτη κρατική χρηματοδότηση που θα τους δοθεί. Ζητάμε να γίνουν προσλήψεις μόνιμου προσωπικού για να στελεχώσουν κατάλληλες κοινωνικές δομές στέγασης, καθαριότητας και ψυχολογική υποστήριξη των προσφύγων. Διαφωνούμε στην ιδιωτικοποίηση των δομών φιλοξενίας μέσω των ΜΚΟ».*

Η πραγματική, όμως, δύναμη που μπορεί να υλοποιήσει συγκεκριμένα όλες αυτές τις διεκδικήσεις είναι οι εργαζόμενοι με τα συνδικάτα τους. Οι εργαζόμενοι στην τοπική αυτοδιοίκηση μπορούν να εξασφαλίσουν το άνοιγμα όλων των δημόσιων κτιρίων μέσα σε κάθε δήμο, με τους αγώνες τους μπορούν να επιβάλουν τη στελέχωση με μόνιμο προσωπικό όλων των δημοτικών υπηρεσιών για σίτιση και υποστήριξη των προσφύγων. Οι εργαζόμενοι στα σχολεία και τα νοσοκομεία έχουν τη δύναμη να ανοίξουν άμεσα τα σχολεία και τα νοσοκομεία διεκδικώντας το αναγκαίο προσωπικό για όλους τους πρόσφυγες και τους φτωχούς.

Η Αριστερά που συγκρούεται με τον κυνικό «ρεαλισμό» της κυβέρνησης ΣΥΡΙΖΑ έχει κάθε λόγο να στηρίζει πολιτι-

κά και να οργανώσει όλα αυτά τα βήματα. Ενεργοποιώντας τα δίκτυα των αγωνιστών σε εργατικούς χώρους, σχολές και γειτονιές μπορούμε να ακυρώσουμε τη επιχείρηση καταστολής των προσφύγων και να εξασφαλίσουμε την ελεύθερη και αξιοπρεπή διαβίωσή τους και φυσικά τη θέση τους μέσα στο κίνημα εδώ. Η παρουσία χιλιάδων εγκλωβισμένων προσφύγων στην Ελλάδα το πιθανότερο θα μονιμοποιηθεί και θα διευρυνθεί με νέες στρατιές κληρονομημένων ανθρώπων με τις οικογένειές τους. Είναι άμεσο καθήκον να χτίσουμε μαζί τους το κίνημα ανυπακοής και ρήξης με τις πολιτικές της Ευρώπη-φρούριο. Μ' αυτόν τον τρόπο, σε συνδυασμό με τη συνεχή κινητοποίηση για δίκη και καταδίκη των νεοναζι της ΧΑ για τα εγκλήματά τους, θα μπορούσαμε να αποκλείσουμε κάθε περιθώριο και στην ακροδεξιά και τους φασίστες να στήσουν προβοκάτσιες και εκστρατείες ισλαμοφοβικού μίσους, που μόνο στόχο έχουν τον αποπροσανατολισμό και την αποδυνάμωση των κοινών αγώνων των εργατών.

Ο αγώνας των προσφύγων για ανοιχτά σύνορα μαζί με την όλο και εντονότερη απαίτησή τους για ελεύθερη και αξιοπρεπή ζωή αποτελούν την πιο ηχηρή καταδίκη μιας ΕΕ συνένοχης, μαζί με τις ΗΠΑ και τη Ρωσία, για τις ατελείωτες καταστροφές που έχουν προκαλέσει στο όνομα πάντα των δήθεν δημοκρατικών, ανθρωπιστικών ιδεωδών τους και της ανάπτυξης. Απ' αυτήν την άποψη, μας δίνεται η ευκαιρία να μετατρέψουμε την προσφυγική κρίση από εργαλείο εκφοβισμού του πληθυσμού και καταστολής τους κινήματος αλληλεγγύης σε ένα ακόμη καινούριο πεδίο σύγκρουσης μαζί με αυτό της ατελείωτης νεοφιλελεύθερης λιτότητας.

Η σύνδεση των δύο μαχών είναι αυτή που μπορεί να τινάξει στον αέρα όλα τα σχέδια τους. Η εξασφάλιση της μαζικής συμμετοχής των προσφύγων στο απεργιακό κίνημα ενάντια στα νέα πακέτα μέτρων που διαλύουν τα ασφαλιστικά μας ταμεία και τις ζωές μας είναι ένα άμεσο αποφασιστικό βήμα για να ακυρώσουμε τα μνημόνια της φτώχειας και του ρατσισμού. Και θα χρειαστεί να συνεχίσουμε επίμονα και αποφασιστικά σ' αυτό το δρόμο για να δυναμώσουμε το ρεύμα της αντικαπιταλιστικής ανατροπής, που είναι η μόνη πραγματική απάντηση στον κυνισμό και τη βάρβαριότητα της μνημονιακής Ευρώπη-φρούριο.

n

Όλο τον Μάρτη και τον Απρίλη η Γαλλία αντιστέκεται στην απορρύθμιση των εργασιακών σχέσεων

Η κρίση της ΕΕ

Η ΕΕ είναι βασικός μηχανισμός για τις προσπάθειες αποκατάστασης της καπιταλιστικής κερδοφορίας τονίζει ο Νίκος Στραβελάκης και συνδέει την πολιτική του Λένιν με ένα σημερινό μεταβατικό πρόγραμμα της Αριστεράς.

Στην ευρωπαϊκή διάσταση της καπιταλιστικής κρίσης που ξέσπασε το 2008 ο ρόλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι καταλυτικός. Δεν είναι υπερβολή να πούμε ότι είναι ο βασικός μηχανισμός επιβολής συντονισμένων πολιτικών λιτότητας. Σκοπός τους είναι ο περιορισμός των μισθών, η απορρύθμιση της αγοράς εργασίας, η απαξίωση κεφαλαίου και γενικότερα η ενεργοποίηση των αντίρροπων τάσεων για την αποκατάσταση της καπιταλιστικής κερδοφορίας.

Η επιβολή μιας σκληρής ταξικής πολιτικής από την πλευρά του κεφαλαίου συμπληρώνεται από ανταρχικές πολιτικές απέναντι στην εργατική τάξη. Ιδιαίτερα πλήττονται τα τμήματά της που απαρτίζονται από μετανάστες καθώς και οι πρόσφυγες. Στην ΕΕ γινόμαστε μάρτυρες πολιτικών που όλο και εντονότερα θυμίζουν ρατσιστικές και φασιστικές πρακτικές άλλων εποχών. Είναι εύλογο λοιπόν δυνάμεις της αριστεράς να επαναφέρουν το ζήτημα του χαρακτήρα της ΕΕ και της ανάγκης ρήξης και αποδέσμευσης από αυτήν.

Το παρόν είναι μια προσπάθεια ανάλυσης του χαρακτήρα υπερεθνικών κα-

πιταλιστικών ενώσεων στο έδαφος της κρίσης. Από αυτή τη σκοπιά εξετάζεται και η πολιτική της αριστεράς απέναντι σε αυτούς τους θεσμούς μια συζήτηση που κρατά πάνω από έναν αιώνα. Στη συνέχεια επιχειρείται ο συνδυασμός της Λενινιστικής γραμμής απέναντι σε υπερεθνικές ενώσεις με τη μαρξιστική θεωρία των κρίσεων με σκοπό την εξαγωγή επίκαιρων πολιτικών συμπερασμάτων.

Μια Ιστορική Αναδρομή

Από την εμφάνισή της η Ευρωπαϊκή Ένωση έτυχε αντιφατικών ερμηνειών στο πλαίσιο της αριστεράς. Από κάποιους παρουσιάστηκε ως ένας θεσμός που ξεπερνά το αστικό κράτος και ως εκ τούτου μπορεί να αλλάξει χαρακτήρα μέσω αλλαγής των συσχετισμών στο εσωτερικό της. Άλλοι την είδαν ως μια απλή επέκταση του αστικού κράτους σε διεθνικά πλαίσια.

Στη βάση των δύο απόψεων υπάρχει μια διαφορετική αντίληψη του χαρακτήρα του κράτους αλλά όπως θα δούμε μια κοινή λανθασμένη αντίληψη της δυναμικής του καπιταλισμού.

Στην αριστερά η χρησιμότητα και ο χαρακτήρας διεθνικών ολοκληρώσεων

ήρθε στο προσκήνιο με τον πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο. Έτσι η σχετική συζήτηση προηγείται πολλές δεκαετίες της ίδιας της σύστασης της ΕΕ. Σε αυτή την ενδιαφέρουσα θεωρητική αντιπαράθεση θα στραφούμε αμέσως τώρα.

Η αναγκαιότητα ενός θεσμού/μηχανισμού διεθνήσεως ιμπεριαλιστικών αντιθέσεων στο πλαίσιο της πορείας του καπιταλισμού προς το «οργανωμένο στάδιο» του Χίλφερντινγκ βρίσκεται στο κέντρο της πολιτικής της κεντρικής πτέρυγας του SPD τη δεύτερη δεκαετία του περασμένου αιώνα. Οι μπροσούρες του Κάουτσκι «Πόλεμος και Ειρήνη» (1911) και «Υπέρ Μονοπόλιο» (1914) είναι χαρακτηριστικές αυτής της γραμμής.

Το επιχείρημα ξεκινά από τη παραδοχή ότι οι κρίσεις στον καπιταλισμό περιορίζονται σε κρίσεις υπερεπσοφο-

ράς, αποτέλεσμα της δυσανάλογης ανάπτυξης της βιομηχανίας σε σχέση με την αγροτική παραγωγή. Στο λεγόμενο στάδιο του ιμπεριαλισμού αυτό συνεπάγεται την αναγκαιότητα άμεσης εξαγωγής κεφαλαίου από τις βιομηχανικές στις αγροτικές χώρες. Το τελευταίο πυροδοτεί αντιθέσεις και ανταγωνισμούς ανάμεσα στα εθνικά μονοπώλια των βιομηχανικών χωρών που είναι το υλικό υπόβαθρο των πολεμικών συγκρούσεων.

Στο σημείο αυτό ο Κάουτσκι αναρωτιέται: Αυτή είναι η μόνη δυνατή μορφή οργάνωσης στον καπιταλισμό; Διότι η ανάγκη εξαγωγής κεφαλαίου θα γεννά συνεχώς αντιθέσεις, ανταγωνισμούς και πολέμους. Η απάντησή του ήταν ότι οι καπιταλιστές θα δουν ότι το μακροπρόθεσμο συμφέρον τους είναι η εξάλειψη των μεταξύ τους αντιθέσεων. Επιπλέον, θα αντιληφθούν ότι η πολιτική των ανταγωνισμών προκαλεί αντιπαραθέσεις και με τις πιο αναπτυσσόμενες αγροτικές χώρες. Άρα η πιθανότερη εξέλιξη θα είναι ένα νέο στάδιο εκείνο του Υπέρο-Ιμπεριαλισμού. Δηλαδή μια «συννομοσπονδία των ισχυρών» που θα κάνουν τη μονοπωλιακή οργάνωση εξωτερική πολιτική μοιράζοντας τον κόσμο στα πλαίσια υπερεθνικών καρτέλ.

Προσπερνώντας τους αναπόφευκτους συνειρμούς με σύγχρονα συνθήματα όπως η «Ισχυρή Ελλάδα της ΕΕ» του Σημίτη, τους Γερμανούς που «δεν ξέρουν τι κάνουν» και θα τους δείξει ο Βαρουφάκης «το συμφέρον τους» στρέφουμε την προσοχή μας στην αντίστοιχη ανάλυση. Είναι η θέση της αριστερής πτέρυγας της 2ης Διεθνούς και το βασικό κείμενο είναι το άρθρο του Λένιν «Για τις Ενωμένες Πολιτείες της Ευρώπης» (1915). Το αίτημα για «συννομοσπονδία των ισχυρών» είχε γίνει άμεσο slogan της 2ης

Διεθνούς πριν αλλά και μετά το ξέσπασμα του πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου. Η Διεθνής καλείτο να παλέψει για «Δημοκρατικές Ενωμένες Πολιτείες της Ευρώπης» που προϋπέθεταν την ανατροπή της αντιδραστικής μοναρχίας της Ρωσίας, της Αυστρίας και της Γερμανίας.

Παρόλο που ο Λένιν δεν αντιδρά αρνητικά στο ζήτημα του περάσματος ενός σημαντικού τμήματος της Ευρώπης από την απολυταρχία στην αστική δημοκρατία, επισημαίνει ότι η οικονομική βάση μιας τέτοιας ένωσης είναι εξίσου σημαντικό στοιχείο. Με άλλα λόγια διερωτάται ποια η επίδραση των καπιταλιστικών παραγωγικών σχέσεων στο «απάρχηρα μιας υπερεθνικής ένωσης καπιταλιστικών κρατών. Είναι ένα ιδιαίτερα σημαντικό ερώτημα τόσο αναλυτικά όσο και πολιτικά.

Παρόλο που βασίζεται στην ίδια οικονομική ανάλυση με αυτήν του Κάουτσκι, ο Λένιν δίνει την ακριβώς αντίθετη απάντηση στο ερώτημα: «Υπάρχει άλλη μορφή οργάνωσης στο καπιταλισμό;». Καταλήγει ότι η όποια πολυεθνική ολοκλήρωση συνεπάγεται την «απάρχηση των αποικιών, των ζωνών επιρροής και της εξαγωγής κεφαλαίου». Επειδή αυτό είναι αδύνατο η όποια «συννομοσπονδία των ισχυρών» δεν είναι τίποτα περισσότερο από μια περίοδο ανακωχής στους ιμπεριαλιστικούς ανταγωνισμούς. Ο σκοπός δε μιας τέτοιας συμμαχίας για όσον καιρό υπάρξει, λέει ο Λένιν, δεν μπορεί να είναι άλλος από την από κοινού καταπίεση των μαζών και της σοσιαλιστικής προοπτικής.

Παρόλο που το επιχείρημα πάσχει στο επίπεδο της οικονομικής ανάλυσης, αφού δεν εξηγεί γιατί τα «μονοπώλια» δεν μπορούν να επεκτείνουν την αναστολή του μεταξύ τους ανταγωνισμού

από τα εθνικά σε υπερεθνικά πλαίσια, η ρεαλιστική παραδοχή ότι οι καπιταλιστές δεν είναι διατεθειμένοι να μοιραστούν τα κέρδη τους με κανένα οδηγεί το Λένιν σε εντυπωσιακές προβλέψεις.

Όντως η πολυεθνική ολοκλήρωση στην Ευρώπη ξεκίνησε μετά την πτώση της αποικιοκρατίας, που ακολούθησε το τέλος του δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου. Επίσης μοιάζει να διαβλέπει σχεδόν προφητικά ότι στην παρούσα καπιταλιστική κρίση ο βασικός συνεκτικός δεσμός της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι η από κοινού καταπίεση των αναγκών των λαών της Ευρώπης. Πρωταρχικός της στόχος είναι η αποκατάσταση της καπιταλιστικής κερδοφορίας μέσα από την εφαρμογή πολιτικών λιτότητας.

Κατανόώντας το ρόλο της ΕΕ στην Κρίση

Ο πυρήνας του επιχειρήματος του Λένιν είναι ιδιαίτερα επίκαιρος εάν συνδυαστεί με τη μαρξιστική θεωρία των κρίσεων. Με αυτό τον τρόπο το επιχείρημα αποδεσμεύεται από την κατάρρευση του καπιταλιστικού ανταγωνισμού σε εθνικά πλαίσια και την όξυνση του στη διεθνή σκηνή. Στη μαρξιστική θεωρία των κρίσεων η δυναμική των καπιταλιστικών οικονομιών κυριαρχείται από την αντιφατικότητα του κινήτρου του κέρδους και όχι από τη δυσανάλογη ανάπτυξη κλάδων της οικονομίας.

Εντελώς περιληπτικά, είναι η αντίθεση κεφάλαιο εργασία που αντανάκλαται στην τάση των καπιταλιστών για συνεχή εκμηχάνιση της παραγωγής. Στόχος τους είναι η εντατικοποίηση της εργασίας και η αύξηση της σχετικής υπεραξίας. Η διαδικασία αυτή συνεπάγεται χαμηλότερο κόστος ανά μονάδα προϊόντος αλλά

υψηλότερο επενδυτικό κόστος. Με τα λόγια του Μαρξ: «οι παραγωγικές δυνάμεις της εργασίας πρέπει να πληρωθούν». Στο αυξανόμενο επενδυτικό κόστος βρίσκεται η βάση του «νόμου της πτωτικής τάξης του ποσοτού κέρδους».

Ο «νόμος» πραγματώνεται μέσα από τον ανταγωνισμό ανάμεσα στους καπιταλιστές. Αντίθετα με την νεοκλασική θεωρία, τμήμα της οποίας είναι και η θεωρία του Μονοπωλίου που παρουσιάζεται στο Χίλφερντινγκ και μνημονεύει ο Κάουτσκι στο Υπέρ-Μονοπόλιο, στην κλασική πολιτική οικονομία και το Μαρξ ο ανταγωνισμός είναι «πόλεμος» με βασικό όπλο τις τιμές. Οι καπιταλιστές ανταγωνίζονται για μερίδια αγοράς μειώνοντας τις τιμές των εμπορευμάτων και αξιοποιώντας έτσι τα πλεονεκτήματα που τους δίνουν οι παραγωγικότερες εκμηχανισμένες τεχνικές. Αυτό οδηγεί στη γενικευμένη υιοθέτηση των τεχνικών αυτών σε χαμηλότερα επίπεδα τιμών που συνεπάγονται χαμηλότερο ποσοστό κέρδους για τον κλάδο. Η κινητικότητα του κεφαλαίου ανάμεσα στους κλάδους επιβάλλει τα μειωμένα ποσοστά στο σύνολο της οικονομίας.

Τα χαμηλότερα ποσοστά κέρδους μετά από κάποιο χρονικό διάστημα κυριαρχούν πάνω στη μάζα των κερδών. Αρχικά το «επιχειρηματικό ποσοστό κέρδους» (ποσοστό κέρδους μείον το επιτόκιο) μειώνεται και οι επενδύσεις περιορίζονται. Συνακόλουθα ο ρυθμός μεγέθυνσης των κερδών γίνεται αρχικά μηδενικός και κατόπιν αρνητικός. Είναι αυτό που ο Μαρξ ονομάζει «σημείο της απόλυτης υπέρ-συσσώρευσης» και σηματοδοτεί το πέρασμα από την κανονική συσσώρευση στην κρίση.

Τέτοιες αλληλουχίες περιόδων συσσώρευσης που διακόπτονται από μακρές περιόδους κρίσης εμφανίζονται στην ιστορία του καπιταλισμού κάθε σαράντα περίπου χρόνια. Το 1929 και το 1970 ήταν τέτοιες περιόδους κρίσεων. Στην ίδια αλληλουχία μακρών κυμάτων βρίσκεται η τρέχουσα μεγάλη καπιταλιστική κρίση που πυροδότησε η χρεοκοπία της επενδυτικής τράπεζας Bear Sterns το 2007.

Το ξέσπασμα μεγάλων κρίσεων ενεργοποιεί τις αντίρροπες δυνάμεις που περιγράφει ο Μαρξ στον τρίτο τόμο του κεφαλαίου. Αυτές είναι: η εντατικότερη εκμετάλλευση της εργατικής τάξης με την επέκταση της εργάσιμης μέρας ή/και την εντατικοποίηση της εργασίας, η συμπίεση των μισθών κάτω από την αξία της εργατικής δύναμης λόγω ανταγωνισμών για μια θέση εργασίας, η μεί-

ωση των τιμών στοιχείων σταθερού κεφαλαίου, ο υπερβάλλον πληθυσμός αποτέλεσμα της μηχανοποίησης της παραγωγής και της καπιταλιστικής κρίσης, το διεθνές εμπόριο στο πλαίσιο του οποίου λειτουργούν οι υπερεθνικοί ανταγωνισμοί και η άνιση ανταλλαγή, τέλος αυτό που ο Μαρξ ονομάζει «η αύξηση του μετοχικού κεφαλαίου» (Marx, Capital V. III 1959, 347-348). Το τελευταίο αφορά τη μετακίνηση ενός τμήματος του κεφαλαίου από τη σφαίρα της παραγωγής και τη μετατροπή του σε «τοκοφόρο κεφάλαιο» που λαμβάνει μερισματαποδόσεις. Αυτή η διαδικασία αποσυμφορίζει την παραγωγική διαδικασία αυξάνοντας τις αποδόσεις ενώ παράλληλα ενισχύει και τη μόχλευση του παραγωγικού κεφαλαίου. Είναι μια επισήμανση που μας βοηθά να κατανοήσουμε την πρωτοφανή διόγκωση του χρηματοπιστωτικού τομέα τα τελευταία 30 χρόνια.

Στην αποτελεσματικότερη ενεργοποίηση των αντίρροπων τάσεων συμβάλλει η ΕΕ στο πλαίσιο της κρίσης. Καταρχήν με την καθολική επιβολή του «συμφώνου σταθερότητας» η υπερεθνική καπιταλιστική ολοκλήρωση βοηθά στην επιβολή οριζόντιων μειώσεων μισθών με την αξιοποίηση του εφεδρικού βιομηχανικού στρατού και την απορρύθμιση της αγοράς εργασίας. Όμως στην παρούσα κρίση είναι επιτακτική η ανάγκη καταστροφής κεφαλαίου αφού οι επενδύσεις παραμένουν αδύναμες παρόλο που οι μισθοί είναι καθηλωμένοι και τα επιτόκια σχεδόν μηδενικά. Στο πλαίσιο υπερεθνικών ενώσεων είναι ευκολότερη η καταστροφή κεφαλαίου αφού αυτό δεν μπορεί να προστατευτεί από μέτρα του εθνικού αστικού κράτους όπως οι δασμοί. Στο πλαίσιο της ΕΕ τούτο συνεπάγεται το οριστικό τέλος της αυτόκεντρης ανάπτυξης για αδύναμες οικονομίες. Γίνεται όλο και πιο φανερό ότι το σχέδιο Εξόδου από την κρίση σε όφελος του κεφαλαίου στην Ευρώπη βασίζεται σε μια μεγάλη δεξαμενή φθηνής εργασίας στον ευρωπαϊκό νότο.

Βασική ιδιαιτερότητα της τρέχουσας μεγάλης ύφεσης είναι η κοινωνικοποίηση ιδιωτικών ζημιών με στόχο την απομόχλευση και σταθεροποίηση της οικονομίας. Δεν είναι υπερβολή να πούμε ότι η αστική τάξη έχει επιβάλλει στην κοινωνία να εγγυηθεί τον οικονομικό της ρόλο. Αυτό εξυπηρετούν τα τεράστια κρατικά χρέη που εκτινάχθηκαν στη διάρκεια της κρίσης για να διασωθούν τράπεζες και επιχειρήσεις. Σε αυτό το πλαίσιο η ΕΕ έχει παίξει έναν ιδιαίτερο ρόλο εγγυώμενη την αστική τάξη αδύναμων οικονομιών του ευρωπαϊκού

νότου που αδυνατούσε να καλύψει η τοπική κοινωνία. Στην πραγματικότητα η ΕΕ εξασφάλισε και εξασφαλίζει την οικονομική και πολιτική κυριαρχία της αστικής τάξης στον ευρωπαϊκό νότο με αντίτιμο την άνευ όρων παράδοσή τους, δικαιώνοντας το Λένιν έναν αιώνα μετά τη δημοσίευση του άρθρου του για τις ενωμένες πολιτείες της Ευρώπης.

Η Πολιτική της Ρήξης και το Μεταβατικό Πρόγραμμα

Κάθε μεγάλη καπιταλιστική κρίση καλύπτει τους αντικειμενικούς όρους της επαναστατικής κατάστασης όπως τους προσδιόρισε ο Λένιν στον «Αριστερισμό». Η κατάρρευση του κινήτρου του κέρδους κάνει τους από πάνω να μην μπορούν και τους από κάτω να μη θέλουν να κυβερνήσουν και να κυβερνηθούν όπως πριν. Αυτό όμως δε σημαίνει ότι και ο υποκειμενικός παράγοντας έχει τη δυνατότητα να σφραγίσει τις εξελίξεις. Αυτή «την αντίφαση ανάμεσα στην ωρίμανση των αντικειμενικών επαναστατικών συνθηκών και την ανοριμότητα του προλεταριάτου και της πρωτοπορίας του» έρχεται να καλύψει το μεταβατικό πρόγραμμα. Μια ιδέα που διατύπωσε ο Τρότσκι το 1938.

Ένα τέτοιο πρόγραμμα περιλαμβάνει την κρατικοποίηση τραπεζών και στρατηγικών κλάδων της οικονομίας. Επομένως, προϋποθέτει τη νομισματική και δημοσιονομική αυτονομία. Για χώρες της ΕΕ νομισματική αυτονομία σημαίνει την έξοδο από την Ευρωζώνη και δημοσιονομική αυτονομία έξοδο από την ΕΕ. Ιδιαίτερα για τις αδύνατες οικονομίες που αδυνατούν να εγγυηθούν την εγγύτητα αστική τάξη αυτή η στρατηγική είναι μονόδρομος για τη στοιχειώδη κάλυψη λαϊκών αναγκών και δικαιωμάτων.

Ανεξάρτητα από το εάν το «μεταβατικό πρόγραμμα» θα υλοποιηθεί ή θα παραμείνει ως ένα πρόγραμμα ζύμωσης και όξυνσης της ταξικής πάλης στην πορεία προς τις οριστικές συγκρούσεις η αποδέσμευση από το ευρώ και την ΕΕ παραμένει κομβικό του σημείο. Πρέπει να έχουμε ξεκάθαρο ότι σε συνθήκες κρίσης το εκκρεμές της ιστορίας θα στρίψει αριστερά στο βαθμό που η αριστερά πείθει ότι μπορεί να απαντήσει στις λαϊκές ανάγκες. Στις σημερινές συνθήκες αυτό σημαίνει ότι η αριστερά πρέπει να πείσει ότι «μας παίρνει» να συγκρουσθούμε με την ΕΕ κάτι που θα γίνεται ρεαλιστικότερο όσο το μεταβατικό πρόγραμμα θα γίνεται υπόθεση του εργατικού κινήματος. n

Οι καθαρίστριες του νοσοκομείου Άγιος Σάββας απεργούν και διαδηλώνουν έξω από το υπουργείο Υγείας.

Απελευθέρωση των γυναικών και αντικαπιταλιστική ανατροπή

Οι αγώνες των εργατών είναι μια συνεχής μάχη για να εξασφαλίσουν τροφή, κατοικία, εκπαίδευση, νοσοκομεία. Να παλέψουν όλα τα εμπόδια και μνημόνια που τους βάζει το σύστημα. Μέσα σε αυτή τη μάχη, ακόμα πιο μεγάλοι είναι οι αγώνες και οι προσπάθειες που κάνουν οι γυναίκες. Εργαζόμενες, μαθήτριες, φοιτήτριες, συνταξιούχες, νοικοκυρές, έχουν να αντιμετωπίσουν τις χειρότερες διακρίσεις σε βάρος τους.

Σε στοιχεία που έβγαλε ο ΟΟΣΑ αυτές τις μέρες, οι δασκάλες σε όλο τον κόσμο, από την Ιταλία μέχρι την Κορέα, είναι μεγάλη πλειοψηφία μέσα στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Όμως πόσες φτάνουν να γίνονται διευθύντριες; Η συμμετοχή τους σε αυτές τις θέσεις είναι μειοψηφική. Τέτοιες διακρίσεις δεν περιορίζονται στο Νότο ή στις λεγόμενες "υπανάπτυκτες" χώρες, αλλά βρί-

Οι γυναίκες που μαζικά συμμετέχουν στις μάχες ενάντια στα μνημόνια, αντιμετωπίζουν ταυτόχρονα διακρίσεις και σεξιστικές επιθέσεις που φτάνουν μέχρι τη σωματική βία. Ποιά είναι η διέξοδος από αυτή την καταπίεση; Η Μαρία Στύλλου εξετάζει τις απαντήσεις.

σκονται στις πλούσιες χώρες του Βορρά. Στις ΗΠΑ, στη σημερινή μητρόπολη του καπιταλισμού, οι αμοιβές των γυναικών φτάνουν στο 79% των αντρών. Η προεκλογική καμπάνια του Τραμπ είναι η πιο σεξιστική και ρατσιστική επίθεση εδώ και δεκαετίες. Συγκρίνεται μόνο μ' αυτήν του Μπάρι Γκλντγουότερ πριν πενήντα χρόνια, και στηρίζεται στις επιθέσεις του Ρόναλντ Ρήγκαν στη δεκαετία του '80.

Η Κλίντον προσπαθεί να κερδίσει ψήφους παίζοντας το «γυναικείο χαρτί» απέναντι στον Τραμπ και τους Ρεπου-

μπλικάνους, όμως η ριζοσπαστικοποίηση των γυναικών την ξεπερνά. Οι περισσότερες γυναίκες που ψήφισαν το Δημοκρατικό Κόμμα ή δεν ψήφισαν καθόλου, ιδιαίτερα από την ηλικία των 45 χρονών και κάτω, υποστηρίζουν τον Σάντερς. Είναι περισσότερο αντιουσιαστικές παρά απλές φεμινίστριες.

Η Κριστίν Λαγκάρντ όταν ξέσπασε η κρίση και άρχισαν να καταρρέουν οι τράπεζες, υποστήριξε ότι εάν η Λήμαν Μπράδερς ήταν Λήμαν Σίστερς η οικονομία δεν θα έφτανε σ' αυτή την κατάσταση. Υπονοώντας ότι για την κρίση

φτάνει η ανθρώπινη φύση, και η επιθετικότητα των αντρών. Όμως αυτό το επιχείρημα έχει πια κοντά ποδάρια και μικρή απήχηση όχι μόνο στην προεκλογική καμπάνια των ΗΠΑ αλλά παντού. Είναι πρόκληση η επικεφαλής ενός οργανισμού που έχει καταστρέψει τις ζωές εκατομμυρίων γυναικών να προσπαθεί να παίξει τέτοια παιχνίδια.

Το ότι ο καπιταλισμός έχει φτάσει σήμερα να μην εξασφαλίζει τις βασικές ανάγκες των ανθρώπων, και ταυτόχρονα να χρησιμοποιεί τις χειρότερες σεξιστικές και ρατσιστικές ιδέες για να κρατήσει τους από κάτω διαιρεμένους, είναι μια πραγματικότητα. Όμως, ταυτόχρονα υπάρχει η εμπειρία αγώνων και συγροούσεων ενάντια σ' αυτές τις διακρίσεις. Σε όλο τον κόσμο και στην Ελλάδα.

Ιστορία αγώνων

Στην Ελλάδα οι αγώνες ενάντια στις οικονομικές διακρίσεις και τον σεξισμό έχουν μια μεγάλη πορεία. Στην αρχή της Μεταπολίτευσης, ξεσπάνε οι πιο μεγάλοι και δυνατοί εργατικοί αγώνες που η συμμετοχή των γυναικών ήταν εντυπωσιακή. Σε κάποιους κλάδους η πλειοψηφία ήταν γυναίκες, όχι μόνο στην κλωστοϋφαντουργία που ήταν η συντριπτική πλειοψηφία, αλλά και σε εργοστάσια νέας τεχνολογίας που παραδοσιακά απασχολούσαν άντρες (ίσως μόνο στην οικοδομή η συμμετοχή των γυναικών συνέχιζε να είναι μικρή.)

Η απεργία που έσπασε όλα τα ρεκόρ, ήταν η απεργία των τηλεφωνητριών γιατί σ' αυτήν μπήκε τόσο καθαρά από μεριάς εργατικού κινήματος η ανάγκη της κατάργησης των διακρίσεων ανάμεσα σε γυναίκες και άντρες και ακόμα περισσότερο η υποχρέωση του κράτους να αναλάβει το κόστος για το μέγιστο των παιδιών από την βρεφική ηλικία. «Οι τηλεφωνήτριες ξεγέρθηκαν ενάντια στις συνθήκες που δούλευαν. Σε ανακοίνωση που κυκλοφόρησε ο Σύλλογος Τηλεφωνητριών Ελλάδος το 1978, διεκδικούσε να δουλεύουν δωρο, να εξισωθούν μισθολογικά και βαθμολογικά με τους άντρες υπαλλήλους του ΟΤΕ, να δίνεται οικογενειακό επίδομα και στις ίδιες, να φτιαχτούν παιδικοί σταθμοί του ΟΤΕ και να λειτουργούν με βάρδιες, να σταματήσει η ασπνόμευση και η τρομοκρατία του ΟΤΕ σε βάρος τους».¹

Το παράδειγμα τους απλώθηκε σαν φλόγα και σε άλλους κλάδους. Οι μαίες προχώρησαν σε κατάληψη του νοσοκομείου Έλενα Βενιζέλου (το κεντρικό δημόσιο μαιευτήριο στο Λεκανοπέδιο

εκείνη την περίοδο), και το μετέτρεψαν σε ορμητήριο για όλα τα νοσοκομεία που δούλευαν μαίες, διεκδικώντας να πάντων να αντιμετωπίζονται σαν εργαζόμενες δεύτερης διαλογής. Εκείνη η εξέγερση απλώθηκε στις σχολές που είχαν τμήματα μαιευτικής και η πλειοψηφία ήταν γυναίκες σπουδάστριες. Κάτω από το παρράξ αυτών των αγώνων, αναγκάστηκαν τα συνδικάτα όχι μόνο να στηρίξουν τα αιτήματα των γυναικών, αλλά και να δημιουργήσουν Γραμματείες Ισότητας. Το ΠΑΣΟΚ, στην πρώτη τετραετία του στην κυβέρνηση ψηφίζει το νόμο 1414/84 που καθιερώνει την ίση μοιβή για ίση εργασία, ένα νόμο που ποτέ δεν εφαρμόστηκε.

Μια από τις μεγαλύτερες μάχες του εργατικού κινήματος την τελευταία 25ετία είναι το ασφαλιστικό. Η κυβέρνηση Μητσοτάκη το 1992 ανέβασε τα όρια ηλικίας για όλους τους εργαζόμενους και τόλμησε για πρώτη φορά να πάρει πίσω τη δεκαπενταετία για τις γυναίκες. Η διάκριση ανάμεσα σε γυναίκες και άντρες – όπου για τις πρώτες χρειάζονταν λιγότερα χρόνια για να βγουν στη σύνταξη, είναι μια μάχη που έδωσαν και μέχρις ενός βαθμού κέρδισαν τα συνδικάτα από παλιά. Σε όλους αυτούς που έβαλαν μπροστά να ξηλώσουν αυτή την κατάκτηση, στη ΝΔ (το 1992 με πρωθυπουργό τον Μητσοτάκη και υπουργό τον Σιούφα και το 2007 με τον Καραμανλή και υπουργό τη Φάνη-Πετραλιά) στο ΠΑΣΟΚ (του Γιαννίση και του ΓΑΠ) και σήμερα στο ΣΥΡΙΖΑ, χρησιμοποιώντας το επιχείρημα της «ισότητας» για το ασφαλιστικό και την εξίσωση προς τα πάνω των ορίων ανδρών και γυναικών, χρειάζεται να θυμίσουμε τις μάχες του εργατικού κινήματος που έφεραν αυτή την κατάκτηση.

Το 1928 οι δασκάλες διεκδικούσαν οι παντρεμένες να βγουν στη σύνταξη μετά 15 χρόνια υπηρεσίας και οι ανύπαντρες μετά τα 20 χρόνια γιατί ο ρόλος τους στο σπίτι είναι πολύ πιο βαρύς απ' αυτών των ανδρών. Το Φλεβάρη του 1936 δημιουργείται η επιτροπή γυναικών των δημοσίων υπαλλήλων για να οργανώσουν την παρέμβαση τους στο συνέδριο της Δημοσιοϋπαλληλικής Ομοσπονδίας (η ΑΔΕΔΥ εκείνης της εποχής). Το συνέδριο υιοθετεί τα αιτήματα των γυναικών όπως την «συνταγματική κατοχύρωση της εργασίας τους», «την βαθμολογική και μισθολογική εξίσωση με τους άντρες», την «κατάργηση όλων των περιοριστικών νόμων», και την «προστασία της μητρότητας και την συνυπηρέση

των συζύγων».

Η πρώτη θητεία του νεότερου Καραμανλή το 2004 αντιμετώπισε με το καλημέρα τη μεγάλη και παρατεταμένη απεργία των συμβασιούχων. Στο τεύχος του ΣΑΚ που κυκλοφόρησε τον Μάη του 2004 υπάρχει συνέντευξη με τέσσερις εργαζόμενες συμβασιούχους που πρωτοστάτησαν σ' αυτόν τον αγώνα. Μια από τις τέσσερις ήταν η Ευαγγελία Αλεξάκη, τότε εννιά χρόνια συμβασιούχος στο Υπουργείο Οικονομικών. «Θα συνεχίσουμε τον αγώνα μέχρι να δικαιωθούμε οριστικά, μέχρι να υλοποιηθούν όλα όσα τάξανε στον κόσμο».²

Η συγκεκριμένη εργαζόμενη μαζί με όλες τις καθαρίστριες του Υπουργείου Οικονομικών ήταν στην πρώτη γραμμή ενάντια στην κυβέρνηση των Σαμαροβενιζέλων δέκα χρόνια αργότερα, έπαιξαν ρόλο στην πτώση της, έγιναν το κέντρο μαζί με την ΕΡΤ των εργατικών αγώνων στη διετία 2013-14 και έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στην άνοδο του ΣΥΡΙΖΑ και στην εκλογή του τον Γενάρη του 2015.

Το κίνημα των συμβασιούχων απέδειξε ότι μπορεί ο καπιταλισμός να χρησιμοποιεί τις γυναίκες σαν φτηνό εργατικό δυναμικό, αλλά αυτό δεν μειώνει ούτε στο ελάχιστο τη δύναμή τους. Η έκρηξη των συμβασιούχων ήταν για εκατοντάδες χιλιάδες γυναίκες και ιδιαίτερα νέες εργαζόμενες και στην ηλικία και στην εμπειρία, ένας σταθμός.

«Οι καθαρίστριες, οι εργαζόμενες στο Υπουργείο Πολιτισμού, στους Δήμους, στα ΚΕΠ, στην εκπαίδευση, έδειξαν την αποπεπαιθότητα και την αποφασιστικότητα τους να αντισταθούν στην πολιτική της ανεργίας και της λιτότητας που προσπαθεί να εφαρμόσει η κυβέρνηση».³

Η Γιάννα Καραντινάκη (συνδικαλήστρια στη ΔΕΗ και μέλος στη ΓΣΕΕ το 2008, εξηγεί γιατί οι γυναίκες μπήκαν μπροστά στις μάχες και στις απεργίες του ασφαλιστικού το 2007-2008. «Πέρα από την αύξηση των ορίων από 5 ως 15 χρόνια έχουμε και μια τεράστια μείωση των συντάξεων από 8% ως 20% τουλάχιστον. Αυτό το νομοσχέδιο που ήρθε και ψηφίστηκε ορίζει 20 χρόνια δουλειάς και 50 χρόνια ηλικίας σαν προϋποθέσεις. Δηλαδή εάν μια γυναίκα πιάσει δουλειά στα 18 ή στα 20 μιλάμε για 30-32 χρόνια δουλειάς».⁴

Η πολιτικοποίηση που έδωσε την εκλογική νίκη στον ΣΥΡΙΖΑ έχει τις ρίζες της και σε όλους εκείνους τους αγώνες των γυναικών. Στο πρόγραμμα του ΣΥΡΙΖΑ βρισκόταν οι υποσχέσεις ότι

θα ξηλώσει όλες αυτές τις αδικίες. Αντί γ' αυτό, όμως, το ασφαλιστικό που ψηφίζει η κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ τις διατηρεί και τις χειροτερεύει. Όχι μόνο χρειάζονται περισσότερα χρόνια δουλειάς για μικρότερες συντάξεις, αλλά καθιερώνονται ακόμη και ρυθμίσεις που δυσκολεύουν τις χήρες να πάρουν σύνταξη όταν πεθάνει ο άντρας τους!

Οι προδοσίες του ΣΥΡΙΖΑ, όμως, δεν πρέπει να μας οδηγούν σε λάθος συμπεράσματα για τη δύναμη των αγώνων των γυναικών. Εάν συγκεντρώσει κανένας τους αγώνες της τελευταίας εξαετίας ενάντια στα μνημόνια διαπιστώνει πρώτα απ' όλα ότι οι γυναίκες δεν είναι εφεδρικός στρατός, αλλά δυνατό και μόνιμο κομμάτι της εργατικής τάξης. Η θέση αυτή δεν καθορίζεται από τις σχέσεις απασχόλησης που ισχύουν στον κάθε συγκεκριμένο κλάδο – ούτε το part-time ούτε οι ελαστικές μορφές απασχόλησης την ακυρώνουν. Τα παραδείγματα της συνέντευξης με τις συμβασιούχες το 2004 μιλάνε δυνατά: ο εκβιασμός της βραχυχρόνιας σύμβασης δεν τις έκανε λιγότερο μαχητικές στο να διεκδικήσουν την πλήρη και μόνιμη απασχόληση.

Η συμμετοχή τους στο εργατικό κίνημα δεν καθόρισε μόνο την τύχη των αγώνων και των διεκδικήσεων αλλά και τις πολιτικές εξελίξεις. Η εκτίναξη του ΣΥΡΙΖΑ σε ποσοστά «άπιαστα» για την αριστερά το 2012 μέχρι και το 2015 οφείλεται στην μαζική μεταστροφή των εργατογειτονιών του λεκανοπεδίου προς τον ΣΥΡΙΖΑ και μέσα σ' αυτό το μεγαλύτερο ποσοστό μεταστροφής ήταν των γυναικών. Αυτό εξηγείται και από τη συμμετοχή τους στους κοινούς αγώνες και διεκδικήσεις όλης της εργατικής τάξης, αλλά ταυτόχρονα στην εμπειρία του τι σημαίνουν οι μάχες ενάντια στις διακρίσεις και στην καταπίεση. Ότι οι γυναίκες είχαν και έχουν να αντιμετωπίσουν τον σεξισμό και τη βία, στο γραφείο, στο δρόμο, στο σπίτι, παντού.

Η προοπτική ότι μια κυβέρνηση της Αριστεράς θα καταργούσε τα μνημόνια αλλά και ταυτόχρονα θα κτυπούσε κάθε καταπίεση απ' όπου κι αν προέρχεται ήταν η ελπίδα και η προσδοκία και για τις συμβασιούχες και για τις μόνιμες, τις εργαζόμενες στις ΔΕΚΟ και στις τράπεζες, τις γυναίκες που μεγαλώνουν μόνες τους τα παιδιά τους, για όλες, ότι τα πράγματα θα αλλάξουν. Και τώρα ανοίγει διάπλατα η συζήτηση εάν ο ρεφορμισμός στην κυβέρνηση είναι αρκετός για να σταματήσει τις διακρίσεις, τον σεξισμό, και την καταπίεση.

Ο Μαρξ επίκαιρος και σήμερα

Ο ΣΥΡΙΖΑ από την ίδρυση του είχε προνομιακές σχέσεις με τα κινήματα και ιδιαίτερα με το κίνημα των γυναικών. Οι ρίζες πάνε πιο βαθιά, η Δημοκρατική Κίνηση Γυναικών ήταν η γυναικεία οργάνωση του ΚΚΕ εσωτερικού, με συμμετοχή στο κίνημα των γυναικών και στη δεκαετία του '70 και στη δεκαετία του '80. Η συζήτηση για το πώς παλεύεται η καταπίεση ξαναζωντάνεψε με την εμφάνιση του νέου αντικαπιταλιστικού κινήματος και τη δημιουργία του Παγκόσμιου και Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Φόρουμ. Ο ΣΥΡΙΖΑ όχι μόνο συμμετείχε αλλά προσπάθησε να το καθορίσει και να το ελέγξει. Μια προσπάθεια που ήταν πάντα αντιφατική, έστω κι αν οι αντιφάσεις της γίνονται εξόφθαλμες τώρα που έγινε κυβέρνηση. Η αντίφαση ήταν στην ίδια τη στρατηγική που έλεγε ότι θα καταργήσει τις διακρίσεις χωρίς να ανατρέψει το ίδιο το σύστημα που τις γεννάει.

Όμως γιατί οι γυναίκες διεκδικούν το αδύνατο; Γιατί παλεύουν για την απελευθέρωση τους, ενώ «οι κοινωνίες πάντοτε έτσι ήταν»; Μπορεί να υπάρξει αλλαγή των κοινωνιών αφού «στηρίζονται στη διάκριση των φύλων, που έτσι κι αλλιώς είναι βιολογική, κι αυτό καθόριζε την οργάνωση τους»;

Η ανθρωπολόγος Ελεανόρα Λήκο σε ένα κλασικό της βιβλίο με τίτλο «Μύθοι της αντρικής κυριαρχίας» γράφει «Στις κοινωνίες των τροφουσυλλεκτών και του κυνηγιού, το παντρεμένο ζευγάρι και τα παιδιά του δεν είναι σε καμιά περίπτωση η βασική μονάδα της κοινωνίας, όπως είναι σήμερα στη σύγχρονη ταξική κοινωνία. Η ομάδα (the band), όχι η οικογένεια, είναι η συλλογικότητα, είτε πολλές οικογένειες ζουν κάτω από την ίδια στέγη, είτε το στρατόπεδο (εκεί που στρατοπεδεύουν προσωρινά οι τροφουσυλλέκτες) αποτελείται από μια σειρά από σκηνές, καλύβες ή προσωρινούς άλλους οικισμούς. Η φροντίδα και η υπευθυνότητα για τα παιδιά, τους μεγάλους και για τους ασθενείς δεν ήταν ατομική υπόθεση, αλλά κοινωνική, ανήκε στην προσοχή και στο ενδιαφέρον όλης της ομάδας, με έναν άμεσο και χωρίς καμιά αμφισβήτηση τρόπο. Η θεωρία ότι η ανθρωπίνη βιολογία καθορίζει την ανθρωπίνη κοινωνία είναι πέρα για πέρα λάθος ιστορικά. Στις πρωτόγονες κοινωνίες η μοιρασιά δεν γινόταν με βάση το φύλο, αλλά με βάση τη σχέση που αναγκάζεται να έχει η συγκεκριμένη κοινωνία με τη φύση».⁵

Στην Αγία Οικογένεια, ο Μαρξ κάνει την προσπάθεια να συνδέσει την σεξουαλική εκμετάλλευση με τον καπιταλισμό. Γράφει για τη ζωή μιας φτωχιάς κοπέλας που έγινε πόρνη «Ο υποκοριτής παπάζ ξέρει πολύ καλά ότι κάθε στιγμή της μέρας, στους πολυσύχναστους δρόμους του Παρισιού, αυτοί οι αξιοτίμοι πολίτες προσπερνάνε μικρά κορίτσια των 7 ή 8 χρονών που πουλάνε σπύρα... και που κι αυτά όπως η Μαρί (το όνομα της πόρνης) θα έχουν την ίδια τύχη όπως κι αυτή».⁶

Σ' αυτό το σημείο ο Μαρξ θέλει να τονίσει τη δύσκολη κατάσταση που αντιμετωπίζουν τα κορίτσια και οι γυναίκες που ανήκουν στην εργατική τάξη. Επειδή ανήκουν σ' αυτή την τάξη το μόνο που έχουν να πουλήσουν για να ζήσουν είναι τη δουλειά τους. Και όταν δεν εξασφαλίζουν δουλειά τότε πουλάνε το κορμί τους για να επιβιώσουν.

Στη Γερμανική Ιδεολογία, ο Μαρξ και ο Έγκελς αναφέρονται για πρώτη φορά στη σύνδεση ανάμεσα στην οικογένεια και τον τρόπο παραγωγής.

«Ο άσπτος αστός ξεφεύγει από το γάμο και διαπράττει μοιχεία μυστικά... ο νεαρός αστός ανεξαρτητοποιείται, αν μπορεί, από την οικογένεια του, καταργώντας στην πράξη την οικογένεια όσο τον αφορά... αλλά ο γάμος, η ιδιοκτησία, η οικογένεια παραμένουν υπεράνω επιθέσεων στη θεωρία, γιατί αποτελούν την πρακτική βάση πάνω στην οποία η αστική τάξη έχει οικοδομήσει την κυριαρχία της...»

Το πραγματικό σώμα της οικογένειας, η σχέση ιδιοκτησίας, η σχέση αποκλεισμού απέναντι στις άλλες οικογένειες, η καταναγκαστική συμβίωση – σχέσεις που παράγονται από την ύπαρξη παιδιών, τη δομή των συγχρόνων πόλεων, το σχηματισμό κεφαλαίου κλπ – όλα αυτά διατηρούνται, έστω με πολλές παραβιάσεις, επειδή η ύπαρξη της οικογένειας έχει γίνει αναγκαία μέσα από τη σύνδεση της με τον τρόπο παραγωγής...».⁷

Στο Κομμουνιστικό Μανιφέστο ο Μαρξ και ο Έγκελς τονίζουν τις αλλαγές που γίνονται στην εργατική οικογένεια μέσα στον καπιταλισμό. «Η χειρωνακτική εργασία απαιτεί λιγότερη δεξιοτεχνία και μικρότερη δύναμη, ... και έτσι οι άντρες αντικαθιστούνται από τις γυναίκες. Οι διαφορές στην ηλικία και στο φύλο δεν έχουν πια καμιά κοινωνική βαρύτητα για την εργατική τάξη. Μετατρέπονται σε εργαλεία εργασίας, τα οποία κοστίζουν περισσότερο ή λιγότερο ανάλογα με την ηλικία και το φύλο».⁸

Διαδήλωση Σύρων προσφύγων στην Αθίνα ενάντια στους βομβαρτισμούς.

Η δουλειά που κάνουν οι γυναίκες και τα παιδιά, παράγει την ίδια αξία όπως και των αντρών, αλλά όπως ο Μαρξ και ο Έγκελς επισημαίνουν, δεν πληρώνονται το ίδιο.

Σ' αυτό το κομμάτι περιγράφουν πώς όλα τα μέλη μιας εργατικής οικογένειας, γυναίκες, άντρες και παιδιά, πουλάνε την εργατική τους δύναμη στους καπιταλιστές και αυτός είναι ο μόνος τρόπος για να ζήσουν.

Αντίθετα η αστική οικογένεια στηρίζεται πάνω στο κεφάλαιο και το ατομικό κέρδος. Η οικογένεια αυτή στην ολοσδιόλου αναπτυγμένη μορφή της υπάρχει μόνο για την αστική τάξη. Αλλά βρίσκει το συμπλήρωμά της στην αναγκαστική διάλυση της οικογένειας της εργατικής τάξης και στην πορνεία.

Ο Έγκελς είναι αυτός που θεμελιώνει πώς ιστορικά προέκυψε η καταπίεση των γυναικών. Στο βιβλίο του "Η Καταγωγή της Οικογένειας, της Ιδιοκτησίας και του Κράτους", εξηγεί πώς η καταπίεση των γυναικών εμφανίζεται μαζί με την ανάδυση της τάξικης κοινωνίας. Η ιδιοκτησία δεν υπήρχε πιο πριν και η παρουσία της αλλάζει τη μορφή της οικογένειας που υπήρχε μέχρι τότε. Η οικογένεια είναι η ιδιωτική σφαίρα του κάθε ιδιοκτήτη, είναι εκεί που αναπαράγονται οι κληρονόμοι του και πρέπει να τους ξέρει. Άρα μονογαμική οικογένεια,

η γυναίκα ανήκει σε έναν μόνο άντρα, η σεξουαλικότητα καθορίζεται από το τι θεωρείται «φυσικό» μέσα στα πλαίσια αυτής της κοινωνίας.⁹

Ο ρόλος της οικογένειας μέσα στον καπιταλισμό μπαίνει πολύ πιο καθαρά στο Κεφάλαιο. «Η αναπαραγωγή της εργατικής τάξης είναι απαραίτητη για την αναπαραγωγή του κεφαλαίου» γράφει ο Μαρξ στον πρώτο τόμο του Κεφαλαίου. Και πιο κάτω «Η διαδικασία της συσσώρευσης είναι βασικό χαρακτηριστικό της καπιταλιστικής παραγωγής... με μια πιο στενή παρατήρηση γίνεται καθαρό ότι το κεφάλαιο ρυθμίζει (regulates) την παραγωγή της εργατικής δύναμης, την παραγωγή της μάζας των ανθρώπων που θέλει να εκμεταλλευτεί σύμφωνα με τις ανάγκες του».¹⁰ Εδώ ο Μαρξ επισημαίνει τον τρόπο που η αναπαραγωγή, και φυσικά και κοινωνικά, είναι απαραίτητο στοιχείο της συσσώρευσης του κεφαλαίου.

Στον καπιταλισμό, η ανάγκη για «ελεύθερους» εργάτες που δεν έχουν τίποτα να πουλήσουν παρά μόνο την εργατική τους δύναμη, καθορίζει και τη μορφή που παίρνει η εργατική οικογένεια και το ρόλο της γυναίκας μέσα σ' αυτήν. Η αναπαραγωγή της εργατικής τάξης γίνεται μέσα στην οικογένεια κι αυτό σημαίνει ότι δουλεύει σαν ένα μικρό εργοστάσιο, μόνο που η δουλειά

που δίνει κύρια η γυναίκα μέσα σ' αυτό μένει απλήρωτη. Οι καπιταλιστές βρίσκουν έτοιμους εργάτες χωρίς να χρειαστεί να ξοδέψουν τίποτα σ' αυτή τη διαδικασία.¹¹

Από τη θεωρία στην πράξη

Αυτή η ανάλυση, η σύνδεση της καταπίεσης με την εκμετάλλευση και με την τάξικη κοινωνία, έγινε στρατηγική για την επαναστατική αριστερά στη αρχή του 20ου αιώνα και οδηγός για δράση για τους αγώνες. Η εργατική τάξη απέδειξε ότι δεν είναι μόνο το αντικείμενο της εκμετάλλευσης, αλλά και το υποκείμενο της συλλογικής αντίστασης και αλλαγής των κοινωνικών σχέσεων.

Στο τέλος του 19ου και στις αρχές του 20ου αιώνα ξέσπασαν μια σειρά από μεγάλες απεργίες, από την Αμερική μέχρι την Ευρώπη και την Ελλάδα, που οργανώθηκαν και πρωτοστάτησαν οι γυναίκες. Η πρώτη μεγάλη απεργία στο εργοστάσιο Ρετσίνα του Πειραιά έγινε από γυναίκες. Αυτό ήταν η αρχή για να δημιουργηθεί συνδικάτο στο συγκεκριμένο εργοστάσιο και σε όλα τα Κλωστούφαντουργεία. Είναι η περίοδος που δημιουργούνται τα νέα συνδικάτα σε μια σειρά καινούργιους εργατικούς χώρους και κλάδους και οι γυναίκες παίζουν ρόλο. Από την απεργία των γυναικών στα Κλωστήρια στο Λώρενς της Μασαχου-

σέτης, καθιερώθηκε το σύνθημα «Παλεύουμε για ψομί και τριαντάφυλλα» που γενικεύτηκε και έγινε το σύνθημα σε όλες τις απεργίες από κει και πέρα.

Μπορεί κανένας να περιγράψει και να μείνει σε όλες τις μάχες που πρωτοστάτησαν οι γυναίκες στις αρχές του 20ου αιώνα. Όμως η πιο συγκλονιστική είναι η απεργία των υφαντριών στην Πετρούπολη του 1917, αυτή που άναψε τον σπινθήρα για την επανάσταση του Φλεβάρη στη Ρωσία. Όπως γράφει και ο Τρότσκι στο βιβλίο του για την Ρωσική Επανάσταση «Οι υφάντριες, από το πιο καταπιεσμένα και τα πιο κτυπημένα κομμάτια του προλεταριάτου, πήραν την πρωτοβουλία, κατέβηκαν σε απεργία, βγήκαν έξω στους δρόμους και έτσι ανάγκασαν και τις επαναστατικές οργανώσεις και τους άλλους εργάτες να ακολουθήσουν».¹²

Στη Ρωσία αυτό το πιο καταφρονεμένο και πιο χτυπημένο προλεταριάτο, αυτές που τολμούσαν οι άντρες τους να χτυπάνε με μαστίγιο, πέρασε μαζικά στην επανάσταση και πριν τον Οκτώβρη και στη συνέχεια. Η περιγραφή του πρώτου πανρώσιου συνεδρίου γυναικών στην Πετρούπολη, λίγους μήνες μετά την επανάσταση, είναι συγκλονιστική «περίμενα 300 και ήρθαν 1200 γυναίκες, απ'όλη τη Ρωσία, με τα παιδιά τους, ντυμένες με προβιές, από μακρινά χωριά, κουβαλώντας σύνεργα και εργαλεία από τις δουλειές τους και τα χωράφια τους, και αναγκάζοντας μας όλους να συζητήσουμε για το πώς θα παλέψουμε την καταπίεση όχι μόνο μέσα στις πό-

λεις αλλά και στην ύπαιθρο».¹³

Ο Λένιν υποστήριζε ότι «η εμπειρία των απελευθερωτικών κινήσεων έδειξε ότι η επιτυχία της επανάστασης εξαρτάται από το πόσο συμμετέχουν οι γυναίκες».

Από τα πρώτα μέτρα της επαναστατικής κυβέρνησης ήταν να περάσουν μέσα στην ίδια την σοσιαλιστική κοινωνία όλες οι λειτουργίες που γίνονται μέσα στην οικογένεια. Βρεφοκομεία και παιδικό σταθμοί, νηπιαγωγεία, σχολεία, κοινωνικές κουζίνες, κοινωνικά πλυντήρια, σταθμοί πρώτης βοήθειας, νοσοκομεία, σανατόρια, αθλητικοί σύλλογοι, θέατρα, κινηματογράφοι, όλα αυτά και πολλά άλλα άνοιξαν μαζικά και ελεύθερα για την εργατική τάξη και σήμαναν ότι τα βάρη της αναπαραγωγής άρχισαν να αντιμετωπίζονται έξω από την οικογένεια.

Η γυναικεία οργάνωση που δημιουργήθηκε μέσα στο μπολσεβίκικο κόμμα, άρχισε να ταξιδεύει σε όλη τη Ρωσία για να φτάσει στα πιο απομακρυσμένα χωριά που η ζωή των γυναικών ήταν βάρβαρη. Ταξίδευε σε περιοχές που η πλειοψηφία ήταν μουσουλμάνοι και οι γυναίκες φορούσαν τις παραδοσιακές μαντίλες και οι επαναστάτριες έκαναν δουλειά μαζί τους, ενώ και οι ίδιες αναγκάζονταν να φορέσουν μαντίλες για να παλέψουν δίπλα-δίπλα.

Μια φοβερή επαναστατική περίοδος όπου ο Λένιν έλεγε ότι «η επαναστατική κυβέρνηση μπορεί να είναι χίλιες φορές ευχαριστημένη για τα μέτρα που πήρε, αλλά δεν είχε ανταλλάτες για το μέγεθος των αλλαγών που χρειάζεται ακόμα να

γίνουν». Και έλεγε επίσης ότι «καθάρισαν το έδαφος από τη βρωμιά και την αντίδραση των παλιών αστικών νόμων και θεσμών αλλά δεν είχαν ακόμα φτάσει να κτίσουν το καινούργιο που θα αντικαταστήσει τους παλιούς θεσμούς που καταπιέζουν τις γυναίκες».

Ο 20ος αιώνας είναι γεμάτος από επαναστατικές εκρήξεις και επαναστάσεις. Και σε κάθε μια απ' αυτές τα ζητήματα της καταπίεσης των γυναικών και των άλλων καταπιεσμένων εμπαιναν στην πρώτη γραμμή. Η δεκαετία του '30, η επανάσταση στην Ισπανία, οι καταλήψεις των εργοστασίων στη Γαλλία, οι εργατικές εκρήξεις ενάντια στη Μεγάλη Ύφεση σε όλον τον κόσμο έβαλαν παράλληλα με όλες τις άλλες διεκδικήσεις τα ζητήματα της απελευθέρωσης των γυναικών.

1968 – Το νήμα ξαναπιάνεται

Η εικόνα του κοριτσιού που καίγεται με βόμβα ναπάμ στο Βιετνάμ, η Ρόζα Παρκς, η μαύρη ακτιβίστρια που αφήφισε την απαγόρευση που υπήρχε στον αμερικάνικο νότο για τις χωριστές θέσεις μέσα στα λεωφορεία, η κατάληψη στο Πανεπιστήμιο του Μπέρκλεϋ, όταν τόλμησαν οι αρχές να τιμωρήσουν φοιτήτριες που δέχτηκαν τους φίλους τους στους “γυναικείους κοιτόνες”, η μάχη των φοιτητριών στην Ελλάδα ενάντια στους σεξιστές Εκοφίτες (η φοιτητική παράταξη της δεξιάς και ακροδεξιάς στη δεκαετία του '60) και ταυτόχρονα η συμμετοχή των γυναικών σε ένα καινούργιο εργατικό κίνημα, όλα αυτά μαζί δημιούργησαν το δεύτερο κύμα της έκρηξης των γυναικών.

Ένας από τους λόγους που βοήθησε την αλλαγή της θέσης των γυναικών μέσα στην κοινωνία ήταν η δυνατότητα που πια είχαν να ελέγχουν εάν θα κάνουν ή όχι παιδιά. Σ' αυτό βοήθησε και το χάπι και η νομομοποίηση των εκπτώσεων. “Το σώμα μου μού ανήκει” ήταν από τις βασικές διεκδικήσεις των γυναικών παράλληλα με το αίτημα για ισότητα στους μισθούς και στους θεσμούς, και στη δυνατότητα να περάσουν στο κράτος οι περισσότερες από τις δουλειές που έκαναν οι γυναίκες στο σπίτι. Τέσσερα ήταν τα βασικά αιτήματα του γυναικείου κινήματος. Να καθιερωθεί άμεσα η ίση αμοιβή με τους άντρες, να έχουν οι γυναίκες τις ίδιες δυνατότητες εκπαίδευσης και δουλειάς, η ελεύθερη αντισύλληψη και έκτρωση χωρίς προϋποθέσεις κάτω από την ευθύνη των ασφαλιστικών ταμείων και των δημοσίων νοσοκομείων

"Ο καπιταλισμός εξαρτάται επίσης από την οικιακή εργασία" γράφει το σκίτσο.

και τέλος, η λειτουργία των βρεφονηπιακών και των παιδικών σταθμών σε 24ωρη βάση. Δημιουργήθηκαν σε όλες τις χώρες γυναικείες κινήσεις και οργανώσεις που μπόρεσαν να οργανώσουν και να συντονίσουν αυτές τις μάχες.

Στην Ελλάδα το Πολυτεχνείο, το απεργιακό κίνημα της Μεταπολίτευσης και πάνω απ' όλα ο ρόλος των γυναικών σ' αυτές τις μάχες, συνδυάστηκε με τη μάχη ενάντια στο σεξισμό και την σεξουαλική καταπίεση.

Οι τηλεφωνήτριες, οι γυναίκες στις τράπεζες, οι εργάτριες στις κλωστοϋφαντουργίες, στα εργοστάσια της νέας τεχνολογίας και πληροφορικής εξασφάλισαν τη σύνδεση του γυναικείου κινήματος με την εργατική τάξη. Αυτό καθόρισε μέχρις ενός σημείου και την πολιτική του. Η δύναμη του γυναικείου κινήματος δεν ήταν η ιδιαιτερότητα του, αλλά η σύγκρουση με ένα σύστημα που στηρίζεται στις διακρίσεις και στην καταπίεση.

Ακριβώς εδώ όμως χτύπησε η αιχμή της αντεπίθεσης όταν το κίνημα υποχώρησε.

Από το μαζικό κίνημα στα «identity politics»

Ο νεοφιλελευθερισμός δεν κατακρεούργησε μόνο την εργατική τάξη με τις οικονομικές επιθέσεις, τη λιτότητα και τα μνημόνια, αλλά οργάνωσε και τη μεγαλύτερη επίθεση – ιδεολογική και πολιτική – για να ξαναγυρίσει τις ιδέες και τις γυναίκες πίσω στο '50.

Στην Αμερική τη δεκαετία του '80 ομάδες θρησκευτικές με τη βοήθεια της αστυνομίας όχι μόνο οργάνωναν επιθέσεις στους μαύρους, αλλά έβαζαν φωτιά στις κλινικές που έκαναν εκτρώσεις και ζητούσαν από το κράτος να συλλαμβάνει τους γιατρούς. Ακόμα κι εκεί που οι επιθέσεις στο κίνημα της απελευθέρωσης δεν πήρε τέτοιες διαστάσεις, η πραγματικότητα δεν ήταν πολύ διαφορετική.

Η αντεπίθεση αυτή δεν εκφράστηκε μόνο με περικοπές στα κονδύλια για τα νοσοκομεία, τα σχολεία, τους παιδικούς σταθμούς, τα κέντρα υγείας αλλά και με την προσπάθεια να κερδίσουν όλη την

εργατική τάξη, και ιδιαίτερα τις γυναίκες οργανώσεις στη λογική της αγοράς. Αυτό οδήγησε μια σειρά από οργανώσεις να περάσουν από τη συλλογική δράση για κοινωνική δικαιοσύνη στην στρατηγική της «ατομικής αναγνώρισης». Απελευθέρωση ήταν ο τρόπος που ζεις, ντύνεσαι και εκφράζεσαι και άρα η γλώσσα και τα σύμβολα που χρησιμοποιείς. Το τσαντόρ που φοράνε οι μουσουλμάνες μπήκε στο στόχαστρο σύμφωνα μ' αυτήν την άποψη, όχι στη Σαουδική Αραβία αλλά στις "χώρες του διαφωτισμού". Μια σειρά γυναικείες οργανώσεις και επώνυμες γυναίκες του φεμινιστικού κινήματος έφτασαν να στηρίζουν τον Σιράκι και τον Σαρκοζύ στο νόμο που απαγορεύει στις γυναίκες να φοράνε μαντίλες σε δημόσιους χώρους και στα σχολεία.

Η ιδεολογική αντεπίθεση ξεδιπλώθηκε και με άρθρα και βιβλία που κυκλοφόρησαν από γυναίκες που υποστήριζαν ότι ο νέος μοδάτος καπιταλισμός, και όχι ο παλιός κρατικοδίαιτος, εξασφάλιζε την ατομική απελευθέρωση.

Όμως ευτυχώς όλα αυτά αρχίζουν να θολώνουν. Η διάσταση της κρίσης αυτού του «μοντέρνου καπιταλισμού της αγοράς», το ξέσπασμα των εργατικών

Γυμνή κοπέλα με γουρουνοκεφαλή διαμαρτύρεται για τον πόλεμο στο Βιετνάμ. Νέα Υόρκη 1967. Από το βιβλίο του Τζέρεμ Ρούμπιν "Do it!" με πρόλογο του Έλντρις Κλήβερ από τους ηγέτες των Μαύρων Πανθήρων.

αγώνων παντού, το κίνημα των πλατειών, οι επαναστάσεις στην Τυνησία, στην Αίγυπτο και στη Συρία, φέρνουν μαζικές εμπειρίες σε σύγκρουση με αυτές τις ιδέες. Η τελευταία περίοδος έχει ξαναφέρει μπροστά με μαζικούς όρους την ανάγκη μιας επαναστατικής στρατηγικής. Ξαναγυρίζουμε στην ανάλυση του Μαοξ και του Ένγκελς για την καταπίεση, συνδεόμαστε με τους μεγάλους αγώνες για την απελευθέρωση από την Ρώσικη επανάσταση μέχρι τον Μάη του '68, και παλεύουμε για μια κοινωνία που θα εξασφαλί-

σει την απελευθέρωση των γυναικών και όλης της ανθρωπότητας. **n**

Σημειώσεις

1. ΣΑΚ Νο 79, σελ. 27
2. ΣΑΚ Νο 49, τη συνέντευξη πήραν η Λένε Βερδέ και η Κατερίνα Θωίδου.
3. ΣΑΚ Νο 51, Γυναίκες στην πρώτη γραμμή - Κατερίνα Θωίδου.
4. ΣΑΚ Νο 69, Ιούλης-Αύγουστος 2008. "Από τον Μάη του '68 στο ασφαλιστικό" - Συζήτηση στον Μαρξισμό 2008 με Γιάννα Καραντινάκη, Ίρις Αυδή-Καλκάνη και Μαρία Στύλλου.
5. Eleanor Burke Leacock "Myths of Male Dominance", έκδοση Monthly Review Press. Η Leacock, ανθρωπολόγος και κοινωνική επιστήμονας μελέτησε τις πρωτογενείς κοινωνίες και τη θέση των γυναικών μέσα σ' αυτές.
6. Μάρξ-Ένγκελς, Αγία Οικογένεια, εκδόσεις Αναγνωστίδης.
7. Μαρξ-Ένγκελς «Η Γερμανική Ιδεολογία», εκδόσεις Gutenberg.
8. Μαρξ-Ένγκελς «Κομμουνιστικό Μανιφέστο», εκδόσεις Σύγχρονη Εποχή.
9. Ένγκελς, «Η Καταγωγή της Οικογένειας, της Ιδιοκτησίας και του Κράτους», εκδόσεις Σύγχρονη Εποχή.
10. Μαρξ, Το Κεφάλαιο, πρώτος τόμος, εκδόσεις Σύγχρονη Εποχή.
11. ΣΑΚ Νο 79. Τα θέλουμε όλα και μπορούμε να αλλάξουμε τον κόσμο - Μαρία Στύλλου
12. Τρότσκι, «Η Ρώσικη Επανάσταση», εκδόσεις Παρασκήνιο.
13. Αλεξάνδρα Κολλοντάι, βιογραφία από Cathy Potter, εκδόσεις Mernin Press.

Μάης 1936 Από την

8, 9, 10 Μαΐου 1936, στην πραγματικότητα η εργατική τάξη κατέχει την εξουσία στη Θεσσαλονίκη. Η Κεντρική Απεργιακή Επιτροπή που έχουν εκλέξει οι κλαδικές Απεργιακές Επιτροπές μπορεί να καθορίσει τη συνέχεια της οργάνωσης της νέας Εξουσίας. Όμως, δεν προχώρησε αφού δεν υπήρχε πολιτική ηγεσία.

Υπήρχαν πολλές απεργίες το 1936. Αλλά κανείς δεν μπορούσε να προβλέψει ότι η απεργία των καπνεργατών-καπνεργατριών της Θεσσαλονίκης που άρχισε 19 Απριλίου 1936 θα ήταν η έναρξη μιας εξέγερσης.

Σύντομα, η απεργία επεκτάθηκε σε όλα τα καπνικά κέντρα της Βόρειας Ελλάδας. Μεσολάβησε η Πρωτομαγιά με συγκέντρωση ιδιαίτερη, αλλά χωρίς επεισόδια. Όμως, ενώ η απεργία συνεχίζεται, η Χωροφυλακή επιτίθεται στα καπνομάγαζα-καπναποθήκες. Να σπάσει την απεργία. Η βαρβαρότητα της Χωροφυλακής εξεγείρει και άλλους κλάδους που κατεβαίνουν σε απεργίες συμπαράστασης. Οι απεργοί διαδηλώνουν και συγκρούονται με τη Χωροφυλακή. Επικεφαλής της Χωροφυλακής ήταν ο Ντάκος, διώκτης των κομμουνιστών που στην Κατοχή έγινε ακόλουθος των Αρχών Κατοχής εναντίον του Κινήματος Αντίστασης.

Οι απεργίες επεκτείνονται στην Καβάλα, το Βόλο αλλά και σε όλες τις άλλες πόλεις που υπάρχουν καπνεργάτες. Οι Απεργιακές Επιτροπές ξεπερνούν τις συνδικαλιστικές ηγεσίες. Στις 8 Μαΐου η απεργία είναι καθολική στη Θεσσαλονίκη. Η βαρβαρότητα της καταπίεσης, οι νεκροί και οι τραυματίες ξεσηκώνουν όχι μόνο την εργατική τάξη, αλλά και άλλες κοινωνικές ομάδες που κατεβαίνουν σε συμπαράσταση. 8, 9, 10 Μαΐου η σαρανταμελής Κεντρική Απεργιακή Επιτροπή είναι εξουσία για τρεις μέρες στη Θεσσαλονίκη. Το κίνημα της επεκτείνεται σε όλη τη Βόρεια Ελλάδα. Μπορεί να είναι η αρχή μιας Επανάστασης.

Όμως, το κίνημα αυτό δεν έχει ηγεσία. Το ΚΚΕ που έχει την μεγαλύτερη επιρροή στην εργατική τάξη απουσιάζει. Δεν υπάρχει καθοδήγηση. Κανένα

Γενική Απεργία στη Θεσσαλονίκη

στέλεχος της ηγεσίας του ΚΚΕ που εκπροσωπεί πολιτικά την εργατική τάξη δεν ταξιδεύει στη Θεσσαλονίκη να αναλάβει την πολιτική καθοδήγηση. Τα τοπικά στελέχη δεν έχουν καμιά γραμμή. Το ΚΚΕ είχε αλλάξει από το 1934 τη γραμμή του και επιδιώκει τη σύμπλευση με ένα μέρος της αστικής τάξης για μια ενδιάμεση κατάσταση.

Μόνο η Ομάδα που ηγείται ο Παντελής Πουλιόπουλος αντιλαμβάνεται τη σπουδαιότητα του Απεργιακού Κινήματος της Θεσσαλονίκης. Ότι μπορεί να οδηγήσει σε επαναστατική ανατροπή. Όμως, είναι πολύ λίγοι. Στην Κεντρική Απεργιακή Επιτροπή αντιπροσωπεύονται μόνο με δύο συντρόφους. Δεν μπορούν να προωθήσουν την επέκταση και

θεμελίωση της εργατικής εξουσίας.

Σαν έτοιμοι από καιρό εργάτες και εργάτριες ξεσηκώνονται. Μια καινούρια γενιά εργατικής τάξης ενισχυμένη στο Μεσοπόλεμο παρά τη συνεχή τρομοκρατία προχωρά στην ανατροπή. Αυτοί είναι που ύστερα από το τετραετές διάλειμμα της δικτατορίας του Μεταξά, θα οδηγήσουν το καινούριο Κίνημα Αντίστασης '41-'44 στην συγκρότηση ολόκληρου Κράτους αρχίζοντας από τα Βουνά της χώρας. Μπορούμε να θεωρήσουμε το Μάη του '36 στη Θεσσαλονίκη σαν την αρχή μιας νέας επαναστατικής εποχής για τη χώρα μας.

Δημήτρης Λιβιεράτος

Κρίση στην εξέγερση

Ο Μάης του 1936 ήταν η συμπύκνωση και η κορύφωση της αντεπίθεσης του εργατικού κινήματος που είχε ξεκινήσει από τις αρχές της δεκαετίας του '30. Στα τέλη του Απριλίου του 1936 η απεργία των καπνεργατών έγινε το κέντρο ενός πελώριου απεργιακού κινήματος. Κι όπως είχε επισημάνει η Ρόζα Λούξεμπουργκ, τέτοια μαζικά εργατικά κινήματα τροφοδοτούνται από την πολιτική πάλη και με την σειρά τους την τροφοδοτούν.

Οι «μέρες Μαγιού» ξεκίνησαν ως μια απεργία με οικονομικά αιτήματα για να καταλήξουν σε ένα πολιτικό κίνημα με αίτημα «Κάτω ο δολοφόνος Μεταξάς», δηλαδή ο πρωθυπουργός που δυο μήνες μετά σε συνεργασία με τον στρατό και το Παλάτι θα επέβαλε τη δικτατορία. Αυτή την πολιτική μάχη η εργατική τάξη την έδωσε με τα όπλα της, την συλλογική της δύναμη στο χώρο δουλειάς, την απεργία και τη διαδήλωση.

Δεν ήταν μια πορεία που εκτυλίχτηκε στο κενό. Η φράση του Μαρξ «οι άνθρωποι κάνουν την ιστορία τους αλλά όχι σε συνθήκες που επιλέγουν οι ίδιοι» ισχύει και σε αυτή την περίπτωση. Η περίοδος που το κίνημα πήρε φόρα για να φτάσει στην αναμέτρηση του Μάη του 1936, σημάδεύτηκε από την παγκόσμια οικονομική κρίση

Εργατική έκρηξη παντού

ση και τον τρόπο που ο ελληνικός καπιταλισμός πέρασε από τις συμπληγάδες της. Η πολιτική κρίση στο στρατόπεδο της άρχουσας τάξης που έφτασε στα πρόθυρα ενός εμφυλίου, ήταν η άλλη παράμετρος. Επίσης, ο Μάης δεν μπορεί να γίνει κατανοητός έξω από το διεθνές του πλαίσιο: την άνοδο του φασισμού, την ριζοσπαστικοποίηση των αγώνων της εργατικής τάξης. Το 1936 ήταν η χρονιά της γενικής απεργίας στην Γαλλία, της Ισπανικής Επανάστασης και όχι μόνο.

Η κατάληξη αυτών των ταξικών αναμετρήσεων -και του Μάη στην Ελλάδα- δεν ήταν κάτι προκαθορισμένο. Η στρατηγική κι οι επιλογές της πολιτικής δύναμης που είχε κυριαρχήσει στο κίνημα ήταν ο αποφασιστικός παράγοντας.

Στροφή

Το 1928 ο Ε. Βενιζέλος κέρδισε τις εκλογές με ένα συντριπτικό 47% και μια ακλόνητη αυτοδυναμία στη Βουλή (το πλειοψηφικό σύστημα βοήθησε στο τελευταίο). Η περίοδος επέτρεπε αισιοδοξία στην άρχουσα τάξη -ο παγκόσμιος καπιταλισμός ζούσε ακόμα στη μέθη των «χρυσών χρόνων» της δεκαετίας '20.

Την ίδια χρονιά η Ελλάδα προσχώρησε στον «κανόνα του χρυσού». Η δραχμή ανακηρύχθηκε «σκληρό» νόμισμα και η ισοτιμία της προσδέθηκε σταθερά στον χρυσό και ουσιαστικά στη λίρα Αγγλίας. Θεματοφύλακας αυτής της ισοτιμίας θα ήταν η νεοϊδρυθείσα Τράπεζα της Ελλάδας.

Για την άρχουσα τάξη αυτό ήταν ένα τεράστιο βήμα. Η Ελλάδα άνοιγε τις πύλες της στο ξένο κεφάλαιο που για την κυβέρνηση του Βενιζέλου μεταφραζόταν κυρίως σε φτηνά δάνεια για την χρηματοδότηση των μεγαλεπήβολων αναπτυξιακών της σχεδίων. Όμως, τον Οκτώβριο του 1929 ήρθε η κατάρρευση του Χρηματιστηρίου της Ν. Υόρκης και η παγκόσμια οικονομία βυθίστηκε στην πιο εφιαλτική κρίση.

Τους πρώτους μήνες η κυβέρνηση αδιαφορούσε, θεωρώντας ότι δεν είναι παρά μια προσωρινή αναμπουμπούλα που δεν θα προλάβει να πλήξει τελικά τα σχέδιά της. Τα γεγονότα, όμως, ήταν αμείλικτα: τον Σεπτέμβριο του 1931 η Βρετανία εγκατέλειψε τον «κανόνα του χρυσού» και άφησε την λίρα να υποτιμηθεί.

Ο Βενιζέλος προσπάθησε να δώσει τη «μάχη της δραχμής» επιβάλλοντας σκληρά μέτρα λιτότητας. Κανένα γιατροσόφι δεν λειτουργούσε. Τα αποθεματικά σε συνάλλαγμα εξαντλούνταν, οι δανειστές ζητούσαν τα λεφτά τους, νέα δάνεια δεν υπήρχαν στον ορίζοντα. Τον Φλεβάρη του 1932 η Ελλάδα αποχώρησε από τον «κανόνα του χρυσού», και κήρυξε στάση πληρωμών.¹ Η κυβέρνηση έπεσε.

Οι εργάτες, οι αγρότες και οι φτωχοί είχαν πληρώσει ήδη πολύ ακριβά τη «μάχη της δραχμής». Όχι μόνο οικονομικά. Για να ελέγξει τις «ταραχές» που ξεσπούσαν ο «εθνάρχης» Βενιζέλος κατέφυγε ολοένα και περισσότερο στην αστυνομοκρατία και την καταστολή. Στην Νάουσα οι εργάτες της κλωστοϋφαντουργίας έκαναν συλλαλητήρια, στην Ξάνθη οι άνεργοι εισέβαλαν σε ένα φούρνο, στην Νιγρίτα ο κόσμος έκλεισε τους δρόμους και χρειάστηκε η ένοπλη επέμβαση της αστυνομίας, που άνοιξε περ, για να φύγει. Το νομικό οπλοστάσιο ήταν έτοιμο ήδη από το 1929, με τον νόμο 4229 το περιβόητο «ιδιώνυμο» (ειδικός νόμος). Ήταν ένας νόμος που ποινικοποιούσε τη διάδοση «ιδεών εχουσών ως έκδηλον σκοπόν τη διά βιαίων μέσων ανατροπήν του κρατούντος κοινωνικού καθεστώτος».

Η πολιτική κατάρρευση της Βενιζελικής παράταξης άνοιξε τα περιθώρια για να κερδηθούν από την αριστερά τα προλεταριοποιημένα στρώματα των προσφύγων.² Ένα προμήνυμα αυτής της στροφής προς τ' αριστερά έδωσαν οι αναπληρωματικές εκλογές της 5ης Ιούλη 1931 στη Μυτιλήνη. Το ΚΚΕ ήρθε πρώτο κόμμα στην πόλη ξεπερνώντας όλους μαζί τους υποψήφιους των αστικών κομμάτων και συνολικά στο νησί

πήρε 5.000 ψήφους. Στις βουλευτικές εκλογές του 1932 θα τριπλασιάσει την εκλογική του δύναμη.³

Όμως, οι εκλογές ήταν μια πολύ ασθενική αντανάκλαση αυτού που συνέβαινε στους χώρους δουλειάς. Σποραδικά στην αρχή και με όλο και περισσότερη ορμή στα χρόνια που ακολουθούν οι εργατικοί αγώνες εντείνονται. Πρωταγωνιστές παλιά κομμάτια της τάξης, όπως οι καπνεργάτες αλλά και πολλά καινούργια τα προσφυγικά.

Στην πραγματικότητα ο διαχωρισμός ήταν δυσδιάκριτος. Η Καβάλα ήταν ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα. Ήταν παραδοσιακό κέντρο των καπνεργατικών σωματείων και αγώνων πριν τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο κιόλας. Μετά το 1922 η σύνθεση της πόλης και του νομού άλλαξε. Οι «μουσουλμάνοι» έφυγαν και οι πρόσφυγες ήλθαν. Στην πόλη εγκαταστάθηκαν περίπου 30 χιλιάδες. Από το 1926 ο κλάδος της κατεργασίας καπνών περνούσε κρίση. Η παγκόσμια κρίση την έκανε χειρότερη. Οι καπνέμποροι βρήκαν ευκαιρία να πάρουν πίσω πολλές από τις κατακτήσεις προηγούμενων χρόνων.

Τον Ιούλιο του 1933 η εταιρεία Μπενβενίστε αποφάσισε να εφαρμόσει τη «τόγκα» - μια απλή και γρήγορη μέθοδο επεξεργασίας καπνών- και να προσλάβει μόνο γυναίκες με μεροκάματα το μισό των ανδρών συναδέλφων τους. Η απάντηση ήταν μια εξαήμερη κατάληψη όλων των καπναποθηκών από 5 χιλιάδες καπνεργάτες και καπνεργάτριες. Κρέμασαν μάρκες σημαίες από τα παράθυρα και έγραφαν σε χαρτόνια «κι οι άνδρες στην τόγκα – ψωμί – νερό». Η κυβέρνηση των Λαϊκών έστειλε στρατό και απειλούσε με σφαγή. Τελικά, κι αφού ολόκληρη η πόλη είχε ταχθεί στο πλευρό των καπνεργατών, ο αγώνας νίκησε.⁴

Πολιτική Κρίση

Επιφανειακά, η πτώχευση και η υποτίμηση της δραχμής, δημιούργησε συνθήκες μια ταχείας ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας με την στροφή στην «υποκατάσταση των εισαγωγών». Όμως αυτό δεν σήμαινε ότι η άρχουσα τάξη απαλλάχτηκε από τους οικονομικούς εφιάλτες της.⁵ Τα τραντάγματα της κρίσης ενέτειναν τις κόντρες ανάμεσα στα δυο «πολιτικο-στρατιωτικά συγκροτήματα» της αστικής τάξης, γύρω από τα κόμματα των Φιλελευθέρων και των Λαϊκών (της μοναρχικής δεξιάς).

Οι Φιλελεύθεροι χάσανε δυο εκλογές στην σειρά, τον Νοέμβριο του 1932 και

Ηρόκλειο Κρήτης 1935

τον Μάρτη του 1933. Το Λαϊκό Κόμμα με επικεφαλής τον Π. Τσαλδάρη τελικά σχημάτισε κυβέρνηση. Η απάντηση του στρατηγού Πλαστήρα ήταν να εξαπολύσει ένα κακά οργανωμένο πραξικόπημα που απέτυχε εν τη γενέσει του. Τον Ιούνιο του 1933 γίνεται απόπειρα δολοφονίας του Βενιζέλου από μοναρχικούς αξιωματικούς. Η συνέχεια ήταν το «κίνημα» (δηλαδή απόπειρα πραξικοπήματος) του Μάρτη του 1935 των «δημοκρατικών» αξιωματικών. Το «κίνημα» κατέρρευσε, αλλά δεν ήταν αναιμικό: στη βόρεια Ελλάδα έγιναν κανονικές μάχες.

Οι επιπτώσεις του αποτυχημένου πραξικοπήματος ήταν δραματικές. Δυο χιλιάδες περίπου βενιζελικοί αξιωματικοί αποτάχτηκαν από τις ένοπλες δυνάμεις και τα σώματα ασφαλείας. Ο κρατικός μηχανισμός αποστειρώνεται από οποιαδήποτε δημοκρατική φωνή, με την εκστρατεία της μοναρχικής Δεξιάς ενάντια στον «βενιζελοκομμουνισμό» που φορείς του ήταν οι πρόσφυγες να φτάνει σε υστερικά επίπεδα.

Η κυβέρνηση των Λαϊκών οξύνει την καταστολή και ανασύρει από την ναφθαλίνη τον Ι. Μεταξά, που διορίζεται υπουργός άνευ χαρτοφυλακίου. Όμως, κι αυτή ανατρέπεται από ένα πραξικόπημα που οργάνωσε ο Κονδύλης, υπουργός Στρατιωτικών, σε συνεργασία με τους αρχηγούς του στρατού του ναυτικού και της αεροπορίας στις 10 Οκτώβρη του 1935. Αυτή η νέα πραξικοπηματική κυβέρνηση πραγματοποιεί ένα νόθο δημοψήφισμα τον Νοέμβριο του 1935 που καταργεί την αβασιλευτή δημοκρατία και επαναφέρει τον Γεώργιο Β' στο θρόνο.

Η σύγκρουση δεν ήταν ανάμεσα στους

υποστηρικτές των ιδανικών της δημοκρατίας και τους Μοναρχικούς εκφραστές κάποιων «φεουδαρχικών υπολειμμάτων» στην ελληνική κοινωνία. Ο Παντελής Πουλιόπουλος σε ένα άρθρο του το καλοκαίρι του 1935 εξηγήσει τον πραγματικό χαρακτήρα της σύγκρουσης:

«Η σημερινή οξύτατη ενδοαστική σύγκρουση στην Ελλάδα έχει σε τελευταία ανάλυση τις ρίζες της στις τεράστιες δυσχέρειες της κεφαλαιοκρατίας να αντιμετωπίσει τα φοβερά και πολύμορφα προβλήματα και τις ασυμφιλίωτες αντιθέσεις των συμφερόντων που γέννησε η κρίση της αστικής οικονομίας και ο αντίκτυπος της γενικής κρίσης του παγκόσμιου καπιταλιστικού συστήματος. Βγαίνει από τις απεγνωσμένες της προσπάθειες να προφυλάξει το πολιτικό και κοινωνικό οικοδόμημα της ταξικής κυριαρχίας από ένα απειλητικό ξέσπασμα των ταξικών αντιθέσεων.

Εκείνο που απασχολεί σήμερα την κατέχουσα τάξη στο σύνολο είναι: ποια η σκοπιμότερη μορφή για την απολυταρχική συγκέντρωση της εξουσίας. Οι κοινοβουλευτικές πολυτέλειες και τα υπολείμματα λαϊκών ελευθεριών έχουν γίνει ασυμβίβαστα με τα συμφέροντα της κυριαρχίας αυτής της τάξης στην Ελλάδα, όπως και σ' όλες τις άλλες καπιταλιστικές χώρες. Καμιά απόλυτα αντίθεση δεν υπάρχει σ' αυτό βασικό προσανατολισμό ανάμεσα στα δύο μεγάλα αστικά κόμματα, διαφορά τους είναι στον τύπο: προεδρική ή στρατιωτική ή αυλική δικτατορία του Κεφαλαίου; Σ' αυτό τα πεδία μεταποπίστηκε σήμερα η οξύτατη σύγκρουση των δύο στρατιωτικοπολιτικών συγκροτημάτων της μπουρζουαζίας».⁶

Οι εξελίξεις δικαίωσαν την εκτίμηση του Πουλιόπουλου. Πολιτικοί, επιχειρηματίες, διανοούμενοι και από τα δυο στρατόπεδα έψαχναν μια λύση που θα εξασφάλιζε «ισχυρό Κράτος» και κοιτούσαν με συμπάθεια τέτοιες απόπειρες στη φασιστική Ιταλία κυρίως, αλλά και στη ναζιστική Γερμανία.

Τον Γενάρη του 1936 έγιναν εκλογές, αλλά κανένα από τα δυο μεγάλα κόμματα δεν κατόρθωσε να εξασφαλίσει την αυτοδυναμία. Ήταν και τα δυο αποδυναμωμένα και σε πορεία αποσάθρωσης.

Έτσι προβάλλει το Παλάτι (και οι στρατηγοί) σαν ο «εγγυητής της τάξης». Ο «άνθρωπός» τους ήταν ο Ι. Μεταξάς. Ο βασιλιάς τον διόρισε -χωρίς να ρωτήσει κανέναν- υπουργό Στρατιωτικών και αντιπρόεδρο στην κυβέρνηση Δεμερτζή. Όταν αυτός πέθανε, ο Μεταξάς έγινε πρωθυπουργός (διατηρώντας το υπουργείο Στρατιωτικών) τον Απρίλη του 1936. Τον διορισμό του ενέκρινε η βουλή στις 27 Απρίλη, με 241 ψήφους υπέρ, ανάμεσά τους και αυτές των Φιλελεύθερων.⁷ Τρεις μέρες αργότερα, η Βουλή με ψήφισμά της διέκοψε τις εργασίες της για πέντε μήνες εξουσιοδοτώντας την κυβέρνηση να εκδίδει νομοθετικά διατάγματα για όλα τα θέματα, με τη σύμφωνη γνώμη μιας κοινοβουλευτικής επιτροπής, η οποία δε λειτουργήσε ποτέ.

Η ομολογία της χρεοκοπίας της αστικής πολιτικής συνολικά ήρθε από τα χείλη ενός βουλευτή του Λαϊκού Κόμματος, του Βάσου Στεφανόπουλου από την Ηλεία, στην ομιλία του στη βουλή στις 29 Απρίλη:

«Εχρεωκοπήσαμεν ως Κοινοβουλευτισμός, εξεπέσαμεν ως Συνέλευσις [...] Και έτι πλέον κ. Βουλευταί. Εχάσαμεν ίσως και τον ψυχικόν σύνδεσμον προς τον λαόν, τον οποίον ενετάλημεν να διακυβερνήσωμεν. Διότι, τι είδους ψυχικός σύνδεσμος είναι δυνατόν να διατηρηθή, όταν ο μεν λαός φωνάζει δεν θέλω να με κυβερνήσει ο Μεταξάς, ημείς δε διαφορούμετες προς την κραγνήν ταύτην του απαντώμεν: Και όμως θα σε κυβερνήσει ο κ. Μεταξάς».⁸

Με άλλα λόγια, όταν οι εργάτες και οι εργάτριες της Θεσσαλονίκης ξεκίνησαν το κύμα των απεργιών από τις αρχές του 1936, βρέθηκαν αντιμέτωποι με μια κυβέρνηση σχεδόν δικτατορική. Το εργατικό κίνημα μπορούσε να γίνει ο πόλος συσπείρωσης όλων των στρωμάτων των χτυπημένων από την κρίση που φώναζαν «δεν θέλω να με κυβερνήσει ο Μεταξάς».

Οι απεργίες απλώνονται

Το «απειλητικό ξέσπασμα των ταξικών αντιθέσεων» δεν ήταν σχήμα λόγου του Πουλιόπουλου. Ήταν πραγματικότητα. Η Θεσσαλονίκη -και η Καβάλα- ήταν κέντρα του οργανωμένου εργατικού κινήματος και της Αριστεράς και πριν τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο ακόμα. Όμως, στα χρόνια εκείνα βλέπουμε το εργατικό κίνημα να δίνει συγχλονιστικές μάχες στα πιο «ήρεμα» μέρη που θεωρούνταν κάστρα των μεγάλων αστικών κομμάτων και η παρουσία της Αριστεράς ήταν περιθωριακή εκλογικά. Τρία παραδείγματα είναι χαρακτηριστικά: Η Καλαμάτα και ευρύτερα η Πελοπόννησος, το Ηράκλειο της Κρήτης και το Σουφλί στον Έβρο.

Τον Μάη του 1934 οι λιμενεργάτες, οι μυλεργάτες και οι φορτοεκφορτωτές στην Καλαμάτα καταβαίνουν σε απεργία ενάντια στις απολύσεις που έφερε η απόφαση των αλευροβιομήχανων να εγκαταστήσουν ένα σιλό (απορροφητήρα). Η αστυνομία και ο στρατός χτύπησαν τους απεργούς, δολοφονώντας οχτώ. Ολόκληρη η πόλη ξεσηκώθηκε, τα καταστήματα έκλεισαν, το θέμα έφτασε να γίνει πρωτοσέλιδο στις εφημερίδες και στη Βουλή. Ο αγώνας έληξε με συμβιβασμό.⁹

Αξίζει να σημειωθεί ότι δεν ήταν κεραυνός εν αιθρία. Είχαν προηγηθεί αιματηρές απεργίες στο λιμάνι το 1932 και το 1933 και στη διάρκεια του ξεσηκωμού του 1934 εκτυλισσόταν μια άλλη απεργία στο εργοστάσιο της Εταιρείας Οίνων και Οινοπνευμάτων που τελικά τσακίστηκε με την πιο σκληρή βία από απεργοσπάστες και μπράβους της εργοδοσίας. Ο διευθύνων σύμβουλος της εταιρείας, ο Επαμεινώνδας Χαρίλαος εξηγήσους στο Εμπορικό Επιμελητήριο Αθηνών ότι «εάν εις όλας τας αναλόγους περιστάσεις ο εργοδοτικός κόσμος ηκολούθει σταθεράν τακτικήν δια την αντιμετώπισιν παρομοίων αναρχικών εκδηλώσεων, αυτάί θα εξέλιπον». Στη συνέχεια περιόδευσε στην δυτική Ευρώπη και μετά την επιστροφή του εξύμνησε την «πειθαρχία» που είχε επιβάλει ο Χίτλερ στην Γερμανία.¹⁰ Ο Χαρίλαος δεν ήταν κάποια περιθωριακή φιγούρα. Ήταν τραπεζίτης, είχε κάνει υπουργός, συμμετείχε στο πρώτο ΔΣ της Αγροτικής Τράπεζας, ήταν συγγενής εξ' αρχιστείας με μια άλλη δυναστεία βιομηχάνων, τους Κανελλόπουλους, και διευθύνων σύμβουλος της Εταιρείας Λιπασμάτων στη Δραπετσώνα.

Ο επικεφαλής της χωροφυλακής που

πυροβόλησε τους εργάτες στην Καλαμάτα ονομαζόταν Παπαευσταθίου. Τον ξανασυναντάμε αρχές Αυγούστου του 1935 στο Ηράκλειο της Κρήτης όταν οι σταφιδεργάτες που δούλευαν σε άθλιες συνθήκες οργανώθηκαν και κατέβηκαν σε απεργία απαιτώντας 8ωρο και συλλογική σύμβαση. Όλοι οι εργάτες της πόλης τους συμπαραστέκονται, τσαγκαράδες, λιμενεργάτες, αρτεργάτες. Όταν η χωροφυλακή άνοιξε πυρ με πολυβόλα, δολοφονώντας 8 εργάτες, η πόλη εξεοργήθη. Η κυβέρνηση έστειλε δυο αντιτορπιλικά και διέταξε τα αεροπλάνα στο αεροδρόμιο του Τατοΐου να είναι έτοιμα να ...βομβαρδίσουν το Ηράκλειο! Τελικά η απεργία νίκησε.

Τον Ιούλη του 1936 η απόλυση 23 εργατριών από το εργοστάσιο επεξεργασίας μεταξιού στο Σουφλί έγινε το σύνθημα για την εξέγερση των μεταξοεργατριών και των μεταξοκαλλιεργητών της πόλης. Είχε προηγηθεί η μαχητική συγκέντρωση της Πρωτομαγιάς με σύνθημα «100 ή θάνατος» (εκατό ήταν η τιμή του κουκουλιού που απαιτούσαν οι μεταξοκαλλιεργητές). Για 20 ώρες οι διαδηλωτές είχαν καταλάβει δημόσια κτίρια και τις πλατείες, οι στρατιώτες αρνήθηκαν να τους χτυπήσουν και οι αρχές είχαν εξαφανιστεί.

Ένα χαρακτηριστικό των παραπάνω - και πολλών άλλων κινητοποιήσεων- είναι ότι η κίνηση των εργατών έγινε ο άξονας συσπείρωσης όλων των εκμεταλλευόμενων και χτυπημένων από την κρίση στρωμάτων. Με τον πιο εντυπωσιακό τρόπο αυτό φάνηκε στην Πελοπόννησο: Ο Αύγουστος του 1935 ήταν ο μήνας της γενικευμένης εξέγερσης των σταφιδοπααραγωγών που ζητούσαν καλύτερες τιμές για το προϊόν τους.¹¹

Κορύφωση

Μια άλλη συνέπεια της κίνησης της εργατικής τάξης από τις αρχές της δεκαετίας του '30 ήταν η πίεση για ενότητα στις ηγεσίες της. Το 1930 υπήρχαν τρεις συνομοσπονδίες: η «επίσημη» ΓΣΕΕ, η «Ενωτική ΓΣΕΕ» που είχε ιδρύσει το 1929 το ΚΚΕ και τα Ανεξάρτητα Συνδικάτα που είχαν συγχροτήσει οι αδύναμες σοσιαλδημοκρατικές ομάδες. Στην πραγματικότητα η πολυδιάσπαση ήταν χειρότερη στο επίπεδο των Εργατικών Κέντρων και των προποβάθμιων σωματείων -στον Πειραιά για παράδειγμα υπήρχαν τέσσερα Εργατικά Κέντρα.

Όταν η εργατική τάξη άρχισε να περνάει όμως στην ανεπίθεση, η πολυδιάσπαση ήταν εμπόδιο. Το 1932 οι τροχιο-

Σουφλί, Ιούλης 1936

δρομικοί στην Αθήνα κατέβηκαν σε απεργία και συγκρότησαν μια ενοπική απεργιακή επιτροπή. Όταν έγινε η σφαγή των απεργών στην Καλαμάτα, η ΓΣΕΕ και η Ενοπική ΓΣΕΕ αναγκάστηκαν να βγάλουν κοινή ανακοίνωση και να υποσχεθούν κοινή γενική απεργία (που δεν πραγματοποιήθηκε).

Οι επαφές για την «συνδικαλιστική ενοποίηση» συνεχίστηκαν το 1935 και το 1936. Οι εργάτες θέλανε ενότητα για να παλέψουν, όμως οι ηγεσίες είχαν μια διαφορετική οπτική, την «υπευθυνότητα». Ο Μάης του 1936 στην Θεσσαλονίκη ήταν ένα τέτοιο παράδειγμα. Στις αρχές του 1936 το απεργιακό κύμα είχε φουντώσει. Υπολογίζεται ότι στους τρεις πρώτους μήνες εκείνης της χρονιάς περίπου 300.000 εργάτες και εργάτριες κατέβηκαν σε απεργίες.¹² Η πιο κοινή αιτία που έσπρωχνε τους εργάτες να απεργήσουν ήταν οι μεγάλες αυξήσεις στο κόστος της ζωής. Ο πληθωρισμός κατέτρωγε τα μεροκάματα και οι εργάτες χρησιμοποιούσαν τη συλλογική τους δύναμη για να επιβάλλουν μεγάλες αυξήσεις στους μισθούς τους, την «τιμηριοποίηση των μεροκάματων».

Στις αρχές του Απριλίου, οι δυο καπνεργατικές συνομοσπονδίες ενοποιήθηκαν σε ένα συνέδριο. Το ίδιο συνέδριο διατύπωσε μια σειρά φλέγοντα αιτήματα σε κυβέρνηση και καπνεμπόρους. Όταν τα αέριζαν, ξεκίνησαν οι ετοιμασίες για απεργία.

Δίπλα στην Εκτελεστική Επιτροπή συγκροτήθηκε μια Απεργιακή Επιτροπή. Ο σκοπός της ήταν να μεταφέρει πιο γρήγορα τις κατευθύνσεις της ηγεσίας στη «βάση», στα καπνομάγαζα. Όμως επειδή αποτελούνταν από εκπροσώπους της βάσης, εν τέλει μεταβίβαζε τις μαχητικές διαθέσεις από τα κάτω προς τα πάνω, προς μια ηγεσία που έμπαινε σε μια μάχη έτοιμη να υποχωρήσει.

Η απεργία ξεκίνησε 29 Απριλίου στη Θεσσαλονίκη. Τις επόμενες μέρες απλώθηκε σε πολλές πόλεις. Και γινόταν όλο και πιο μαχητική, ιδιαίτερα όταν η αστυνομία χτύπησε τις απεργιακές φρουρές έξω από τα καπνομάγαζα. Και επειδή αυτοί που απεργούσαν ήταν οι καπνεργάτες, το «βαρύ πυροβολικό» του εργατικού κινήματος εκείνα τα χρόνια, οι δονήσεις της μάχης προκαλούν απεργίες συμπαράστασης σε εργοστάσια και κλάδους. Οι εργάτριες στην κλωστοϋφαντουργία και νηματουργία για παράδειγμα βγήκαν δυναμικά το Μάη στο πλευρό των καπνεργατών.

Τη δέκατη μέρα της απεργίας, ο Κ. Θέος, επικεφαλής της «Ενοπικής» ΓΣΕΕ και ο Καλομοίρης της ΓΣΕΕ αναλαμβάνουν να βρουν συμβιβαστική λύση με την κυβέρνηση στην Αθήνα. Όμως, ακριβώς την ίδια μέρα, χάνουν προς στιγμή τον έλεγχο. Στη Θεσσαλονίκη η κυβέρνηση χτυπά τους απεργούς καπνεργάτες στην Εγνατία. Όχι μόνο δεν υποχώρησαν, αλλά ενώθηκαν με τη διαδήλωση των απεργών της νηματουργίας -έναν καινούργιο κλάδο που έμπαινε στη μάχη. Την επόμενη μέρα, 9 Μάη, η χωροφυλακή άνοιξε ξανά πυρ, στο ψαχνό και δολοφόνησε 12 εργάτες και εργάτριες.

Η απεργία πλέον έγινε απόλυτη. Η χωροφυλακή κλείστηκε φοβισμένη στα τμήματά της, ύστερα από διαταγή του Ζέπου, του διοικητή του Γ' Σώματος Στρατού. Η Κεντρική Απεργιακή Επιτροπή ήταν η μόνη «αρχή» που υπάκουε ο πληθυσμός της δεύτερης μεγαλύτερης πόλης στην Ελλάδα. Η απεργία από «οικονομική» γίνεται πολιτική: το σύνθημα Κάτω ο Δολοφόνος Μεταξάς! δονεί όλη χώρα.

Όμως, αυτό ακριβώς τον πολιτικό χαρακτήρα φοβήθηκε η ηγεσία του ΚΚΕ. Εκ πρώτης όψεως, αυτό φαίνεται παράξενο. Η ηγεσία του ΚΚΕ, με πρώτο τον

«αρχηγό» Ζαχαριάδη, δήλωνε σε όλους τους τόνους, και σε αποφάσεις των συνεδρίων και της Κεντρικής Επιτροπής, ότι το καθήκον ήταν η απόκρουση του «φασιστικού κινδύνου», της δικτατορίας. Τι μεγαλύτερη ευκαιρία για αυτό, από ένα κίνημα που θα γκρέμιζε την κυβέρνηση του βασιλιά-Μεταξά;

Κι όμως. Στη Θεσσαλονίκη, η Κεντρική Απεργιακή Επιτροπή δέχεται τις διαβεβαιώσεις του Ζέπου ύστερα από μεσολάβηση του βουλευτή του ΚΚΕ Σινάκου και των Φιλελεύθερων βουλευτών Ζάνα και Μαυρογορδάτου. Δεν παίρνει μέτρα κλιμάκωσης και επέκτασης του αγώνα όπως θα ήταν το αίτημα της ανατροπής της κυβέρνησης. Στις 11 Μάη, οι ηγεσίες των συνομοσπονδιών σπεύδουν να κλείσουν την καπνεργατική απεργία. Κηρύσσουν βέβαια μια απεργία στις 13 Μάη ενάντια στις δολοφονίες, αλλά δηλώνουν ότι δεν έχει πολιτικούς σκοπούς!

Το «Σύμφωνο»

Η ηγεσία του ΚΚΕ πορεύτηκε σε αυτή την κορύφωση του κινήματος στους πρώτους μήνες του 1936 με πολύ συγκεκριμένες δεσμεύσεις και επιδιώξεις. Επιδίωκε μια κυβερνητική συνεργασία με το κόμμα των Φιλελεύθερων και ήταν δεσμευμένη (αλλά μόνο αυτή όπως αποδείχτηκε) από ένα μυστικό σύμφωνο που είχε υπογράψει ο κοινοβουλευτικός του εκπρόσωπος, ο Σ. Σκλάβινας με τον Σοφούλη, τον αρχηγό του Φιλελεύθερων. Το «σύμφωνο» ή «πρωτόκολλο» υπογράφηκε, στις 19 Φλεβάρη του 1936.

Επειδή κανένα από τα δυο μεγάλα κόμματα δεν μπορούσε να σχηματίσει κυβέρνηση μετά τις εκλογές του Γενάρη, το ΚΚΕ υιοθέτησε το ρόλο του «ρυθμιστικού παράγοντα». Θα ψήφιζε τον Φιλελεύθερο υποψήφιο για πρόεδρο της Βουλής και την κυβέρνηση που θα σχηματιζόταν κατόπιν, με αντάλλαγμα την υλοποίηση ενός «μίνιμουμ» προγράμματος. Ήταν ένα «ρεαλιστικό» πρόγραμμα, όπως όλα τα κυβερνητικά προγράμματα της ρεφορμιστικής Αριστεράς από τότε μέχρι σήμερα, που όπως δήλωσε μάλιστα αργότερα ο Σοφούλης δεν έλεγε κάτι περισσότερο από ότι το πρόγραμμα του κόμματός του.

Το ΚΚΕ στήριξε την εκλογή Φιλελεύθερου προέδρου στη Βουλή, ο ίδιος ο Σοφούλης κατέλαβε την περίοπτη αυτή θέση στις 6 Μάρτη. Όμως το Φιλελεύθερο Κόμμα δεν υλοποίησε το δικό του κομμάτι της συμφωνίας. Τέσσερις μέρες μετά, στις 11 Μάρτη, ο Σοφούλης έδωσε

ψήφο εμπιστοσύνης στην κυβέρνηση Δεμερτζή που είχε αντιπρόεδρο τον... Μεταξά. Χρειάστηκε να φτάσει η 2 Απρίλη 1936 για να αποκαλύψει ο Σκλάβαινας τη μουσική συμφωνία. Από κει και πέρα το αίτημα που προβάλε το ΚΚΕ ήταν η συγκρότηση «δημοκρατικής κυβέρνησης» βασισμένης στο «σύμφωνο». Ακόμα και τον Ιούνιο, δηλαδή μετά τις μέρες του Μάη, ο Ζαχαριάδης υμνούσε το «Σύμφωνο» ως μια πολύ θετική εμπειρία που δείχνει το δρόμο για να μην έρθει δικτατορία. Όμως, τέτοιες «συμμαχίες» το μόνο που κατάφεραν ήταν να στομώσουν τη δυναμική του εργατικού κινήματος, της μόνης δύναμης που μπορούσε να φράξει το δρόμο στη δικτατορία.

Αυτές οι επιλογές υπάκουαν στην στρατηγική που είχε υιοθετήσει το ΚΚΕ. Τον Γενάρη του 1934 στην 6η Ολομέλεια της Κεντρικής Επιτροπής του αποφάσισε ότι ο ελληνικός καπιταλισμός είναι «ανώριμος» για σοσιαλιστική επανάσταση. Χρειάζοταν ένα ενδιάμεσο στάδιο, που θα απάλλαζε την Ελλάδα από τα «μυσο-φουδαρχικά υπολείμματα» και την «εξάρτηση». Αυτή η στροφή συνέπεσε με την άνοδο της επιρροής του κόμματος. Γι' αυτό από τότε μέχρι πρόσφατα, η κυρίαρχη αντίληψη στην Αριστερά ήταν ότι με έτσι άνοιξε ο δρόμος για να γίνει μαζική δύναμη, με αποκορύφωμα την Αντίσταση. Είναι αλήθεια ότι υπάρχει μια ευθεία γραμμή που ενώνει την στροφή του ΚΚΕ στη δεκαετία του '30 με την Αντίσταση, αλλά αυτή είναι η γραμμή των συμβιβασμών και της ήττας.

Στην ουσία τότε άνοιξε η πύλη για την επιδίωξη συμμαχιών με τα «προοδευτικά», «πατριωτικά» κομμάτια της άρχουσας τάξης. Η στροφή ολοκληρώθηκε όταν το 1935 ολόκληρη η Κομμουνιστική Διεθνής υιοθέτησε την στρατηγική των «πλατιών λαϊκών μετώπων» ενάντια στο φασισμό δηλαδή τη συμμαχία με αστικά κόμματα για συγκρότηση κυβερνήσεων που θα αντιτάσσονταν στην ναζιστική

Γερμανία και τη φασιστική Ιταλία. Υποτίθεται ότι αυτά τα «πλατιά μέτωπα» ήταν συνέχεια της πολιτικής του «ενιαίου μετώπου» που είχε χαράξει στα πρώτα χρόνια της η Κομμουνιστική Διεθνής του Λένιν-Τρότσκι. Όμως, βρίσκονταν στον αντίποδά της: δεν ήταν μια τακτική που στόχο είχε να ενώσει την εργατική τάξη στη δράση και να κερδίσει την πλειοψηφία της στην ανατροπή του καπιταλισμού, αλλά μια πολιτική που υπέτασσε τη δράση των εργατών στις κοινοβουλευτικές μανούβρες με τα αστικά κόμματα.

Η δεκαετία

Στη δεκαετία του '30 αναμετρήθηκαν η επαναστατική ελπίδα διεθνώς. Από τη μια, η βαρβαρότητα του φασισμού και της οικονομικής κρίσης, οι ιμπεριαλιστικοί ανταγωνισμοί που έφεραν πιο κοντά ένα νέο παγκόσμιο πόλεμο. Από την άλλη, οι μεγαλύτερες επαναστατικές εξορμήσεις των εργατών με την εξέγερση του Μάη στην Ελλάδα να είναι μια από αυτές.

Μετά την συντριβή στην Γερμανία το 1933, οι εργάτες στην Αυστρία αντιστάθηκαν με το όπλο στο χέρι στο φασιστικό πραξικόπημα το 1934. Την ίδια χρονιά οι εργάτες στις Αστουρίας στην Ισπανία ξεσηκώθηκαν, ηπτήθηκαν, αλλά ενέπνευσαν το κίνημα που δυο χρόνια μετά θα γεννούσε την Ισπανική Επανάσταση, τον Ιούλιο του 1936. Τον Μάη της ίδιας χρονιάς, η εργατική τάξη στην Γαλλία είχε υποδεχτεί την εκλογική νίκη του Λαϊκού Μετώπου με την μεγαλύτερη γενική απεργία στην ιστορία, που συνοδευόταν με καταλήψεις των εργοστασίων. Οι πρωταγωνιστές του Μάη στην Ελλάδα είχαν συνείδηση αυτών των συνδέσεων: τόσο οι εργάτες που στρέφονταν στα αριστερά, όσο και οι «από πάνω» που ανησυχούσαν, όπως έγραφαν οι εφημερίδες «για την όψιν της ισπανοποιηθείσας Θεσσαλονίκης».¹³

Ο Τρότσκι έγραψε μια μπροσούρα

του το 1931 με τίτλο «Γερμανία, το κλειδί της διεθνούς κατάστασης».¹⁴ Σε αυτή κατηγορούσε την ηγεσία του Κομμουνιστικού Κόμματος της Γερμανίας ότι όλη η πολιτική της στηριζόταν στην ηττοπαθή εκτίμηση πως εξαιτίας της οικονομικής κρίσης και των «συσχετισμών», η νίκη του φασισμού ήταν αναπόφευκτη και οι πραγματικές ευκαιρίες θα ερχόταν μετά τη φθορά του στην εξουσία. Ο Τρότσκι επέμενε πως αυτή η εκτίμηση εκτός από θανάσιμα επικίνδυνη ήταν λάθος. Η κατάσταση είναι «προ-επαναστατική» υποστήριξε, και αυτό που κρινόταν ήταν αν θα γίνει «επαναστατική» ή «αντεπαναστατική».

Δεν υπάρχουν αυτοματισμοί στη μετατροπή μιας κατάστασης σε «επαναστατική» ή «αντεπαναστατική». Το ποιες πολιτικές δυνάμεις καθορίζουν τον τρόπο και την προοπτική με την οποία δίνει η εργατική τάξη τις μάχες της, κρίνει που θα γύρει η ζυγαριά. Η τραγωδία της δεκαετίας του '30 διεθνώς και στην Ελλάδα ήταν η τάξη μας δεν είχε την ηγεσία «που της άξιζε» αλλά ηγεσίες, σοσιαλδημοκρατικές και σταλινικές που δεν πίστευαν στη δύναμή της. n

Λέανδρος Μπόλαρης

Σημειώσεις

1. Περισσότερα στο άρθρο «Η κρίση την προηγούμενη φορά - Ο Βενιζέλος και η 'μάχη της δραχμής', Εργατική Αλληλεγγύη φ 955 (2011) <http://ergatik.gr/article.php?issue=955&id=1488>
2. Βλέπε Λ. Μπόλαρης, «Πώς η προσφυγιά του '22 έχτισε κάστρα της Αριστεράς», Εργατική Αλληλεγγύη νο 1214 (2016), <http://ergatik.gr/article.php?issue=1214&id=13359>
3. Πήρε 58.223 ψήφους και εξέλεξε 10 βουλευτές (14.325 το 1928). Στις εκλογές του Σεπτεμβρίου του 1933 οι ψήφοι του είχαν μια ελαφρά κάμψη (53.000) αλλά δεν έβγαλε κανένα βουλευτή λόγω του πλειοψηφικού εκλογικού συστήματος.
4. Δ. Λιβιεράτος, Κοινωνικοί Αγώνες στην Ελλάδα 1932-1936, εκδόσεις Κομμούνια, σ.σ. 12-123.
5. Mark Mazower, Η Ελλάδα και η Οικονομική Κρίση του Μεσοπολέμου, ΜΙΕΤ 2002, σ.σ. 310, 358-360.
6. Π. Πουλιόπουλος, «Βασιλεία, Δημοκρατία, Κομμουνισμός» Ιούλιος 1935 περιλαμβάνεται στο «Π. Πουλιόπουλος Διαλεχτά Έργα», εκδόσεις Εργατική Πάλη 2013.
7. Κατά ψήφισαν οι 15 βουλευτές του Παλλαϊκού Μετώπου (του ΚΚΕ) και ο Γ. Παπανδρέου.
8. Gunnar Hering, Τα πολιτικά κόμματα στην Ελλάδα 1821-1936, ΜΙΕΤ, Αθήνα, 2008, τ. Β, σ. 1260.
9. Δ. Λιβιεράτος, οπ. σ.σ. 203-206.
10. Mazower, ο.π. σ.σ. 346-347.
11. Για τα γεγονότα του Ηρακλείου, του Σουφλιού και την εξέγερση των σταφιδοπαραγωγών, βλέπε Λιβιεράτος, οπ. σ.σ. 231-233, 295-296 και 235-240 αντίστοιχα.
12. Λ. Μπόλαρης, ΣΕΚΕ -Οι Επαναστατικές Ρίζες της Αριστεράς στην Ελλάδα, Μαρξιστικό Βιβλιοπωλείο 2008, σελ. 156.
13. Λ. Μπόλαρης, ο.π. σ.σ. 188-89.
14. Το μεγαλύτερο τμήμα της περιλαμβάνεται στη συλλογή Λέον Τρότσκι Η Πάλη Ενάντια στο Φασισμό στην Γερμανία, Μαρξιστικό Βιβλιοπωλείο 2002.

Ισπανία, 1936

Μπερλινγκουέρο,
Καρίγιο, Μαρσέ σε
κοινή συνέντευξη
τύπου το 1977

Η κληρονομιά του Ευρωκομμουνισμού

Στην Ελλάδα του 2016 η κυβέρνηση Τσίπρα βασίζεται σε ένα κόμμα που αυτοπροσδιορίζεται ως ριζοσπαστική αριστερά: στην Ιταλία, η κυβέρνηση του Ρέντσι βασίζεται στο Δημοκρατικό Κόμμα, που δεν περιέχει τη λέξη αριστερά ούτε καν στο τίτλο του. Παρολ' αυτά, και οι δύο κυβερνήσεις εφαρμόζουν πιστά την πολιτική της λιτότητας και των μνημονίων, υιοθετούν την Ευρώπη-φρούριο, και είναι σταθεροί σύμμαχοι της χούντας του Σίσι στην Αίγυπτο.

Οι ομοιότητες όμως δεν σταματούν εκεί: ο ΣΥΡΙΖΑ έλκει την καταγωγή του μέσω του Συνασπισμού από το ΚΚΕ Εσωτερικού, ενώ το Δημοκρατικό Κόμμα από το Ιταλικό Κομμουνιστικό Κόμμα. ΚΚΕ Εσωτερικού και ΙΚΚ αποτέλεσαν μέλη του ρεύματος του ευρωκομμουνισμού, που τη δεκαετία του 1970 κυριάρχησε στην ευρωπαϊκή αριστερά, περιλαμβάνοντας τα δύο μεγαλύτερα ΚΚ της Ευρώπης (Ιταλία, Γαλλία), αλλά και κόμματα με μεσαία (Ισπανία) και μικρή επιρροή (Αγγλία, Ελλάδα).

Στο αποκορύφωμα του στα τέλη της δεκαετίας του 1970, ο ευρωκομμουνισ-

Μια παράδοση που αναζήτησε εναλλακτική κοινοβουλευτική στρατηγική απέναντι στο σταλινισμό και τη σοσιαλδημοκρατία κατέληξε σε αδιέξοδο. Ο Κώστας Βλασόπουλος θυμίζει το πώς και γιατί.

μός πρότεινε μια στρατηγική που επιχειρούσε να διαχωριστεί από το σταλινισμό, να συνδυάσει το σοσιαλισμό με τη δημοκρατία και τις ελευθερίες που διεκδικούσαν τα νέα κινήματα για τη γυναικεία και τη σεξουαλική απελευθέρωση, και να οραματιστεί μια Ευρώπη των λαών. Μπορεί τα ευρωκομμουνιστικά κόμματα της δεκαετίας του 1970 να είχαν διαφορετικές τύχες και διαδρομές, αλλά οι ευρωκομμουνιστικές ιδέες εξακολουθούν να ασκούν σημαντική επιρροή σε μεγάλα τμήματα του κινήματος μέχρι και τις μέρες μας. Σε τι βαθμό μπορούν αυτές οι ιδέες να είναι χρήσιμες για τη σημερινή Αριστερά και τι συμπεράσματα μπορούμε να βγάλουμε από την ιστορία του ευρωκομμουνιστικού κινήματος;

Οι ρίζες του ευρωκομμουνισμού

Τα κομμουνιστικά κόμματα δημιουργήθηκαν μετά το 1917 από εργάτες που έσπασαν με τη σοσιαλδημοκρατία στην κατεύθυνση του διεθνισμού και της επαναστατικής ανατροπής του καπιταλισμού. Μετά τη σταλινική αντεπανάσταση στην ΕΣΣΔ στα τέλη της δεκαετίας του 1920 όμως, μέσα από μια σειρά από σκληρές μάχες τα ΚΚ εγκατέλειψαν τον επαναστατικό προσανατολισμό. Η επισφράγιση αυτής της στροφής ήταν η τακτική των λαϊκών μετώπων τη δεκαετία του 1930, με την οποία τα ΚΚ δεν χρησιμοποίησαν την βαθειά κρίση του καπιταλισμού ως μοχλό για την επαναστατική ανατροπή του, αλλά προσανατολίστηκαν σε μια στρατηγική συνεργασιών

με τα «προοδευτικά» τμήματα της αστικής τάξης στην κατεύθυνση της «υπεράσπισης της δημοκρατίας» από το φασισμό. Η πολιτική αυτή συνεχίστηκε στη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, όπου τα ΚΚ προσπάθησαν να επιβάλουν στα μαζικά κινήματα της Αντίστασης την κατεύθυνση όχι της επανάστασης, αλλά αυτής της συμμετοχής στις μεταπολεμικές κυβερνήσεις, όπως π.χ. στη Γαλλία και την Ιταλία.

Αφού όμως έβγαλαν τα κάστανά από τη φωτιά εξασφαλίζοντας την «ομαλή» διάλυση των κινήματων της αντίστασης, η όξυνση του Ψυχρού Πολέμου σήμανε το 1947 την εκδίωξη των ΚΚ από τις κυβερνήσεις της Γαλλίας και της Ιταλίας. Στο εξής, και για τις επόμενες τρεις δεκαετίες, η αποτροπή της συμμετοχής των ΚΚ στην κυβέρνηση ήταν ο ακρογωνιαίος λίθος των δυτικοευρωπαϊκών πολιτικών συστημάτων. Παρά την απεμπόληση του αρχικού επαναστατικού προσανατολισμού τους, τα ΚΚ είχαν εκ των πραγμάτων βρεθεί εκτός κυβερνητικών παιχνιδιού· ταυτόχρονα, ο διαχωρισμός του κόσμου σε δύο αντίπαλα στρατόπεδα σήμαινε ότι οποιαδήποτε ριζική αλλαγή έμοιαζε να μετατίθεται στη σφαίρα της Δευτέρας Παρουσίας.

Αυτή η κατάσταση άλλαξε ριζικά με τα δραματικά γεγονότα του 1968 σε Δύση και Ανατολή. Ο Μάης του 1968 σηματοδότησε την επιστροφή της επαναστατικής προοπτικής και τη μαζική ριζοσπαστικοποίηση της εργατικής τάξης και της νεολαίας. Τη Γαλλία του 1968 ακολούθησαν το καντό φθινόπωρο του 1969 στην Ιταλία, το Πολυτεχνείο του 1973 στην Ελλάδα, η επανάσταση των γαρυφάλλων στην Πορτογαλία το 1974, τα μαζικά κινήματα της μεταπολίτευσης μετά την πτώση των δικτατοριών σε Ελλάδα, Πορτογαλία και Ισπανία το 1974-76.

Ο δεύτερος παράγοντας ήταν η Άνοιξη της Πράγας στην Τσεχοσλοβακία, και η σοβιετική εισβολή για την καταστολή της εξέγερσης του κολοκίρι του 1968. Η λάμψη του σταλινισμού είχε πια ξεθωριάσει, και όλα τα δυτικοευρωπαϊκά ΚΚ αναγκάστηκαν να κριτικάρουν για πρώτη φορά ανοιχτά τη σοβιετική πολιτική. Για τα εκατομμύρια των εργατών και της νεολαίας που στρέφονταν στα αριστερά η Σοβιετική Ένωση δε φάνταζε πια ως σοσιαλιστικός παράδεισος: αυτό άνοιγε για πρώτη φορά μετά από δεκαετίες τη συζήτηση για το τι είδους σοσιαλισμό παλεύουμε.

Ο τρίτος παράγοντας ήταν η επιστροφή της οικονομικής κρίσης στην καρδιά του καπιταλισμού. Η ιλλυγιώδης μεταπο-

λεμική οικονομική ανάπτυξη του 1950 και του 1960 έλαβε τέλος με την πετρελαιοκή κρίση του 1973. Αν για δεκαετίες έμοιαζε ότι ο καπιταλισμός είχε πια ξεπεράσει τις κρίσεις του και το διαρκές μέγαλωμα της πύας σήμαινε δουλειά και ευημερία για όλους, η μαζική επανεμφάνιση του πληθωρισμού, της ανεργίας και των περικοπών, μαζί με δραματικά γεγονότα όπως η προσφυγή στο ΔΝΤ μεγάλων κρατών όπως η Αγγλία, έφερε ξανά στο προσκήνιο τα ερωτήματα της δεκαετίας του 1930 για το πως πρέπει να απαντήσει η Αριστερά στην κρίση.

Όταν τα ΚΚ μετατράπηκαν σε σταλινικά κόμματα στα τέλη της δεκαετίας του 1920, οι επαναστάτες στα αριστερά τους ήταν αμελητέα ποσότητα. Ο Μάης είχε σαν αποτέλεσμα την εμφάνιση μαζικών επαναστατικών οργανώσεων για πρώτη φορά στα αριστερά των ΚΚ. Αυτό είχε κομβική σημασία για τη δημιουργία του ρεύματος του ευρωκομμουνισμού. Τα ΚΚ μπορεί να είχαν εγκαταλείψει από το 1930 την επαναστατική στρατηγική, αλλά τα καταστατικά τους διατηρούσαν αναλόγιες τις αναφορές στην επανάσταση και τη δικτατορία του προλεταριάτου. Για όσο καιρό η συμμετοχή στην κυβέρνηση ή η επανάσταση φάνταζαν μακρινά πράγματα, μπορούσαν να διατηρούν τις τυπικές αναφορές στην επανάσταση, ενώ στην πράξη η πολιτική τους ήταν τελείως διαφορετική.

Η επανεμφάνιση όμως της επανάστασης στην ημερήσια διάταξη και η δημιουργία μιας μαζικής επαναστατικής αριστεράς μετά το Μάη σήμαινε μια τεράστια διπλή πίεση πάνω στα ΚΚ. Σε όλες τις εκρήξεις από το 1968 και μετά τα ΚΚ βρέθηκαν σταθερά αντίθετα με την επαναστατική ανατροπή και έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στην ήττα των επαναστάσεων.¹ Από τη μία επιδίωκαν να πείσουν τις άρχουσες τάξεις ότι δεν είχαν καμία σχέση με τους «τυχοδιωκτισμούς των αριστερών», και από την άλλη προσπαθούσαν να χρησιμοποιήσουν τα νέα μαζικά κινήματα για να βγουν από την ψυχοπολεμική τους απομόνωση, να μεγαλώσουν την επιρροή τους και να διεκδικήσουν μερίδιο εξουσίας. Από την άλλη, ο ευρωκομμουνισμός αντανάκλουσε τις αναζητήσεις μιας ριζοσπαστικοποιημένης γενιάς, που απέριπτε το σταλινισμό και τη σοσιαλδημοκρατία, και αναζητούσε ένα νέο, εναλλακτικό δρόμο για το σοσιαλισμό. Οι αναζητήσεις για τις γενιές που ριζοσπαστικοποιούνταν δεν θα μπορούσαν παρά να επηρεάζονται από τις ιδέες και τις οργανώσεις της επαναστατικής αριστεράς.

Αυτή η διπλή πίεση σήμαινε ταυτόχρονα άνοιγμα στα κινήματα και τη ριζοσπαστικοποίηση, και από την άλλη την προσπάθεια να τα καναλιζάρουν στον κοινοβουλευτικό δρόμο της μεταρρύθμισης. Αυτός είναι και ο λόγος που μπορούμε συνοπτικά να διακρίνουμε μεταξύ «δεξιού» και «αριστερού» ευρωκομμουνισμού. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι αυτό του ΚΚΕ Εσωτερικού. Η πολιτική της ηγεσίας του ήταν δεξιάτερο του ΚΚΕ και του ΠΑΣΟΚ, ζητώντας για παράδειγμα το 1976 την παραμονή της κυβέρνησης Καραμανλή στην εξουσία, με το επιχείρημα ότι δεν υπήρχε «άλλη εναλλακτική».² Από την άλλη, οι Ρηγάδες, η νεολαία του κόμματος, υιοθετούσαν θέσεις που συχνά τους έφεραν κοντά στην επαναστατική αριστερά της εποχής. Παρά όμως τις υπαρκτές διαφορές, οι ευρωκομμουνιστές μοιράζονταν μια μήτρα ιδεών που ήταν βαθιά προβληματικές και οδηγούσαν σε ανυπέριθλητα αδιέξοδα.

Οι ιδέες του ευρωκομμουνισμού

Πυρήνας του ευρωκομμουνισμού ήταν η ανοιχτή παραδοχή της εγκατάλειψης της επαναστατικής προοπτικής και η αποδοχή του ρεφορμισμού ως στρατηγικής για την σταδιακή μεταρρύθμιση του καπιταλισμού. Αυτή η επιλογή εκφραζόταν μέσα από την ευρωκομμουνιστική κριτική του σταλινισμού. Για δεκαετίες φαινόταν αυτονόητο στους περισσότερους αγωνιστές της αριστεράς ότι ο σοσιαλισμός ήταν ταυτόσημος με τη Σοβιετική Ένωση και το σταλινικό μοντέλο της μονοκομματικής γραφειοκρατίας. Η σοβιετική καταστολή της Άνοιξης της Πράγας διέλυσε τις ανταπάτες σε μεγάλες μάζες αγωνιστών για τα σταλινικά καθεστώτα. Ποιά μπορούσε όμως να ήταν η εναλλακτική για όσους πάλευαν για μια σοσιαλιστική κοινωνία; Για τις ηγεσίες των ευρωκομμουνιστικών ΚΚ η ελπίδα ήταν οι μεταρρυθμιστές γραφειοκράτες τύπου Ντούμπτσεκ, όχι οι μάζες των εξεγερμένων εργατών και νεολαίων που προσπαθούσαν να δημιουργήσουν μορφές εργατικής δημοκρατίας από τα κάτω. Αυτό εξηγεί και γιατί τη δεκαετία του 1980 οι ευρωκομμουνιστές υπήρξαν ένθερμοι υποστηρικτές του Γκορμπατσώφ, βλέποντας την προοπτική στο συνδυασμό γραφειοκρατίας και αγοράς της Περεστρόικα, αντί για τις απεργίες και τις διεκδικήσεις της εργατικής τάξης. Για τα ευρωκομμουνιστικά ΚΚ η απόρριψη του

σταλινισμού σήμαινε και την απόρριψη της επαναστατικής στρατηγικής. Όπως έλεγε ο ευρωκομμουνιστής διανοούμενος Νίκος Πουλαντζάς, «ο σοσιαλισμός ή θα είναι δημοκρατικός ή δεν θα υπάρξει». Με αυτό εννοούσε ότι ο σοσιαλισμός θα μπορούσε να έρθει μόνο μέσα από τις εκλογές σε κοινοβουλευτική δημοκρατία: η επανάσταση οδηγεί μαθηματικά στα γκούλαγκ. Γι' αυτό το σκοπό η Αριστερά πρέπει να κερδίσει την ιδεολογική ηγεμονία, χιτίζοντας συμμαχίες με άλλα κομμάτια προκειμένου να κερδίσει την πλειοψηφία.³

Για να δικαιολογήσουν την εγκατάλειψη της επαναστατικής προοπτικής, ευρωκομμουνιστές διανοούμενοι όπως ο Πουλαντζάς προσπάθησαν να επικαλεστούν το έργο του Ιταλού επαναστάτη Αντόνιο Γκράμσι.⁴ Σύμφωνα με την επιλεκτική αυτή ανάγνωση του Γκράμσι, η επανάσταση ήταν μια εφικτή στρατηγική στη Ρωσία του 1917, διότι ο τσαρικός απολυταρχισμός δεν άφηνε άλλα περιθώρια πολιτικής αλλαγής. Στη Δυτική Ευρώπη αντίθετα, η ανάπτυξη μιας πολύμορφης κοινωνίας των πολιτών σήμαινε ότι το κράτος δεν ήταν απλά ένας μονολιθικός μηχανισμός που εξέφραζε αποκλειστικά τα συμφέροντα της άρχουσας τάξης, αλλά αντίθετα ένα πεδίο συγκρούσεων ταξικών συμφερόντων. Το κράτος δεν ήταν πια μόνο κατασταλτικοί μηχανισμοί, όπως ο στρατός και η αστυνομία, έλεγαν οι ευρωκομμουνιστές: δείτε για παράδειγμα το κράτος πρόνοιας που προέκυψε στη μεταπολεμική Ευρώπη. Κρατικοί θεσμοί όπως τα σχολεία, τα νοσοκομεία, το ΙΚΑ, η τοπική αυτοδιοίκηση εκφράζουν μια ισορροπία δυνάμεων ανάμεσα στην αστική και την εργατική τάξη. Επομένως, μια αριστερή κυβέρνηση μπορεί να παρέμβει σε αυτό το πεδίο ταξικών συγκρούσεων, και σε συνεργασία και υποστήριξη από τα κινήματα, να αλλάξει σταδιακά τους συσχετισμούς προς όφελος της εργατικής τάξης.⁵

Η ευρωκομμουνιστική στρατηγική πρότεινε ένα συνδυασμό ανάμεσα στο πεδίο της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας, που εκπροσωπούσαν από τα ΚΚ, και στο πεδίο της άμεσης δημοκρατίας των πολύπλευρων κινήματων, όπως τα κινήματα

για τη γυναικεία απελευθέρωση, τα δικαιώματα των ομοφυλόφιλων και το περιβάλλον, που ήρθαν στο προσκήνιο μετά το Μάη του 68. Ήταν σαφώς ένα μεγάλο βήμα μπροστά σε σχέση με τη σταλινική παράδοση, που θεωρούσε π.χ. τους ομοφυλόφιλους δείγματα της αστικής παρακμής. Αλλά η ηγεσία των ΚΚ χρησιμοποιούσε αυτό το άνοιγμα στα κινήματα για να δικαιολογήσει ταυτόχρονα την απόρριψη της εργατικής τάξης ως της δύναμης που μπορεί να ανατρέψει τον καπιταλισμό. Για τους ευρωκομμουνιστές η κεντρικότητα της εργατικής τάξης είχε αντικατασταθεί από μια πλειάδα κινήματων, που το καθένα διεκδικεί τα δικά του ξεχωριστά αιτήματα: οι εργάτες απλά διεκδικούν αυξήσεις και οι γυναίκες το δικαίωμα στην έκτρωση. Έτσι όμως χανόταν η μαρξιστική ανάλυση ότι ο καπιταλισμός παράγει εκμετάλλευση και καταπίεση σε διάφορες μορφές, και ότι εργατική τάξη, που περιλαμβάνει άντρες και γυναίκες, ετεροφυλόφιλους και ομοφυλόφιλους, λευκούς και μαύρους, είναι η δύναμη που μπορεί να ανατρέψει τον καπιταλισμό και να σταματήσει την καταπίεση. Αντί της πάλης ενάντια στον καπιταλισμό, οι ευρωκομμουνιστές πρότειναν ότι ένας συνδυασμός άμεσης δημοκρατίας των κινήματων και έμμεσης κοινοβουλευτικής δημοκρατίας θα επέτρεπε σε μια αριστερή κυβέρνηση να παρέμβει σταδιακά και να μετασχηματίσει το πεδίο ταξικών αντιπαράθεσεων του κράτους προς όφελος των καταπιεσμένων.⁶

Χειραψία Μπερλιγκουέρ - Αντρέολι

Τέλος, η επιστροφή της οικονομικής κρίσης από το 1973 και μετά και η σταδιακή αποστασιοποίηση των δυτικοευρωπαϊκών ΚΚ από τη Σοβιετική Ένωση οδήγησε στον επαναπροσδιορισμό της πολιτικής τους απέναντι στην Ευρώπη. Αν στην κρίση της δεκαετίας του 1930 τα ΚΚ αναφέρονταν έστω και λεκτικά στην ανατροπή του καπιταλισμού, στην κρίση της δεκαετίας του 1970 η προοπτική των ευρωκομμουνιστικών ΚΚ ήταν πια ξεκάθαρα αυτή της μεταρρύθμισης. Οι ευρωκομμουνιστές υποστήριζαν ότι στην εποχή της παγκοσμιοποίησης οι λύσεις δεν θα μπορούσαν να βρεθούν στα στενά όρια του έθνους-κράτους, αλλά σε ευρύτερες περιφερειακές ομαδοποιήσεις. Η ανεργία και ο πληθωρισμός δεν ήταν αποτελέσματα της κρίσης του καπιταλισμού, αλλά προβλήματα που μπορούσαν να λυθούν με ένα νέο μοντέλο ανάπτυξης. Η λύση δεν ήταν οι «εργατίστικες» απεργίες και η ανατροπή του καπιταλισμού, αλλά ένας βελτιωμένος καταμερισμός εργασίας στα πλαίσια μιας μεγάλης οικονομικής περιφέρειας όπως η ΕΟΚ. Η λύση θα ερχόταν μέσα από τον εκδημοκρατισμό της ΕΟΚ, που μπορεί να είχε ξεκινήσει ως μορφή καπιταλιστικής ολοκλήρωσης, αλλά θα μπορούσε να μετατραπεί σε Ευρώπη των λαών. Ιδιαίτερα σε χώρες όπως η Ελλάδα και η Ισπανία, που μόλις είχαν βγει από δικτατορίες, η ευρωπαϊκή συμμετοχή μπορούσε να εγγυηθεί τη δημοκρατία και την εγκατάλειψη δικτατορικών λύσεων. Οι ευρωκομμουνιστές έκαναν τον «αριστερό ευρωπαϊσμό» κομβικό σημείο της πολιτικής τους.

Διεθνισμός δεν ήταν πια η αλληλεγγύη των εργατών, αλλά η προοδευτική μεταρρύθμιση των ευρωπαϊκών θεσμών.

Η πολιτική των ευρωκομμουνιστικών κομμάτων

Οι ιδέες αυτές καθόρισαν την πολιτική των ευρωκομμουνιστικών κομμάτων από τη δεκαετία του 1970 και εξής. Στη Γαλλία, η πρώτη εκδήλωση της ευρωκομμουνιστικής στρατηγικής ήταν η υπογραφή το 1972 του Κοινού Προγράμματος του ΚΚΓ και του Σοσιαλιστικού Κόμματος. Έχοντας ενισχυθεί από τη ριζοσπαστικοποίηση του Μάη και αντιμετωπιζο-

ντας από θέση ισχύος ένα διαλυμένο ΣΚ που προσπαθούσε να ανασυγκροτηθεί, το ΚΚΓ επιχειρούσε τη δημιουργία ενός συνασπισμού που θα του επέτρεπε την κατάκτηση της κυβερνητικής εξουσίας. Το αποτέλεσμα ήταν το αντίθετο απ' αυτό που περίμενε. Η διατύπωση ενός μετριοπαθούς προγράμματος σε συμμαχία με τους Σοσιαλιστές δεν οδήγησε στην κυριαρχία του ΚΚΓ, αλλά στη μαζικοποίηση των Σοσιαλιστών, που φάνταζαν ως πιο ρεαλιστικός παίκτης εξουσίας. Η κατάληξη ήταν η συντριπτική νίκη των Σοσιαλιστών του Μιτεράν στις εκλογές του 1981, με τη συμμετοχή του ΚΚΓ ως ελάσσονος κυβερνητικού εταίρου με τέσσερις υπουργούς. Το ΚΚΓ αδυνατούσε να επηρεάσει τις κυβερνητικές αποφάσεις, και αναγκάστηκε τελικά να αποχωρήσει από την κυβέρνηση το 1984 σε στυμμένη λεμονόκουπα.

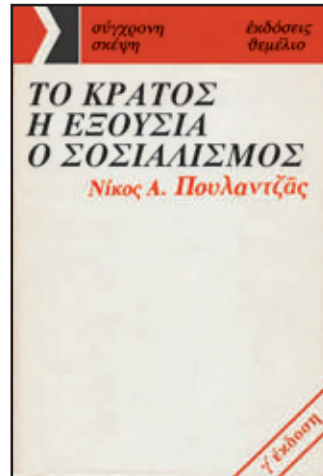
Στην Ιταλία η ευρωκομμουνιστική στρατηγική ήρθε καθαρά στο προσκήνιο το 1973, με τη διατύπωση από τον Ενρίκο Μπερλινγκουέρ, χαρακτηριστικό γρομπατέα του ΙΚΚ, της περίφημης θεωρίας του «ιστορικού συμβιβασμού». Η ανατροπή από τον Πινοσέτ της εκλεγμένης αριστερής κυβέρνησης του Αλιέντε στη Χιλή σηματοδοτούσε, σύμφωνα με τον Μπερλινγκουέρ, την ανάγκη αλλαγής στρατηγικής. Το μάθημα της Χιλής ήταν ότι οι κομμουνιστές στις κοινοβουλευτικές δημοκρατίες δε θα μπορούσαν να κυβερνήσουν χωρίς ευρύτερες συναινέσεις με μετριοπαθείς δυνάμεις: η αποφυγή τέτοιων συναινέσεων είχε οδηγήσει στην ανατροπή του Αλιέντε. Η πρόταση του ΙΚΚ ήταν λοιπόν ένας ιστορικός συμβιβασμός με τη Χριστιανοδημοκρατία, που κυβερνούσε την Ιταλία από το 1947· το ΙΚΚ θα συνεργαζόταν κυβερνητικά με τις «υγιείς δυνάμεις» της Χριστιανοδημοκρατίας, με κατεύθυνση τον προοδευτικό εκσυγχρονισμό της χώρας.

Η προοπτική αυτή έγινε πραγματικότητα μετά τις εκλογές του 1976, όταν το ΙΚΚ πήρε 34% και ο σχηματισμός κυβέρνησης χωρίς την υποστήριξη του κατέστη αδύνατος. Τυπικά, το ΙΚΚ δεν συμμετείχε με υπουργούς του στην κυβέρνηση, αλλά πρακτικά συγκυβερνούσε. Πρόεδρος της Βουλής εκλέχτηκε ο αριστερός ευρωκομμουνιστής Πιέτρο Ινγκράο, ενώ το κυβερνητικό πρόγραμμα καθοριζόταν από τις κοινές συσκέψεις των κομματικών επιτελείων της Χριστιανοδημοκρατίας και του ΙΚΚ. Στα πλαίσια αυτής της «άτυπης συγκυ-

βέρνησης» και της ιταλικής προσφυγής στο ΔΝΤ, τα συνδικάτα που ελέγχονταν από το ΙΚΚ καλούσαν στην αποδοχή της λιτότητας ως αναγκαίας θυσίας για το εθνικό καλό.⁷ Μετά τη διάλυση της «άτυπης συγκυβέρνησης» λόγω της εκτέλεσης του Χριστιανοδημοκράτη Άλντο Μόρο από τις Ερυθρές Ταξιαρχίες το 1978, ακολούθησε η καθοριστική ήττα της μεγάλης απεργίας στη FIAT το 1980, που σηματοδότησε την αρχή μιας δραματικής οπισθοχώρησης για το ιταλικό εργατικό κίνημα. Ο ιστορικός συμβιβασμός είχε στρώσει το δρόμο ώστε τα αφεντικά να αρχίσουν να παίρνουν πίσω ό,τι είχαν αιματηρά κερδίσει οι εργάτες τις δεκαετίες του 1960 και 1970.

Στην Ισπανία, ο θάνατος του Φράνκο το 1976 πυροδότησε την ισπανική μεταπολίτευση. Το ΚΚ Ισπανίας είχε δρομολογήσει τη δική του ευρωκομμουνιστική παραλλαγή στη διάρκεια ήδη της δικτατορίας. Αυτή προέβλεπε τη συμμαχία ακόμα και με ευρεία τμήματα της άρχουσας τάξης στην κατεύθυνση της επιστροφής στη δημοκρατία. Το 1972 το ΚΚΙ δήλωνε ότι «η ΕΟΚ είναι μια μη αναστρέψιμη πραγματικότητα, και το ΚΚΙ θα συνεργαστεί με την ισπανική αστική τάξη για τη σύνδεση της χώρας με την ΕΟΚ και την εγκαθίδρυση δημοκρατικού καθεστώτος».⁸ Η κατάληξη αυτής της στρατηγικής ήταν οι συμφωνίες της Μονκλόα το 1977, όπου το ΚΚΙ μαζί με τους σοσιαλιστές και τα συνδικάτα έβαλαν την υπογραφή τους ότι η ισπανική μεταπολίτευση θα έμενε στα όρια της αστικής νομιμότητας, και οι εργάτες θα μείωναν τις προσδοκίες τους σε «λογικά πλαίσια» προς όφελος της εθνικής συμφιλίωσης και του εθνικού συμφέροντος.

Στην Ελλάδα το ΚΚΕ Εσωτερικού προήλθε από τη διάσπαση του ΚΚΕ το 1968, λόγω των συγκρούσεων για τις ευθύνες για τη Χούντα και τη στάση απέναντι στη σοβιετική εισβολή στην Τσεχοσλοβακία. Το ΚΚΕ Εσωτερικού υιοθέτησε μια τόσο δεξιά πολιτική, που υπερφαλαγγίστηκε τόσο από το ΚΚΕ όσο και το ΠΑΣΟΚ· ήταν το μόνο αριστερό κόμμα που συντάχτηκε με τον Καραμανλή υπέρ της ένταξης της Ελλάδας

στην ΕΟΚ το 1979.⁹ Η πορεία αυτή το οδήγησε το 1986 να καταργήσει και τυπικά την αναφορά του στην κομμουνιστική παράδοση, μετασηματιζόμενο στην Ελληνική Αριστερά (ΕΑΡ). Ταυτόχρονα όμως το ίδιο το ΚΚΕ προσχωρούσε στην ευρωκομμουνιστική στρατηγική, με τη δημιουργία το 1988 του ενιαίου Συνασπισμού, που συμπεριελάμβανε ΚΚΕ και ΕΑΡ. Απέναντι στη βαθεία κρίση του ΠΑΣΟΚ λόγω των σκανδάλων και της λιτότητας, η επιλογή του ενιαίου Συνασπισμού ήταν να αποστασιοποιηθεί από «τα γιουρούσια της πρωτοπορίας» και να «προστατεύσει τους θεσμούς» μέσω της συγκυβέρνησης με το Μητσόακη το 1989. Το αποτέλεσμα ήταν μια διπλή διάσπαση. Αντιδρώντας στη συγκυβέρνηση με τη δεξιά, το σύνολο της ΚΝΕ αποχώρησε για να προσχωρήσει στην επαναστατική αριστερά δημιουργώντας το ΝΑΡ. Από την άλλη, όταν το ΚΚΕ αποχώρησε από τον ενιαίο Συνασπισμό το 1991, τα μισά μέλη του παρέμειναν στο Συνασπισμό, αποδεχόμενα την ευρωκομμουνιστική στρατηγική.

Τα όρια του ευρωκομμουνισμού

Η αποτυχία αυτής της στρατηγικής οδήγησε τα ευρωκομμουνιστικά κόμματα όλο και δεξιότερα από τα τέλη της δεκαετίας του 1980. Στη Γαλλία και την Ισπανία τα ΚΚ θα διατηρήσουν την ευρωκομμουνιστική τους κληρονομιά, παραμένοντας ελάσσονες κυβερνητικοί εταίροι της σοσιαλδημοκρατίας όποτε

τους δινόταν η ευκαιρία, όπως με τις κυβερνήσεις της «πληθυντικής αριστεράς» του Ζοσπέν στη Γαλλία μεταξύ 1997-2002. Στην Ιταλία το ΙΚΚ θα αποφασίσει το 1991 να μετασχηματιστεί στο Δημοκρατικό Κόμμα της Αριστεράς και να γίνει ένα καθαρά σοσιαλδημοκρατικό κόμμα. Μοιάζει ειρωνεία της ιστορίας, αλλά η πιο ξεκάθαρη εφαρμογή της ευρωκομμουνιστικής στρατηγικής και των αδιεξόδων της δεν πραγματοποιήθηκε τη δεκαετία του 1970 από τα μεγάλα ΚΚ της Ιταλίας ή της Γαλλίας, αλλά το 2015 από τον απόγονο του μικρότερου ευρωκομμουνιστικού ΚΚ, του ΚΚΕ Εσωτερικού. Η καχεκτική δεξιόστροφη πορεία του Συνασπισμού τη δεκαετία του 1990 θα αλλάξει από τη στιγμή που θα στραφεί προς το κίνημα του Σηάτλ και της Γένοβα και θα επαναπροσδιοριστεί ως ριζοσπαστική αριστερά. Η κατάρρευση των παραδοσιακών κομμάτων μέσα από την αντίσταση στα μνημόνια μετά το 2010 επέτρεψε στον ΣΥΡΙΖΑ να έρθει στην εξουσία στη βάση μιας κλασικής ευρωκομμουνιστικής πρότασης: η κατάληξη είναι γνωστή.

Όπως δείξαμε παραπάνω, η στρατηγική του ευρωκομμουνισμού δεν αντανακλούσε μόνο την προσπάθεια των ηγεσιών των ΚΚ να μπουν στην κυβέρνηση, αλλά και τις αγωνίες εκατομμυρίων εργατών και νεολαίων, που αναζητούσαν ένα δρόμο για το σοσιαλισμό πέρα από το σταλινισμό και τη σοσιαλδημοκρατία. Η δεξιόστροφη πορεία των ευρωκομμουνιστικών ΚΚ δεν έγινε πουθενά χωρίς τεράστιες μάχες και σπασίματα προς τα αριστερά.

Στην Ιταλία ο ιστορικός συμβιβασμός του ΙΚΚ συνάντησε έντονη κριτική από το ευρείας επιρροής περιοδικό Π Manifesto, και ένα σημαντικό μέρος του κοινού του έσπασε από το ΙΚΚ προς τα

αριστερά. Στην Ελλάδα η δεξιά πορεία του ΚΚΕ Εσωτερικού οδήγησε το 1978 στην αποχώρηση μεγάλου τμήματος της νεολαίας του, που ως Β' Πανελλαδική στράφηκε προς την επαναστατική αριστερά. Ο σοσιαλδημοκρατικός μετασχηματισμός του ΙΚΚ το 1991 οδήγησε στη δημιουργία της Κομμουνιστικής Επανάστασης, που έπαιξε καθοριστικό ρόλο στο κίνημα της Γένοβα το 2001. Μετά την υπογραφή του τρίτου μνημονίου από τον ΣΥΡΙΖΑ, χιλιάδες μέλη του αποχώρησαν από τα αριστερά. Σε όλες τις περιπτώσεις, η παρουσία επαναστατικών οργανώσεων στα αριστερά των ευρωκομμουνιστικών ΚΚ έπαιξε καθοριστικό ρόλο, ενώ ταυτόχρονα το ακροατήριο των επαναστατών μεγάλωσε δραματικά μέσα από τέτοιες αριστερόστροφες ανταρσίες.

Για τους αγωνιστές που ψάχνουν εναλλακτικές, το ξεκαθάρισμα για τα αδιέξοδα της ευρωκομμουνιστικής στρατηγικής αποκτά κομβική σημασία. Η αντίληψη ότι ο σοσιαλισμός χωρίς δημοκρατία είναι αδύνατος είναι σωστή. Η μόνη όμως πραγματική δημοκρατία που μπορεί να εξασφαλίσει τα συμφέροντα των καταπιεσμένων είναι η δημοκρατία από τα κάτω, των απεργιακών συνελεύσεων και των πλατειών. Το αστικό κράτος δεν είναι ένα διαφορετικό επίπεδο δημοκρατικής διαπάλης, ένα ουδέτερο πεδίο αντιθέσεων που αριστεροί υπουργοί θα διαχειριστούν προς όφελος των εργατών, αλλά ο εγγυητής των συμφερόντων των καπιταλιστών, που οι εργάτες θα χρειαστεί να τσακίσουν και να αντικαταστήσουν με τη δική τους εργατική εξουσία.

Το αγκάλισμα των πολύπλευρων κινήματων από την ευρωκομμουνιστική Αριστερά μετά το 68 ήταν αναμφίβολα σωστό. Χωρίς την κεντρικότητα της ερ-

γατικής αντίστασης όμως κανένα κίνημα δε μπορεί να πετύχει νίκες, όσο προοδευτικοί και αν είναι οι υπουργοί. Η διαπίστωση ότι η κρίση του καπιταλισμού είναι διεθνής είναι αναμφισβήτητη. Αλλά η ΕΕ δεν είναι το σπίτι των λαών που εγγυάται τη δημοκρατία και τα δικαιώματα, αλλά μια λυκοσυμμαχία μικρών και μεγάλων καπιταλιστών που περιφρονεί τη δημοκρατία, επιβάλλει τη λιτότητα και δολοφονεί μαζικά με την πολιτική της Ευρώπης-φρούριο. Η υπέρβαση της κρίσης του διεθνοποιημένου καπιταλισμού δεν περνά μέσα από τη μεταρρύθμιση των θεσμών της ΕΕ, αλλά μέσα από το χτίσιμο ενός διεθνιστικού αντικαπιταλιστικού κινήματος.

Η επιλογή ενός κοινοβουλευτικού δρόμου προς το σοσιαλισμό, ακόμα και όταν βαφτίζεται με τα πιο ριζοσπαστικά χρώματα, έχει παντού την ίδια κατάληξη. Η αναζήτηση «ρεαλιστικών» συμβιβασμών με τα «υγιή» και «πεφωτισμένα» κομμάτια της αστικής τάξης στα πλαίσια των θεσμών δεν οδηγεί στην προοδευτική αλλαγή των συσχετισμών, αλλά στην πιο γρήγορη και ξεδιάντροπη προσαρμογή, όπως δείχνει η περίπτωση του ΣΥΡΙΖΑ. Όπως έλεγε ο Γκράμσι, οι ρεφορμιστές είναι σαν εκείνους τους κάστορες, που προκειμένου να γλυτώσουν τη ζωή τους από τους κυνηγούς που θέλουν να αποσπάσουν τούς όρχεις τους για την παραγωγή φαρμάκων, καταλήγουν να αυτοευνουχίζονται.¹⁰ Για τους αγωνιστές της γενιάς του Μάη, αλλά και της γενιάς των μνημονίων, η μόνη ρεαλιστική εναλλακτική που δεν καταλήγει να αυτοευνουχίζεται περνάει μέσα από την επαναστατική παράδοση του Λένιν, του Τρότσκι και του Γκράμσι. ■

Σημειώσεις

1. C. Harman, *The Fire Last Time: 1968 and after*, Λονδίνο, 1998.
2. Γ. Μπαλαμπανίδης, *Ευρωκομμουνισμός: από την κομμουνιστική στη ριζοσπαστική ευρωπαϊκή Αριστερά*, Αθήνα, 2015, 320.
3. Ν. Πουλαντζάς, *Το κράτος, η εξουσία, ο σοσιαλισμός*, Αθήνα, 2008.
4. C. Harman, *Gramsci versus Reformism*, Λονδίνο, 1983.
5. Α. Μπόλαρης, «Κράτος, κοινοβούλιο και εργατικά συμβούλια», *Σοσιαλισμός από τα κάτω*, 99, 2013 <http://www.socialismfrombelow.gr/article.php?id=180>.
6. E. M. Wood, *The Retreat from Class: A New 'True' Socialism*, Λονδίνο, 1986.
7. Μπαλαμπανίδης, ο.π., 419-20.
8. Μπαλαμπανίδης, ο.π., 509.
9. Μ. Στύλλου, «Η Αριστερά και η Ε.Ε.», *Σοσιαλισμός από τα κάτω*, 102, 2014 <http://www.socialismfrombelow.gr/article.php?id=42>.
10. A. Gramsci, *Selections from the Prison Notebooks*, Λονδίνο, 1971, 223.

Η πικρή εμπειρία της Λατινικής Αμερικής

Αργεντινή, διαδήλωση ενάντια στο νέο δεξιό Πρόεδρο Μαουρίσιο Μάκρι που βρέθηκε μπλεγμένος στο σκάνδαλο Panama Papers.

Οι πολιτικές εξελίξεις στη Λατινική Αμερική μοιάζουν να ξηλώνουν όλη τη στροφή αριστερά που σηματοδότησε η δεκαετία του 2000. Στα τέλη Νοέμβρη ο υποψήφιος της Δεξιάς, Μαουρίσιο Μάκρι, κέρδισε τις προεδρικές εκλογές της Αργεντινής, κόντρα στον Ντανιέλ Σιόλι που είχε επιλέξει ως διάδοχο της η Κριστίνα Κίρτσονερ. Δυο βδομάδες αργότερα, η δεξιά κέρδισε τις εκλογές στη Βενεζουέλα και πλέον ελέγχει τη Βουλή, μετατρέποντάς τη σε κέντρο αντιπολίτευσης απέναντι στην κυβέρνηση του Νικολάς Μαδούρο.¹ Το Φλεβάρη, ο Έβο Μοράλες έχασε, αν και με ελάχιστες ψήφους διαφορά, το δημοψήφισμα που είχε καλέσει για να του επιτραπεί να ξαναείναι υποψήφιος στις εκλογές του 2019. Ενώ στη Βραζιλία, η πρόεδρος Ντίλμα Ρουσέφ έχει χάσει τον έλεγχο του Κογκρέσου, το οποίο στις 17 Απρίλη ενέκρινε τις πρωτοβουλίες της Δεξιάς και άνοιξε διαδικασία δίωξης και καθαίρεσης της Ρουσέφ.²

Η δεξιά επανέρχεται, και τις περισσότερες φορές δεν μπορεί να κρύψει τη μανία της για εκδίκηση. Στην ψηφοφορία για τη δίωξη της Ρουσέφ, ένας από τους βουλευτές της Δεξιάς αφιέρωσε την ψήφο του στη μνήμη του Κάρολος Μπριλιάντε Ούστρα, του αρχιβασιανιστή του Doi-Codi, της βραζιλιάνικης EAT-

Ο Νίκος Λούντος εξηγεί γιατί μια δεκαετία κυβερνήσεων της Αριστεράς βρίσκεται σήμερα σε υποχώρηση.

ΕΣΑ στη διάρκεια της Χούντας του 1964-1985. Η Ντίλμα Ρουσέφ ήταν μία από τις πολλές γυναίκες που βασανίστηκαν κάτω από τις εντολές του Ούστρα και των ομοίων του, όταν συνελήφθη στα 22 της χρόνια για αντιδικτατορική δράση. Στη Βενεζουέλα η Δεξιά θέλει να οργανώσει δημοψήφισμα για να ανατρέψει τον Μαδούρο πριν λήξει η θητεία του το 2019, ενώ ο Μάκρι, με το που εκλέχτηκε πρόεδρος της Αργεντινής έσπευσε να ζητήσει την απελευθέρωση των δεξιών “πολιτικών κρατούμενων” στη Βενεζουέλα.

Η δεκαετία του 2000 έφερε στην εξουσία μια σειρά κυβερνήσεις της Αριστεράς στη Λατινική Αμερική, που δήλωναν πως θα έσπαγαν την μονοκρατορία του νεοφιλελευθερισμού, θα σήκωναν ανάστημα απέναντι στον αμερικάνικο ιμπεριαλισμό, θα άπλωναν τη δημοκρατία σε μια ήπειρο που για πολλά χρόνια υπέφερε χούντες και πραξικοπήματα. Από τη μια μεριά οι πιο ριζοσπαστικές κυβερνήσεις, στη Βενεζουέλα, τη Βολιβία και τον Ισημερινό, που μιλούσαν με όρους κοινωνικής απελευθέρωσης, ακόμη και σοσιαλισμού, και από δί-

πλα ένα φάσμα κεντροαριστερών κυβερνήσεων (Βραζιλία, Αργεντινή, Χιλή, Ουρουγουάη) που δήλωναν ότι μοιράζονταν την κριτική στο νεοφιλελευθερισμό και την ανάγκη της λατινοαμερικανικής ενότητας. Υπήρξαν απόψεις στην ευρωπαϊκή Αριστερά που έβλεπαν σε αυτή τη διαδικασία και την ανάδυση ενός διαφορετικού παραδείγματος κοινωνικής αλλαγής.

Βρισκόμαστε στο σημείο όπου καταγράφεται η αποτυχία όλης αυτής της λογικής. Η δεξιά επιστρέφει πατώντας πάνω στα απογοητευτικά αποτελέσματα των “προοδευτικών” κυβερνήσεων. Ο Μαδούρο και η Ρουσέφ έχουν τους λόγους τους να κάνουν λόγο για πραξικόπημα, μιλώντας για τις μηχανορραφίες της Δεξιάς. Καταγγέλλουν το ρόλο των αφεντικών και του βαθύς κράτους. Όμως, είναι τα ίδια ακριβώς αφεντικά και το ίδιο κράτος που οι κυβερνήσεις της αριστεράς νόμιζαν ότι όχι μόνο είχαν δαμάσει, αλλά ότι είχαν γίνει και σύμμαχοι διά παντός. Ο ακροδεξιός βουλευτής που ύμνησε το βασανιστή της Χούντας βρίσκεται εκλεγμένος με κόμμα που το 2010 στήριξε την Ρουσέφ στις

Ο Λούλα και η Ρουσέφ πανηγυρίζουν την εκλογική νίκη της μαζί με τον αντιπρόεδρο που τώρα συνεργάζεται με τη δεξιά.

προεδρικές εκλογές. Το βρώμικο παιχνίδι στο κοινοβούλιο το οργάνωσε ο πρόεδρος του, Κούνια, που βρίσκεται εκεί εκλεγμένος με το Κόμμα του Δημοκρατικού Κινήματος (PMDB), του οποίου ο αρχηγός είναι ο αντιπρόεδρος της Ρουσέφ. Το PMDB μπροστά στην πολιτική κρίση, από σύμμαχος του PT γίνεται σύμμαχος της Δεξιάς. Αν λοιπόν είναι “πραξικόπημα” αυτό που συμβαίνει, το οργανώνουν τα φίδια που έθρεψαν στον κόρφο τους ο Λούλα και η Ρουσέφ.

Υπάρχει ένα κρίσιμο ιδεολογικό συμπέρασμα που αξίζει να βγάλουμε από αυτή την αποτυχία των κυβερνήσεων της Αριστεράς. Στη συζήτηση που έχει ανοίξει σχετικά με την κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ και για το πώς αναποδογύρισε όλες τις προσδοκίες του κόσμου που τη στήριξε, πολλοί βάζουν το ερώτημα “Πότε έγινε η “μετάλλαξη” του ΣΥΡΙΖΑ;” Το καλοκαίρι με το δημοψήφισμα; Το Φλεβάρη του 2015 με την πρώτη συμφωνία με τους θεσμούς; Το 2012 με την ήττα στις εκλογές; Αυτή η θεωρία της “μετάλλαξης”, σύμφωνα με την οποία ο “αριστερός” ΣΥΡΙΖΑ “σοσιαλδημοκρατικοποιήθηκε” ή “αστικοποιήθηκε” χάνει από τα μάτια της ότι είναι η ίδια η ρεφορμιστική στρατηγική που οδηγεί στην αποδοχή και ενσωμάτωση όλων των πιέσεων του συστήματος. Ο ρεφορμισμός δεν χρειάζεται μετάλλαξη, είναι από τη φύση του αστικός, με την έννοια ότι φιλοδοξεί να εξασφαλίσει τη συνέχεια του κράτους, την κοινωνική ειρήνη, πιστεύει ότι μπορεί να συμβιβάσει συμφέροντα που δεν συμβιβάζονται και να διαχειριστεί τον καπιταλισμό. Στο τέλος είναι πάντα ο καπιταλισμός που διαχειρίζεται τον ρεφορμισμό. Οι κυβερνήσεις της λατινοαμερικανικής αριστεράς κατέληξαν σε παρόμοιες καταστάσεις, χωρίς να προέρχονται από τη σοσιαλδημοκρατία και χωρίς να περάσουν “μετάλλαξη”.

Μάλιστα, τόσο στο ζήτημα του κόμματος, όσο και στο ζήτημα του κράτους, υποτίθεται ότι τα λατινοαμερικανικά παραδείγματα έδιναν απαντήσεις που ξέφευγαν από τα παλιά καλούπια. Όπως θυμίζαμε σε αυτό το περιοδικό το 2002, όταν κέρδισε τις εκλογές ο Λούλα, “[Ο Λούλα] το 1978 ήταν ο ηγέτης του -παράνομου- συνδικάτου στην αυτοκινητοβιομηχανία του Σάο Πάολο, που έκανε την πρώτη από μια σειρά ηρωικών απεργιών ενάντια στη χούντα. Το PT -το κόμμα Εργατών- ιδρύθηκε το 1979 μέσα σε αυτούς τους αγώνες. Και για πολλά χρόνια ήταν το “πρότυπο” για πολλούς στην αριστερά παγκοσμίως, σαν ένα κόμμα μακριά από τη σοσιαλδημοκρατία και το σταλινισμό, που στηρίζονταν στην εργατική του βάση. Όμως, το PT -και ο Λούλα- είχαν στο κέντρο της στρατηγικής τους τη μεταρρύθμιση και όχι την επαναστατική ανατροπή του συστήματος.”³

Η “μπολιβαριανή επανάσταση” του Τσάβες, αντίστοιχα, έβαζε υποτίθεται στο χρονοντούλαπο την μαρξιστική άποψη ότι το αστικό κράτος πρέπει να συντριβεί, για να ανοίξει ο δρόμος προς το σοσιαλισμό. Αφού ο στρατός έχει ταχθεί με τη σωστή μεριά, έλεγε αυτό το επιχείρημα, τι έχουμε να φοβηθούμε; Αν ο Τσάβες προχωράει σε εθνικοποιήσεις, ποιος ο λόγος να μιλάς για εργατικό έλεγχο;

Ο κύκλος της αριστερής στροφής στη Λατινική Αμερική μπορεί να μην έλυσε τα στρατηγικά ζητήματα, όπως ισχυρίζονταν αυτές οι απόψεις, σίγουρα όμως βοήθησε τα κινήματα να αλληλοτροφοδοτηθούν με έμπνευση και αυτοπεποίθηση. Οι τρεις ριζοσπαστικές κυβερνήσεις ήρθαν στην εξουσία πατώντας πάνω σε εξεγέρσεις. Ήταν αυτό το δεδομένο που ανάγκασε τις άρχουσες τάξεις να αποδεχτούν τη συγκατοίκηση με κυβερνήσεις που έκαναν μεταρρυθμίσεις υπέρ

των φτωχότερων. Ήταν η εξέγερση του Καρακάσο το 1989 που άνοιξε το δρόμο για τον Τσάβες. Και στη συνέχεια ήταν η αντίσταση στο πραξικόπημα του 2002, και οι πρωτοβουλίες των ίδιων των εργατών και των φτωχών που έκαναν τον Τσάβες κυρίως από το 2005 και έπειτα αντί για “πατριωτική επανάσταση” να μιλάει για το σοσιαλισμό του 21ου αιώνα, την ανάγκη να συγκροστούμε με το αστικό κράτος. Σε εκείνη τη φάση έγιναν τα πιο προχωρημένα βήματα στη Βενεζουέλα, με εθνικοποιήσεις αλλά και με τις “μισιόνες” που στα λόγια τουλάχιστον σκόπευαν να είναι κύτταρα δημοκρατικού ελέγχου των απλών ανθρώπων που θα έπαιρναν στα χέρια τους τα καινούργια σχολεία και νοσοκομεία που άνοιγαν στις φτωχογειτονίες.

Στη Βολιβία ήταν ο “πόλεμος για το νερό” στην Κοτσαμπάμπα το 2000 και η εξέγερση για το φυσικό αέριο το 2003⁴ που οδήγησε στην ανατροπή κυβερνήσεων και στην άνοδο του MAS και του Έβο Μοράλες το 2006. Στον Ισημερινό είχε προηγηθεί η εξέγερση των ιθαγενών που οδήγησε στην πτώση του προέδρου Μαχουάντ το 2000 και μαζικές διαδηλώσεις που ανέτρεψαν τον πρόεδρο Γκουτιέρρες το 2005 όταν προσπάθησε να επιβάλει καθεστώς έκτακτης ανάγκης. Και στα λόγια και στις πράξεις: εθνικοποιήσεις, σύγκρουση με τμήματα της άρχουσας τάξης, ήταν η ορμή των κινήματων από τα κάτω που επέβαλε τη ριζοσπαστικοποίηση αυτών των κυβερνήσεων. Από δίπλα, βρέθηκαν τρεις πιο μετριοπαθείς κυβερνήσεις της αριστεράς που δεν είχαν προκύψει άμεσα από εξεγέρσεις, αντίθετα ισχυρίζονταν ότι μπορούσαν με καλύτερο τρόπο να σταθεροποιήσουν το πολιτικό σκηνικό και την οικονομία, στη Βραζιλία και την Αργεντινή το 2003, και στην Ουρουγουάη το 2004. Αργότερα η αριστερή στροφή συμπληρώθηκε με την εκλογή της Μπατσελέτ στη Χιλή και του Φερνάντο Λούγο στην Παραγουάη.

Όμως αν τα κινήματα είναι η μια όψη της δυναμικής που οδήγησε στην πολιτική αλλαγή στη Λατινική Αμερική, η άλλη είναι το παράθυρο που έδωσε η διεθνής οικονομία, τη δεκαετία του 2000. Οι κυβερνήσεις αξιοποίησαν την εκτίναξη των τιμών του πετρελαίου και των υπόλοιπων πρώτων υλών: μεταλλεύματα, φυσικό αέριο, αλλά και της σόγιας. Η Κίνα ήταν ο βασικός εισαγωγέας που τράβηξε τις εξαγωγές της Λατινικής Αμερικής και όχι μόνο. Το πετρέλαιο από τα 30 πλησίασε τα 150 δολάρια, ο

Η μεγάλη διαδήλωση του Κινήματος των Ιθαγενών το 2010 όταν ο Μοράλες συγκρούστηκε μαζί τους.

χουν αντισταθμίσιμα. Η εργατική τάξη πρέπει να πληρώσει είτε με άμεσο χτύπημα στους μισθούς, είτε με υποτίμηση και πληθωρισμό, ενώ ταυτόχρονα περικόπτονται οι δημόσιες δαπάνες και οι επενδύσεις. Η δεξιά είναι η οργανωμένη έκφραση της απόφασης των καπιταλιστών να προχωρήσουν τις επιθέσεις χωρίς περιστολές. Αλλά ας είμαστε ξεκάθαροι ότι αυτή τη λογική την αποδέχθηκαν πρώτα οι “αριστερές” κυβερνήσεις, δεν ξεκινάει με την επιστροφή της δεξιάς.

Η Ρουσέφ ξεκίνησε τη δεύτερη θητεία της με την πίεση να περάσει η “δημοσιονομική προσαρμογή”, δηλαδή λιτότητα. Προχώρησε σε περικοπές σε υγεία, παιδεία, συντάξεις και ασφάλιση ενώ έφτασε μέχρι και σε “αντιτρομοκρατικό” νόμο που δίνει το ελεύθερο στην αστυνομία να στοχοποιεί συνδικαλιστές και άλλους αγωνιστές. Ακόμη και στις “καλές” μέρες του ΡΤ, όταν η ανάπτυξη έδινε δυνατότητα για κοινωνικά προγράμματα για τους φτωχούς, δεν έπρεπε να περάσει απαρατήρητο ότι πχ διπλασιάστηκε ο πληθυσμός στις φυλακές ή τα οργανωμένα, πάνοπλα ντου των ειδικών δυνάμεων στις φαβέλες.

Η Κριστίνα Κίρτσονερ επέλεξε τον Σιόλι ως διαδοχό της, τον πιο συντηρητικό και νεοφιλελεύθερο. Όλοι μ’ αυτόν τον τρόπο παραδέχονταν πως η νέα κυβέρνηση θα έχει ως πρώτο “καθήκον” περικοπές στον προϋπολογισμό.

Όλες αυτές οι πιέσεις σήμαναν πως και οι πιο ριζοσπαστικές κυβερνήσεις στράφηκαν ενάντια στα κινήματα και στις κοινωνικές δυνάμεις που της είχαν οδηγήσει στη νίκη. Γράφαμε για παράδειγμα στην Εργατική Αλληλεγγύη για την καταστολή του κινήματος των ιθαγενών που αντιστέκονταν στην κατασκευή ενός αυτοκινητόδρομου που θα κατέστρεφε το δάσος στο Τίπνις της Βολιβίας: “Ξαφνικά ο Μοράλες αποφάσισε να τους αφήσει να φτιάξουν τον δρόμο στο Τίπνις. Δεν ρώτησε τους ανθρώπους που ζούσαν πρώτα εκεί, παρόλο που το ίδιο του το Σύνταγμα έλεγε ότι πρέπει να το κάνει. Ο μεγάλος αυτοκινητόδρομος δεν σκόπευε να φέρει οφέλη στον πληθυσμό της περιοχής, αλλά να δώσει στις πολνεθνικές του πετρελαίου, του φυσικού αερίου και των ορυχείων πιο άμεση και γρήγορη πρόσβαση στην περιοχή. Η στιγμή της αλήθειας ήρθε στο Γιουκούμο, όπου η οργάνωση του Μο-

σίδηρος -με τη Βραζιλία να είναι η 3η μεγαλύτερη παραγωγός στον κόσμο- από 10 δολάρια έφτασε τα 170.

Αυτός ο κύκλος ανάπτυξης έκλεισε πλέον με την κρίση του 2008. Η ψευδή-πίγραφο παράταση που πήρε, χάρη στις διεθνείς πολιτικές χαμηλών επιτοκίων και τις μάταιες προσπάθειες της κινέζικης κυβέρνησης να συγκρατήσουν το ρυθμό ανάπτυξης, τελείωσε κι αυτή φτάνοντας στη λεγόμενη “κρίση των αναδυόμενων”. Το ΔΝΤ υπολογίζει ύφεση 0,3% για ολόκληρη τη Λατινική Αμερική και Καραϊβική το 2015 και ακριβώς το ίδιο νούμερο για το 2016. Η Βραζιλία θα παραμείνει σε ύφεση 3,5%, η Αργεντινή θα μπει σε ύφεση, ενώ η Βενεζουέλα βρίσκεται ήδη στο βάραθρο του -10% και υπολογίζεται να υποστεί κι άλλη ύφεση του 8%.⁵

Τα νούμερα αυτά στην περίπτωση της Βενεζουέλας μεταφράζονται σε βάσανα για την εργατική τάξη. Η Σουλέικα Ματαμόρος, από τη σοσιαλιστική οργάνω-

ση “Μαρέα Σοσιαλίστα” περιγράφει: “Ο απλός εργάτης πρέπει να κάνει θαύματα για να τάξει την οικογένειά του. Για να αγοράσεις προϊόντα του βασικού καλαθιού, ο κόσμος πρέπει να κάτσει σε μακριές ουρές, πολλές φορές πάνω από πέντε ώρες για λίγα κιλά μπιμπότα, ρύζι, ζάχαρη, καφέ, κρέας, λάδι, χαρτί υγείας, υγρά μαντίλια, σαμπουνάκι και άλλα βασικά προϊόντα. Το χειρότερο είναι ότι σε αυτές τις ουρές πρέπει να είσαι πολύ τυχερός αν βρεις ένα, δύο ή τρία από τα προϊόντα. Η εναλλακτική λύση απέναντι στις ουρές είναι η μαύρη αγορά, όπου πουλάνε σε κερδοσκοπικές τιμές. Για παράδειγμα ένα σαπούνι κοστίζει γύρω στα 67 μπολίβαο. Στη μαύρη αγορά το βρίσκεις 800. Ένα κιλό κρέας έχει ελεγχόμενη τιμή 220, ενώ σε κάποιο κρεοπωλείο, αν βρεις, θα κάνει 1600-1900 το κιλό”.⁶

Η πίεση της οικονομικής κρίσης πάνω στην κάθε οικονομία της νότιας Αμερικής, κάνει τις άρχουσες τάξεις να ψά-

ράλες, το MAS, κινητοποίησε καμιά διακοσαριά καλλιεργητές κόκας με ρόπαλα και δυναμίτες για να σταματήσουν τους διαδηλωτές. Τραυμάτισαν πολύ κόσμο, η αστυνομία έκανε υποστηρικτική επέμβαση, επιτέθηκε στους διαδηλωτές με δακρυγόνα, συλλαμβάνοντας 270.

Ο αντίκτυπος ήταν συγκλονιστικός. Τα λεωφορεία με τους συλληφθέντες τα σταμάτησε μπαίνοντας μπροστά ο κόσμος δύο γειτονικών πόλεων, του Σαν Μπόρχα και του Ρουρεναμπάκε. Έδωσαν φαγητό και στέγη στους διαδηλωτές. Τα νέα της βίαιης επίθεσης επεκτάθηκαν ταχύτατα. Ο Υπουργός Εσωτερικών Σάσα Γιορέντε την υποστήριξε σε τηλεοπτικό του μήνυμα και μετά παραιτήθηκε. Η Υπουργός Αμυνας, Σεσίλια Τσακόν, παραιτήθηκε κι αυτή αμέσως, διαμαρτυρούμενη για την καταστολή.⁷

Η Αλεχάντρα Σαντιγιάννα, από το κίνημα στον Ισημερινό, περιέγραφε πέρσι τον Αύγουστο πώς φτάσαμε στη μεγάλη διαδήλωση ιθαγενών, συνδικάτων και φοιτητών ενάντια στις αυξήσεις της φορολογίας: “Πρέπει να τονίσουμε ότι στη διάρκεια αυτών των χρόνων με τον Κορέα, συστατικό στοιχείο της πολιτικής του κόμματός του είναι η συστηματική ποινικοποίηση της κοινωνικής διαμαρτυρίας, ο έλεγχος των λαϊκών οργανώσεων και η απονομιμοποίηση της ανεξάρτητης κοινωνικής κινητοποίησης.”, αλλά ταυτόχρονα “από το 2012 και έπειτα, το επίπεδο κοινωνικής κινητοποίησης έχει αυξηθεί. Πρόκειται για απάντηση στο οικονομικό μοντέλο και το πολιτικό σχέδιο της κυβέρνησης. Έχει επίσης να κάνει με τη σταδιακή ανάκαμψη της ικανότητας αυτο-οργάνωσης των βασικών κοινωνικών οργανώσεων της χώρας”.⁸

Και τα δύο παραδείγματα έχουν ένα επιπλέον ενδιαφέρον γιατί συνδέονται με το ρόλο της Βραζιλίας. Η Βραζιλία είναι ο οικονομικός γίγαντας της περιοχής, με πολυεθνικές ιδιαίτερα στον τομέα των κατασκευών που απλώνουν τα πλοκάμια τους σε όλη την ήπειρο, αλλά και στην Αφρική και την Ευρώπη. Η διακυβέρνηση Λούλα υπήρξε ευκαιρία για αυτές τις πολυεθνικές, που άρπαξαν έργα και πρώτες ύλες στις υπόλοιπες χώρες, έχοντας ταυτόχρονα τον μανδύα της “αλληλεγγύης”. Ταυτόχρονα η Βραζιλία υπήρξε η πύλη για την είσοδο ξένου κεφαλαίου, είτε προς την Αργεντινή που επί Κίρτσονε διατηρούσε έλεγχο κεφαλαίων, είτε προς τις μικρότερες χώρες. Ενώ ο Ισημερινός, που πέρασε από άρνηση πληρωμής χρέους, τώρα έχει ένα ανοιχτό λογαριασμό με την Κίνα που ξεπερνάει τα δέκα δισεκατομμύ-

ρια δολάρια, για τα οποία η χώρα εγγυάται με πετρέλαιο. Την ίδια στιγμή η Κίνα έχει στον έλεγχό της μια έκταση όσο το ένα τρίτο του Ισημερινού μέσα στον Αμαζόνιο, όπου χτίζονται φράγματα και σκάβονται πετρελαιοπηγές και ορυχεία.⁹

Τα σχέδια του Τσάβες για να ενδυναμωθεί μια λατινοαμερικάνικη “μπολιβαριανή συμμαχία” (η ALBA) τσαλαπατήθηκαν από την πραγματικότητα της MERCOSUR, όπου έχει το πάνω χέρι η Βραζιλία και προϋποτιθεται το άνοιγμα των συνόρων για τις επενδύσεις. Και δεν υπάρχει λόγος να φαντάζεται κανείς ότι οι βραζιλιάνικες ή οι κινεζικές πολυεθνικές απαιτούν λιγότερο νεοφιλελεύθερες και αντεργατικές συνθήκες για να επενδύσουν.

Παράλληλα, κάτι που τονίζει η Σαντιγιάννα είναι ότι “Ο Κορέα λέει ασταμάτητα πως ‘αυτό που συμβαίνει είναι ότι αυτά τα κοινωνικά κινήματα θέλουν πραξικόπημα, γιατί είμαστε κυβέρνηση της Αριστεράς, και αυτά τα κοινωνικά κινήματα είναι στην πραγματικότητα κομμάτι της Δεξιάς”.

Ο πατερναλισμός απέναντι στο κίνημα εκφράζεται και με άλλους τρόπους. Ο Μουχίκα, ο παγκοσμίως διάσημος ως ο πάμπωχος πρώην πρόεδρος της Ουρουγουάης, επισκέφθηκε μαζί με τον Λούλα και τη Ρουσέφ το συνδικάτο CUT και τα εβале με αυτούς που θέλουν μισθούς “πολύ ψηλούς”, λέγοντας: “Να μην μας τυφλώσει η αστική κουλτούρα” που μας θελει “να ζούμε συσσωρεύοντας συσσωρεύοντας”.¹⁰

Ο Λούλα προωθώντας τη λιτότητα της Ρουσέφ είπε πρόσφατα πως: “είναι δύσκολη κατάσταση. Είναι σα να είμαστε σε ένα τρένο που βγήκε από τις ράγες. Όταν το ξαναβάλουμε, θα συζητήσουμε αν θα κάτσουμε πρώτη ή δεύτερη θέση”.

Το κοινό μοτίβο είναι ότι οι ίδιοι ρεφορμιστές που καταλήγουν διαρκώς ότι δεν υπάρχουν οι προϋποθέσεις για να ληφθούν αντικαπιταλιστικά μέτρα, είναι πάντα έτοιμοι να αποδεχθούν και να εφαρμόσουν πωσιμότητες στο όνομα της “κατάκτησης θέσεων” και συμμαχιών μέσα στο αστικό κράτος. Και όταν ο ίδιος ο κόσμος βγαίνει ανοιχτά και παλεύει ενάντια σε αυτά τα πωσιμότητα, τότε... παίζει το παιχνίδι της δεξιάς. Σύμφωνα με τους ηγέτες της ρεφορμιστικής αριστεράς, ο “συσχετισμός δυναμικών” ποτέ δεν ήταν αρκετός για να γίνει το άλμα προς τα μπρος. Όσοι μιλούσαν για την ανάγκη επιβολής “εργ-

γατικού ελέγχου” στη Βενεζουέλα ήταν υπερβολικοί. Σήμερα τα φάρμακα που προορίζονται για τους πιο φτωχούς καταλήγουν στη γειτονική Κολομβία όπου πωλούνται σε υψηλότερες τιμές. Στο μεταξύ, καπιταλιστές και μεσάζοντες έχουν σπελώσει τις επιδοτήσεις. Ποιος θα μπορούσε να εγγυηθεί ότι δεν θα συμβαίνει κάτι τέτοιο καλύτερα από την ίδια την εργατική τάξη, αν έπαιρνε στα χέρια της τον έλεγχο και της παραγωγής και της διανομής;

Η επιστροφή της Δεξιάς είναι ήττα στο πολιτικό επίπεδο. Όμως, σε καμιά από τις χώρες της Λατινικής Αμερικής όπου επιστρέφει δεν έρχεται σαν αποτέλεσμα ήττας στο επίπεδο της ταξικής πάλης. Δεν ηττήθηκαν τα κινήματα, αντίθετα έδωσαν και δίνουν δύσκολες μάχες με κυβερνήσεις της Αριστεράς. Γι’ αυτό εξάλλου, παρόλο που δύσκολα μπορεί να κρυφτεί, η Δεξιά προσαπθεί να βάλει στην άκρη το πιο άσχημο προσώπο της, ή ακόμη και αποδέχεται κομμάτι των μεταρρυθμίσεων της περασμένης δεκαετίας. Στα τέλη της δεκαετίας του ‘90, ίδιες ή παρόμοιες πολιτικές δυνάμεις χρειάστηκε να διαχειριστούν τις επιπτώσεις της ασιατικής κρίσης του 1998 και εισέπραξαν ξεγεράσεις από την Κοσομπάμπα ως το Μπουένος Αιρες. Μέσα σε αυτά τα χρόνια, η εργατική τάξη στη Λατινική Αμερική έχει μεγαλώσει εντυπωσιακά. Όταν εκλέχτηκε ο Λούλα η Βραζιλία είχε 88 εκατομμύρια μισθωτούς. Σήμερα έχει πάνω από 110.¹¹ Στις πραγματικές μάχες που ανοίγουν θα κριθεί αν πρόκειται για επιστροφή ή για δεξιά παρενθεση. n

Σημειώσεις

1. “Βενεζουέλα, Αργεντινή: Μετά τις εκλογές - Η εργατική αντίσταση έχει το λόγο”, Εργατική Αλληλεγγύη 16 Δεκέμβρη 2015.
2. Περισσότερα στην Εργατική Αλληλεγγύη 26 Αυγούστου 2015, 23 Μάρτη 2016 και 26 Απρίλη 2016.
3. Λεάνδρος Μπόλαρης, “Λατινική Αμερική. Η ώρα της Βραζιλίας”, ΣΑΚ 44 Σεπτεμβρίου 2002.
4. Σωτήρης Κοντογιάννης, “Η εξέγερση στη Βολιβία”, ΣΑΚ 48, Νοέμβρης 2003.
5. Alejandro Werner, “Latin America and the Caribbean in 2016: Adjusting to a Harsher Reality”, IMFdirect.
6. Zuleika Matamoros, “Breves trazos de la situación actual de la Revolución Bolivariana”, <http://tinyurl.com/jpjrftk>.
7. “Βολιβία. Η Αριστερή κυβέρνηση ενάντια στο κίνημα”, 2 Νοέμβρη 2011.
8. Alejandra Santillana Ortiz & Jeffrey Webber, “Cracks in Correísmo?”, Jacobin (<http://tinyurl.com/h2mswea>)
9. Omar Bonilla Martínez, “China’s geopolitical oil strategy in the Andean region”, στο Patrick Bond & Ana Garcia, BRICS An Anti-capitalist critique, Pluto Press, 2015, σ.139.
10. “Dilma sobe tom e defesa da democracia nortea 12º CONCUR”, CUT, <http://tinyurl.com/hj4us3o>
11. Στοιχεία Παγκόσμιας Τράπεζας, <http://tinyurl.com/28zshu9>.

Βιβλιοκριτική

Η αριστερά στην κυβέρνηση

Κέβιν Όβεντεν

ΣΥΡΙΖΑ

Μέσα στο λαβύρινθο

Τιμή 16€, 256 σελίδες

Εκδόσεις Οξύ, 2016

Το βιβλίο του Κέβιν Όβεντεν για τον ΣΥΡΙΖΑ εκδόθηκε στα αγγλικά αμέσως μετά την υπογραφή του 3ου Μνημονίου, αλλά κυκλοφόρησε στην Ελλάδα φέτος την άνοιξη. Στο διάστημα που μεσολάβησε, ο ΣΥΡΙΖΑ όχι μόνο υποτάχθηκε στις απαιτήσεις της τρόικας-κουαρτέτου, αλλά υπέγραψε και το νέο ρατσιστικό «Μνημόνιο», τη συμφωνία ΕΕ-Τουρκίας. Ωστόσο, η συζήτηση για τα αίτια της ανόδου και της συνθηκολόγησης του ΣΥΡΙΖΑ παραμένει ανοιχτή και κρίσιμη για το μέλλον του κινήματος και της Αριστεράς. Το βιβλίο συμβάλλει σημαντικά σ' αυτήν ξεπερνώντας αναλύσεις που μιλάνε για ελληνική ιδιαιτερότητα ή περιορίζονται στην περιγραφή του κάθε «κρίσιμου Eurogroup». Η αφετηρία της ανάλυσης του Όβεντεν είναι ότι η άνοδος του ΣΥΡΙΖΑ βασίστηκε στις μάχες του κινήματος. Γι' αυτό εστιάζει το ενδιαφέρον του στο ρόλο της ταξικής πάλης, τόσο σε οικονομικό, όσο και σε πολιτικό και ιδεολογικό επίπεδο.

Στην εποχή της κρίσης και των Μνημονίων, οι μάχες των απλών ανθρώπων ενάντια στη λιτότητα καθόρισαν και τις πολιτικές αναζητήσεις τους. Οι γενικές απεργίες, οι πλατείες, η Κερατέα και οι Σκουριές, η κατάληψη της ΕΡΤ και τα πειράματα εργατικού ελέγχου (και όχι «υπαλληλικού ελέγχου» ή «υπαλληλικής διοίκησης» όπως λανθασμένα μεταφράζονται) υπήρξαν κρίσιμοι σταθμοί σ' αυτήν την κατεύθυνση. Αυτές οι κινητοποιήσεις προκάλεσαν την κρίση του πολιτικού συστήματος της Μεταπολίτευσης που ως τότε έμοιαζε ακλόνητο. Όπως χαρακτηρίστικά αναφέρει ο συγγραφέας, εκατο-

ντάδες χιλιάδες ψηφοφόροι μετακινήθηκαν από το ΠΑΣΟΚ στον ΣΥΡΙΖΑ «όχι όμως απ' το σαλόνι του σπιτιού τους, παρακολουθώντας τη στάση των αρχηγών και κρίνοντας αναλόγως. Το είχαν κάνει μέσα από τους αγώνες πέντε ετών» (σελ. 105).

Δεν ήταν όμως μόνο οικονομικές οι μάχες που δόθηκαν. Ιδιαίτερη σημασία αποδίδει ο συγγραφέας και στην πάλη ενάντια στο ρατσισμό και τους φασίστες (δεν είναι τυχαίο ότι το βιβλίο αφιερώνεται στον Παύλο Φύσσα και τον Σαχζάτ Λουκμάν). Και σ' αυτήν την περίπτωση, οι αγώνες της τελευταίας πενταετίας δεν προήλθαν από παρθενογένεση. Ο Όβεντεν θυμίζει την αντίδραση της Πακιστανικής Κοινότητας και του κινήματος αλληλεγγύης στις απαγωγές των Πακιστανών το 2005, που βασίστηκε στις κατακτήσεις του αντιπολεμικού κινήματος το 2003 και υπήρξε καθοριστική για να απαντηθεί η ισλαμοφοβική εκστρατεία από τα πρώτα της βήματα. Η κυρίαρχη τάξη έπαιξε πολύ πιο έντονα το χαρτί του ρατσισμού στην περίοδο της κρίσης, με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα το κυνήγι των οροθετικών γυναικών: την ώρα που η κυβέρνηση Παπαδήμου επέβαλλε το δεύτερο Μνημό-

νιο, «ο Λοβέρδος και οι φίλοι του έπαιρναν με τη σειρά τα κανάλια για να σπείρουν έναν προσεκτικά μελετημένο και άκρως κυνικό ρατσιστικό πανικό» (σελ. 125). Αντίστοιχα, η είσοδος της Χρυσής Αυγής στη Βουλή ερμηνεύεται με βάση τη δυνατότητά της να ελέγξει περιοχές όπως ο άγ. Παντελεήμονας και να οργανώσει πογκρόμ στο κέντρο της Αθήνας (Μάης 2011), με τη συνεργασία της Αστυνομίας, την ανοχή των δικαστικών αρχών και την ιδεολογική ενίσχυση των συστημικών κομμάτων και ΜΜΕ. Το γεγονός ότι η ρατσιστική αφήγηση και οι φασίστες δεν ηγεμόνευσαν οφείλεται στους διαρκείς αγώνες εναντίον τους, στους οποίους πρωτοστάτησε η αντικαπιταλιστική αριστερά. Η ανάδειξη της Λεπέν και η περιθωριοποίηση της Αριστεράς στη Γαλλία δείχνουν μια εφιαλτική εκδοχή ενός εναλλακτικού σεναρίου.

Ποιά ήταν όμως η σχέση του ΣΥΡΙΖΑ με το κίνημα και ποια η πρακτική του ως κυβέρνηση; Ο συγγραφέας θυμίζει εύστοχα ότι οι βάσεις για την ανάδειξη του ΣΥΡΙΖΑ ως εναλλακτικής λύσης απέναντι στο παλιό πολιτικό σύστημα μπήκαν όταν ο ΣΥΝ επέλεξε να εγκαταλείψει τη γραμμή Δαμανάκη και να προσανατολιστεί στα κινήματα, από τη Γένοβα και τα αντιπολεμικά του 2003 ως τις φοιτητικές καταλήψεις του 2006-2007 και το Δεκέμβριο του 2008. Αυτή η αλλαγή του επέτρεψε να γίνει ο βασικός εκφραστής τους στις εκλογές: «Ο Συνασπισμός δεν ήταν η μόνη – ούτε η πρώτη – δύναμη της ελληνικής αριστεράς που έκανε μια τέτοια στροφή και αγκάλιαζε τα κινήματα. Ήταν όμως η μοναδική που είχε εμπειρία στην επίσημη πολιτική σκηνή, δηλαδή στο κοινοβούλιο και στην εκλογική αρένα» (σελ. 53). Αυτή η επιλογή χαρακτήρισε τον ΣΥΡΙΖΑ και στην περίοδο της κρίσης, όταν στήριξε το κίνημα ενάντια στα Μνημόνια δεσμευόμενος ταυτόχρονα ότι δεν θα έρθει σε ρήξη με το σύστημα και με την «ευρωπαϊκή προοπτική» της χώρας. Πολλές φορές αυτή η επιλογή δικαιολογείται με βάση το επίπεδο συνείδησης του κόσμου. Ωστόσο, όπως επισημαίνει ο Όβεντεν στον απολογι-

σμό του οχταμήνου της πρώτης κυβέρνησης ΣΥΡΙΖΑ, «η λαϊκή στήριξη κορυφωνόταν όταν η κυβέρνηση σκλήρυνε τη στάση της απέναντι στους δανειστές, παρότι η λογική συνέπεια μιας τέτοιας στάσης οδηγούσε προς την απειλή της χρεοκοπίας και της εξόδου [απ' το Ευρώ], στις οποίες το ίδιο κοινό έλεγε ότι αντιτίθεται» (σελ. 197). Άλλωστε, πριν από τη συνθηκολόγηση με τα γεράκια της ΕΕ και του ΔΝΤ τον Ιούλη, προηγήθηκε η συνθηκολόγηση τόσο με το εγχώριο κεφάλαιο, όσο και με το «βαθύ κράτος» (όπως φαίνεται από την υπουργοποίηση των Πανούση, Κοτζιά και Καμμένου σε νευραλγικά πόστα).

Οκτώ μήνες μετά τις εκλογές του Σεπτεμβρίου, η ανάλυση του Κέβιν Όβεντεν δείχνει προς μία κατεύθυνση που επιβεβαιώνεται. Η οικονομική και η πολιτική κρίση δεν έχουν τελειώσει και οι αγώνες συνεχίζονται. Όπως γράφει στον πρόλογο του βιβλίου ο διάσημος δημοσιογράφος Πολ Μείσον, «οι αληθινοί ήρωες του ΟΧΙ ήταν οι απλοί άνθρωποι που αφήρησαν τα κανάλια και την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα που προσπάθησαν να προκαλέσουν λιμοκτονία, και τώρα θα κάνουν το ίδιο με διάφορους τρόπους». Το βιβλίο του Όβεντεν, γραμμένο με κατανοητή γλώσσα και χωρίς δύσκολη ορολογία, αξίζει να διαβαστεί πλατιά, ειδικά απ' αυτούς τους ανθρώπους.

Μπάμπης Κουρουδής

Η φρόνη των στρατοπέδων συγκέντρωσης

Μαργκαρέτε Μπούμπερ-Νόμαν

Μίλενα από την Πράγα

Τιμή 20€, 516 σελίδες

Εκδόσεις Κίχλη & Τα πράγματα

Το βιβλίο «Μίλενα από την Πράγα» περιέχει δυο διαφορετικά στοιχεία: Ένα χρονικό του γυναικείου στρατόπεδου συγκέντρωσης του Ράβενσμπρουκ και τη βιογραφία της Τσέχας δημοσιογράφου Μίλενα Γιέσενκα που πέθανε μέσα στο στρατόπεδο το 1944. Το Ράβενσμπρουκ ήταν στρατόπεδο συγκέντρωσης γυναικών βόρεια του Βερολίνου, που από το 1939 μέχρι

το 1945 «φιλοξένησε» πάνω από 130.000 γυναίκες, κυρίως πολιτικές κρατούμενες (από Γερμανία, Πολωνία, Ρωσία κ.α.), επίσης Εβραίες, μάρτυρες του Ιεχωβά και πολλές «αντικοινωνικές» (τσιγγάνες, λεσβίες, πόρνες). Ήταν κύρια τόπος εγκλεισμού και «αναμόρφωσης», αλλά το 1944 επεκτάθηκε με μια συμπληρωματική πτέρυγα που λειτούργησε σαν κρεματόριο τον τελευταίο χρόνο του ναζισμού.

Την αφήγηση αναλαμβάνει η Γερμανίδα πολιτική κρατούμενη Μαργκαρέτε Μπούμπερ-Νόμαν, η οποία συνδέθηκε με τη Μίλενα με μια βαθιά φιλία (η επιμελήτρια του βιβλίου χρησιμοποιεί τον όρο «έρως φιλότητας») και είχαν αποφασίσει ότι, αν έβγαιναν ζωντανές, θα έγραφαν μαζί ένα βιβλίο και θα το ονόμαζαν «Η εποχή των στρατοπέδων». Η Μίλενα δεν επέζησε, η Μαργκαρέτε κατάφερε να βγει ζωντανή, έγραψε αυτό το βιβλίο και το αφιέρωσε στη Μίλενα.

Η Μίλενα Γιέσενκα είναι γνωστή για την σύντομη ερωτική σχέση της με τον Φραντς Κάφκα τη δεκαετία του '20, όταν η ίδια ζούσε στη Βιέννη με τον πρώτο σύζυγό της Ερνστ Πόλακ. Οι επιστολές του Κάφκα προς αυτή έχουν εκδοθεί σε βιβλίο. Ήταν η πρώτη που μετάφρασε έργα του στα Τσέχικα και ο ίδιος της εμπιστεύτηκε πριν πεθάνει τα ημερολόγια του.

Ένα τμήμα της βιογραφίας αναφέρεται στη σχέση Κάφκα – Μίλενας και στην ιστορία της προοδευτικής διάνοησης και του ιδεολογικού αναβρασμού του μεσοπολέμου που είχε αναπτυχθεί γύρω από τον «κύκλο της Βιέννης». Μαθαίνουμε για τη ζωή και το έργο των συγγραφέων Καρλ Κράους, Χέρμαν Μπροχ, Κάρελ Τσάπεκ, Μαξ Μπροντ, Βίλλυ Χάας και άλλων. Πολλοί από αυτούς ανήκαν στην αριστερά, κύρια στο κομμουνιστικά κόμματα, αρκετοί τα εγκατέλειψαν μετά την επικράτηση του σταλινισμού στην ΕΣΣΔ. Κάτι τέτοιο συνέβη και με τη Μίλενα, που μετά από ένα διάστημα ενεργής δράσης στις γραμμές του Κ.Κ. Τσεχοσλοβακίας, αποχώρησε περνώντας σε απόψεις που υπερασπιζόταν μια «ανεξάρτητη δημοκρατική Τσεχοσλοβακία». Είχε ήδη επιστρέψει στην Πράγα, εργαζόταν σαν δημοσιογράφος, και έγινε γνωστή για το ανεξάρτητο πνεύμα και το θάρρος της γνώμης της, αρχές που εφάρμοζε τόσο στην πολιτική αρθρογραφία, όσο και στην προσωπική της ζωή.

Βαδίζοντας προς τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, φάνηκε ότι προσδοκίες της και μαζί του ρεύματος των Τσέχων

εθνικιστών δεν είχαν καμιά προοπτική επιβίωσης. Παρά τις συμμαχίες με τη Ρουμανία και την Γιουγκοσλαβία (μικρή Αντάντ) και τη Γαλλία, το νεαρό κράτος της Τσεχοσλοβακίας έπεσε θύμα στα παζάρια των Αγγλογάλλων με τον Χίτλερ. Με τη συνθήκη του Μονάχου άνοιξε ο δρόμος στους ναζιστές που εισέβαλαν και διαμέλισαν τη χώρα. Η Μίλενα και ο κόσμος της Τσεχοσλοβακίας κατάλαβαν ότι οι οι Αγγλόγαλλοι τους ξεπούλησαν, κι αυτό αποτυπώνεται στα αποσπάσματα των άρθρων της που περιλαμβάνει το βιογραφικό κομμάτι του βιβλίου, όπως περιγράφεται επίσης η αντίσταση στο ναζισμό μέσω παράνομων εφημερίδων και με τη συγκρότηση αντιστασιακών οργανώσεων. Σε μια από αυτές δραστηριοποιήθηκε η Μίλενα, μετατρέποντας το διαμέρισμά της σε καταφύγιο για Εβραίους και άλλους αντικαθεστωτικούς που φυγαδεύονταν στην Πολωνία, βάζοντας σε κίνδυνο την ίδια την κόρη της που μετέφερε γράμματα και μηνύματα. Όταν οι ναζί ανακάλυψαν το κύκλωμα, τη συνέλαβαν και φυλακίστηκε στη Δρέσδη, από όπου κατέληξε στο Ράβενσμπρουκ.

Τα κεφάλαια του βιβλίου που αναφέρονται στο στρατόπεδο συγκέντρωσης έχουν μεγάλο ενδιαφέρον. Περιγράφουν την βασανιστική καθημερινότητα των κρατούμενων και όλη τη φιλοσοφία που αποσκοπούσε στο τσάκισμα της απόψιψ τους, της συνείδησης, της ταυτότητας και τη μετατροπή τους σε υπάκουη εργατική δύναμη για τον ναζισμό. Σε αυτό αποσκοπούσε η απάνθρωπη (με λίγες εξαιρέσεις) συμπεριφορά του προσωπικού, που υπέβαλλε τις κρατούμενες σε κάθε λογής καψόνια, ταπεινώσεις και φυλακίσεις, σε αντικείμενα για ιατρικά πειράματα. Το κατώτερο προσωπικό (φύλακες) το στρατολογούσαν από τα γειτονικά εργοστάσια παρόλο που καλύτερο μισθό, αρκεί να τηρούσε τους κανόνες του στρατοπέδου ενάντια στις φυλακισμένες. Κάποιες δεν άντεχαν σ' αυτό το ρόλο.

Οι διαχωρισμοί λειτουργούσαν και μέσα στις κρατούμενες. Η Μίλενα και η Μαργκαρέτε προσπαθούσαν να προβάλουν αντίσταση και να βοηθήσουν στη βελτίωση της καθημερινής ζωής. Συχνά συγκρούστηκαν με ισοπεδωτικές συμπεριφορές από τις θρησκευόμενες μάρτυρες του Ιεχωβά αλλά και από ορισμένα μέλη των Κομμουνιστικών Κομμάτων που συμπεριφέρονταν με απόλυτο κομφορμισμό απέναντι στους ναζί και κρατούσαν την αλληλεγγύη μόνο για τις συντρόφισές τους.

Η Νόμαν αναφέρει την τεράστια απογοήτευση των Γερμανίδων κομμουνιστριών όταν έφτασαν κρατούμενες από την ΕΣΣΔ και διαπίστωσαν ότι ήταν απόλυτα εχθρικές προς όλους τους κομμουνιστές, πρώτα και καλύτερα αυτούς που κυβερνούσαν τη χώρα τους. Στηλιτεύει επίσης τη στάση μιας κομμουνίστριας επόπτριας στο ραφείο, που επέβαλλε την αυστηρότερη πειθαρχία και μεγάλη παραγωγικότητα στις κρατούμενες μόνο και μόνο από άποψη καθήκοντος, γιατί «έτσι είχε μάθει». Στον αντίποδα αναφέρει πολλές γυναίκες που αντιστέκονταν και πρόβαλλαν αλληλεγγύη.

Η Μαργκαρέτε Μπούμπερ Νόμαν προερχόταν από διαφορετικό υπόβαθρο από αυτό της Μίλενα. Μαζί με τον σύζυγό της Χάιντς Νόμαν, υψηλόβαθμο στέλεχος του Κ.Κ. Γερμανίας, κατέφυγαν στην Σοβιετική Ένωση το 1933, μόλις ο Χίτλερ ανέλαβε την εξουσία. Αν και πιστός στη σταλινική Τρίτη Διεθνή, έπεσε θύμα των δικών της Μόσχας, ο ίδιος «εξαφανίστηκε» και εκτελέστηκε, η δε Νόμαν μεταφέρθηκε σε στρατόπεδο στο Καζακχστάν και το 1940, στο πλαίσιο των συμφωνιών Μόλοτοφ-Ρίμπεντροπ, οι Σοβιετικοί την παρέδωσαν στους ναζί που την μετέφεραν στο Ράβενσμπρουκ.

Δεν είναι παράδοξο ότι μετά το τέλος του Β' Π.Π. η Νόμαν αφιέρωσε τη ζωή της στην καταγγελία των σοβιετικών στρατόπεδων συγκέντρωσης (σε μια εποχή που πολλοί αμφισβητούσαν ότι καν υπήρχαν). Έγραψε το «Φυλακισμένη του Στάλιν και του Χίτλερ: Ένας κόσμος στο σκοτάδι» και κινήθηκε από την τήρηση ίσων αποστάσεων απέναντι σε κάθε ολοκληρωτισμό προς τον αντικομμουνισμό, με τελική κατάληξη το Χριστιανοδημοκρατικό κόμμα το 1975. Όμως ο φιλελευθερισμός δεν είναι απάντηση στον σταλινισμό, φάνηκε και στα χρόνια ειρηνικής συνύπαρξής τους. Τα εγκλήματα του Στάλιν μπορεί να οδήγησαν μια αριστερή αντιναζίστρια στη δεξιά αλλά δεν νομιμοποιούν την εξίσωση των κομμουνιστών με τους ναζί. Αντίθετα, στο βιβλίο για τη Μίλενα η Νόμαν δίνει μια πλούσια εικόνα για τις αντιπαραθέσεις του μεσοπολέμου και αναφέρεται στα κοινωνικά, ιδεολογικά και πολιτικά κινήματα που όχι μόνο δεν ταυτίζονταν με τον ναζισμό αλλά τον πάλευαν κι αν είχαν νικήσει η κατάληξη θα ήταν διαφορετική, όχι μόνο για τη συγγραφέα αλλά και για την ιστορία.

Δήμητρα Κυρίλλου

Χωρίς την εργατική τάξη

Louis Althusser

Για τον Μαρξ

Τιμή 22€, 424 σελίδες

Εκδόσεις Εκτός Γραμμής

Το βιβλίο του Λουί Αλτουσέρ "Για τον Μαρξ" που κυκλοφόρησε πρόσφατα στα ελληνικά από τις εκδόσεις "εκτός Γραμμής" είναι μια συλλογή κειμένων που γράφτηκαν την πενταετία 1960-1965, στον απόηχο της κρίσης του σταλινισμού της δεκαετίας του 1950.

Η κρίση του σταλινισμού

Τρία ήταν τα βασικά στοιχεία αυτής της κρίσης.

Το πρώτο ήταν η άγρια μάχη μέσα στην ανώτατη σοβιετική γραφειοκρατία για τη διαδοχή του Στάλιν, που είχε πεθάνει τον Μάρτη του 1953. Η μάχη αυτή άνοιξε με την εκτέλεση του Λαυρέντι Μπέρια, του αρχηγού μέχρι τότε της ΚΓΒ και έκλεισε με την αποκήρυξη του Στάλιν από τον Νικήτα Χρουστσόφ, τον νέο γενικό γραμματέα, στο 20στό συνέδριο του "Κομμουνιστικού Κόμματος της Σοβιετικής Ένωσης".

Το δεύτερο (και πιο σημαντικό) ήταν η επανάσταση, τον Οκτώβρη του 1956, στην Ουγγαρία. Η Ουγγαρία είχε περάσει με τη συνθήκη της Γιάλτα στη "σφαίρα επιρροής" της Ρωσίας. Το 1948 έγινε, όπως και οι υπόλοιποι σοβιετικοί δορυφόροι "κομμουνιστική". Η εξέγερση, όμως, δεν στρε-

φόταν απλά και μόνο ενάντια στη ρωσική επικυριαρχία: ο πρωταγωνιστής των γεγονότων του 1956 ήταν η εργατική τάξη που ανακάλυψε (όπως σε όλες τις εργατικές επαναστάσεις του 20ου αιώνα) τη δύναμη της αυτοοργάνωσης, τα εργατικά συμβούλια. Η επανάσταση πνίγηκε τελικά στο αίμα από τα ρωσικά τανκς.

Το τρίτο ήταν η "σινσοβιετική ρήξη". Η ίδια η διατάραξη των σχέσεων ανάμεσα στη Μόσχα και το Πεκίνο ήταν άμεσα δεμένη με τους ιμπεριαλιστικούς ανταγωνισμούς της εποχής - τον Ψυχρό Πόλεμο, τις γεωπολιτικές ισορροπίες, τα οικονομικά ανοίγματα κλπ. Η κινεζική ηγεσία, όμως, έτρεξε να την ντύσει (ως συνήθως) με ιδεολογικά χρώματα: το Πεκίνο άρχισε να κατηγορεί τη Ρωσική άρχισα για εγκατάλειψη του αυθεντικού "μαρξισμού-λενινισμού" και στροφή προς τον "ρεβιζιονισμό" (την "αναθεώρηση").

Η κρίση του σταλινισμού συντάραξε την αριστερά στην Ευρώπη. Κάποιοι, εμπνευσμένοι από την συγγραφική εμπειρία, άρχισαν να αναζητούν τις απαντήσεις στις επαναστατικές παραδόσεις του Λένιν, της Ρόζας Λούξεμπουργκ και τα παλιά κείμενα του Ούγγρου μαρξιστή φιλοσόφου Γκυόργκυ Λούκατς. Το 1960 εκδόθηκε στη Γαλλία για πρώτη φορά μεταφρασμένο το κλασικό του βιβλίο "Ιστορία και Ταξική Συνείδηση". Κάποιοι άλλοι αντίθετα, σοκαρισμένοι από τα εγκλήματα του σταλινισμού αλλά και την τελική επικράτηση των ρωσικών τανκς στην Ουγγαρία, προς τα δεξιά: στις "δυτικές αξίες", τον κοινοβουλευτικό δρόμο, την "ειρηνική συνύπαρξη". Κάποιοι άλλοι, πάλι, ακολούθησαν την Κίνα και τον δρόμο του "αυθεντικού μαρξισμού-λενινισμού".

Τα κείμενα του βιβλίου "Για τον Μαρξ" είναι κομμάτι της συζήτησης που είχε ανοίξει μέσα στην αριστερά της εποχής. Το ρεύμα του "Ευρωκομμουνισμού" μπορεί να τον διεκδικεί σήμερα σαν κομμάτι της δικής της παράδοσης. Όμως το "Για τον Μαρξ" είναι πρώτα και κύρια μια επίθεση σε όλους αυτούς που έψαχναν τις απαντήσεις στην κρίση του σταλινισμού προς τα δεξιά. Στην εισαγωγή του βιβλίου ("Σήμερα") κατακεραυνώνει τους Γάλλους διανοούμενους που "εκτός από κάποιες σπουδαίες εξαιρέσεις... δεν αισθάνθηκαν ποτέ τη ζωτική ανάγκη να αναζητήσουν τη σωτηρία τους στο πλευρό της εργατικής τάξης... Στη Γαλλία η αστική τάξη υπήρξε επαναστατική, κατάφερε και πέτυχε από παλιά να συνδέσει τους διανοούμενους με την επανάσταση που είχε κάνει και να

τους κρατήσει σύσσωμους στο πλευρό της μετά την κατάληψη και σταθεροποίηση της εξουσίας".

Ο Αλτουσέρ παίρνει αποστάσεις από τον χρεοκοπημένο σταλινισμό: "Στον Στάλιν χρωστούμε, μέσα από το κακό για το οποίο φέρει την ύψιστη ευθύνη, το πρώτο σοκ. Στον θάνατό του χρωστούμε το δεύτερο σοκ: στον θάνατό του και στο 20ο Συνέδριο".

Ταυτόχρονα, όμως, αισθάνεται την ανάγκη να υπερασπιστεί την αριστερά και από τον άλλο θανάσιμο κίνδυνο της εποχής, τον "αριστερισμό". Και εδώ αρχίζουν τα προβλήματα. Γιατί η επίθεση στον "αριστερισμό" δεν είναι παρά μια επίθεση σε όλους αυτούς που άρχισαν τη δεκαετία του 1950 να αναζητάνε τη λύση στην επαναστατική παράδοση των αρχών του 20ου αιώνα -τον Λένιν, τη Ρόζα, τον Γκράμσι ή τον Λούκατς.

Οι ιδέες των "αριστεριστών", λέει ο Αλτουσέρ δεν έχουν καμιά σχέση με τον μαρξισμό: προέρχονται από τα ανώριμα, νεανικά έργα του Μαρξ, σαν τα "Φιλοσοφικά και οικονομικά χειρόγραφα" (τα "χειρόγραφα του 1844"). Στα έργα αυτά, σύμφωνα με τον Αλτουσέρ, ο Μαρξ δεν ήταν ακόμα μαρξιστής. Δεν είχε αναπτύξει τη δική του μέθοδο, επηρεαζόταν ακόμα από τις ιδέες των παλαιότερων φιλοσόφων και ιδιαίτερα του Λουδοβίκου Φόιερμπαχ.

Επιστημολογική τομή;

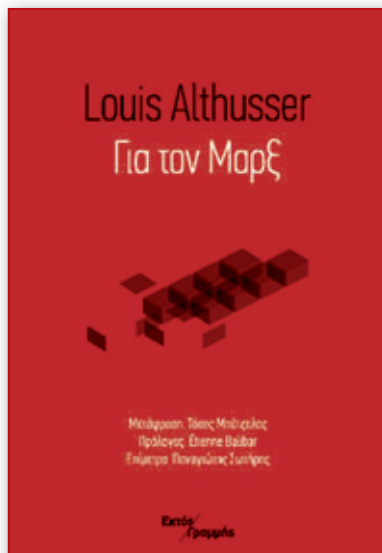
Στο έργο του Μαρξ, γράφει ο Αλτουσέρ, χαρακτηρίζεται από μια "επιστημολογική τομή" που το χωρίζει σε "δυο μεγάλες βασικές περιόδους: στη 'ιδεολογική' περίοδο που είναι προγενέστερη της τομής του 1845 και στην 'επιστημονική' περίοδο που είναι μεταγενέστερη της τομής του 1845".

Το τελικό αποτέλεσμα είναι μια ανάγνωση του Μαρξ που έρχεται σε αντίθεση με κάθε έννοια αυτοχειραφέτησης της εργατικής τάξης και σοσιαλισμού από τα κάτω.

Η έννοια της αλλοτρίωσης, σύμφωνα με τον Αλτουσέρ, ανήκει στην νεανική, ιδεολογική περίοδο του Μαρξ. Την ιστορία, έλεγε ο Μαρξ, την κάνουν οι ίδιοι οι άνθρωποι -αλλά σε συνθήκες που οι ίδιοι δεν ελέγχουν. Η κοινωνία είναι προϊόν της ανθρώπινης δραστηριότητας. Αλλά με τον χωρισμό της σε τάξεις ο έλεγχός της έχει περάσει στα χέρια μιας μειοψηφίας που χρησιμοποιεί τη δύναμή της για να εκμεταλλεύεται, να περιορίζει και να καταπιέζει την πλειοψηφία. Το δημιούργημα των ανθρώπων, η κοινωνία, έχει αυ-

τονομηθεί από τον δημιουργό της και έχει στραφεί εναντίον του.

Για τον Αλτουσέρ, όμως, "η ιστορία δεν έχει υποκείμενο". Δεν είναι η ιστορία του ανθρώπου που προσπαθεί να θέσει κάτω από τον έλεγχό του στην αρχή τη φύση και στη συνέχεια την κοινωνία αλλά μια ιστορία που εξελίσσεται από μόνη της, μέσα από τις δικές της διαδρομές. Το υποκείμενο της μετάβασης από τον καπιταλισμό στον σοσιαλισμό, κατ' επέκταση, δεν είναι η εργατική τάξη αλλά μια αφηρημένη έννοια, η "ταξική πάλη".

Η ίδια η εργατική συνείδηση δεν διαμορφώνεται από την πάλη τους ενάντια στην εκμετάλλευση αλλά από την αριστερή διάνοηση. Το πολύ πολύ που μπορούν να πετύχουν οι εργάτες από μόνοι τους είναι μια "ιδεολογική", προ-επιστημονική, ημικατανόηση της πραγματικότητας μέσα στον οποίο ζούμε. Ο μαρξισμός (η Θεωρία με "Θ" κεφαλαίο) αναπτύσσεται όπως και οι άλλες επιστήμες: από τους ειδικούς, με τους κανόνες και τη μεθοδολογία της επιστημονικής έρευνας. Η ιδεολογία είναι, σύμφωνα με τον Αλτουσέρ, συστατικό στοιχείο όλων των κοινωνιών -είτε των παλαιότερων είτε των επόμενων. Οι απλοί άνθρωποι, με άλλα λόγια, δεν θα μπορούσαν ποτέ να έχουν μια καθαρή εικόνα του κόσμου και της κοινωνίας. Αυτό το προνόμιο της "επιστημονικής γνώσης" θα μείνει για πάντα στα χέρια των "ειδικών".

Η διαλεκτική του Μαρξ δεν είχε, σύμφωνα με τον Αλτουσέρ, καμιά σχέση με την (αναποδογυρισμένη) διαλεκτική του Χέγκελ. Ο ίδιος ο Μαρξ, στην εισαγωγή της "Κριτικής της Πολι-

τικής Οικονομίας" σκιαγραφούσε με αυτά τα λόγια τους "νόμους" εξέλιξης της κοινωνίας:

"Σ' ένα ορισμένο στάδιο της ανάπτυξης, οι υλικές παραγωγικές δυνάμεις της κοινωνίας έρχονται σε σύγκρουση με τις υπάρχουσες παραγωγικές σχέσεις ή για να χρησιμοποιήσουμε μια νομική έκφραση, με τις σχέσεις ιδιοκτησίας στις οποίες κινούνται μέχρι τότε. Από μορφές ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων, αυτές μεταμορφώνονται σε φραγμούς τους. Τότε αρχίζει η εποχή της κοινωνικής επανάστασης..."

Η διαλεκτική αντιμετωπίζει την ιστορία σαν ένα. Η αλλαγές της "οικονομικής βάσης" συγκρούονται με το "εποικοδόμημα" των "παραγωγικών σχέσεων". Η λύση της αντίφασης αυτής δεν είναι αυτόματη. Αλλά "ανοίγει την περίοδο της επανάστασης". Για τον Αλτουσέρ, όμως, και η έννοια της "ολότητας" και οι ίδιες οι έννοιες της βάσης και του εποικοδομήματος είναι προβληματικές. Η κοινωνία δεν είναι "ένα": αποτελείται από διαφορετικές "δομές" που αναπτύσσονται αυτόνομα ή μια από την άλλη (η οικονομία τις καθορίζει μόνο σε τελευταία ανάλυση). Οι επαναστατικές κρίσεις δεν είναι αποτέλεσμα της εξέλιξης μιας βασικής αντίφασης αλλά μιας ορισμένης "συγκυρίας", της συνισταμένης, με απλά λόγια, των κρίσεων των διαφόρων δομών.

Προφανώς ο Μαρξ των "Χειρογράφων του 1844" δεν είναι ο ίδιος με τον Μαρξ του "Κεφάλαιου". Αλλά δεν υπάρχει κάποια "επιστημολογική τομή" ανάμεσα στα δυο: υπάρχει εξέλιξη. Ο μαρξισμός δεν είναι μια ουδέτερη, ακαδημαϊκή επιστήμη για ειδικούς: είναι άμεσα δεμένος με την εργατική τάξη, τους αγώνες της και την προοπτική της. Έξω από αυτήν είναι απλά ακατανόητος. Η εργατική τάξη, σε αντίθεση με τις "αναγνώσεις" του Αλτουσέρ είναι η μόνη τάξη που μπορεί να έχει μια ξεκάθαρη εικόνα του κόσμου. Και με την επανάσταση και την κατάργηση των ταξικών κοινωνιών αυτό το "προνόμιο" θα μπορεί να γίνει ξανά κτήμα όλης της ανθρωπότητας. Οι "απλοί άνθρωποι" δεν είναι καταδικασμένοι να ζούμε για πάντα μέσα στην άγνοια, όπως λέει ο Αλτουσέρ. Αντίθετα, όπως έγραφε ο Τρότσκι, "ο μέσος άνθρωπος θα φτάσει στο ανάστημα ενός Αριστοτέλη, ενός Γκαίτε, ενός Μαρξ. Και πάνω απ' αυτά τα ύψη θα ορθώνονται καινούργιες κορυφές".

Σωτήρης Κοντογιάννης